

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Наукова бібліотека

**Михайло Петрович
ДРАГОМАНОВ**

Твори

Бібліографічний покажчик

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2012

УДК 81 (092) : 012
ББК 81.2р-3 +91.28
Д 72

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 10 від 29 червня 2011 р.)*

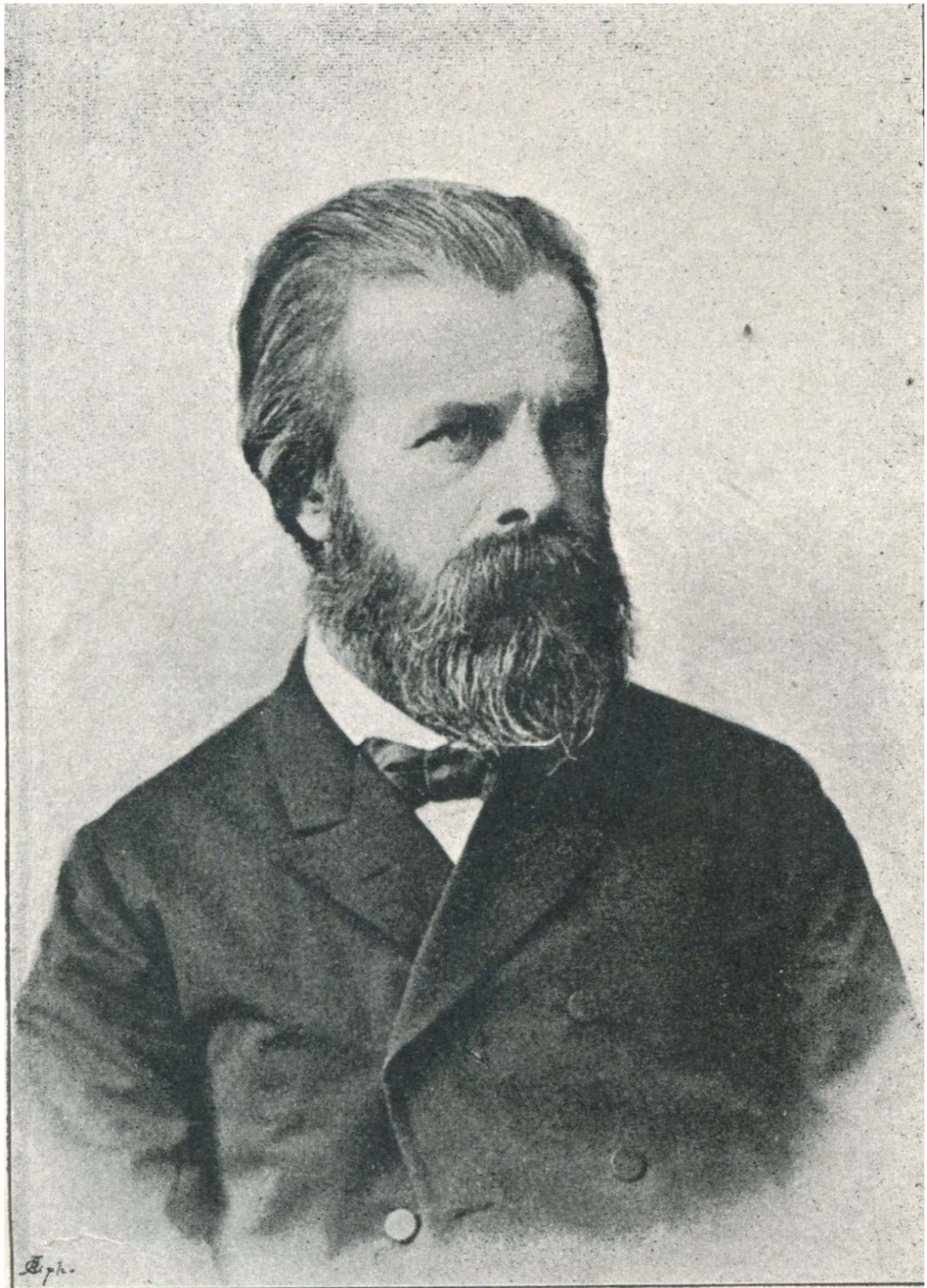
*Упорядник бібліографічного покажчика – Н. І. Тарасова
Наукова редакція – В. Ф. Погребенник, Л. В. Савенкова
Бібліографічна редакція – Г. І. Шаленко*

Д72 Михайло Петрович Драгоманов. Твори: бібліографічний покажчик / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; Наукова бібліотека; упоряд. бібліографічного покажчика Н. І. Тарасова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 168 с., портрети.

Матеріали до бібліографічного покажчика зібрано до 170-річчя від дня народження Михайла Петровича Драгоманова. В роботі використані каталоги наукових бібліотек м. Києва, драгоманівський фонд НБ НПУ імені М. П. Драгоманова, бібліографічні покажчики: "Спис праць М. Драгоманова", укладений М. Павликом, "Михайло Драгоманов: 1861-2011 рр." (упоряд. М. О. Мороз, В. А. Короткий (керівник авт. кол.), І. І. Тищенко та ін.), "М. П. Драгоманов і Галичина" (укл. М. Гордій, Г. Домбровська, Т. Романченко), "Історія економічної думки на Україні" (укл. С. В. Сороковська), інші інформаційні та бібліографічні ресурси країни.

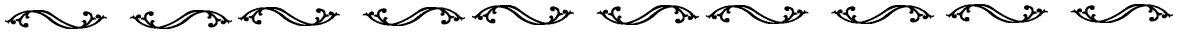
Покажчик містить алфавітний перелік всіх знайдених праць М. П. Драгоманова, а також Додатки: "Список творів М. П. Драгоманова, виданих окремими книжками", "Автореферати дисертацій про творчість Михайла Петровича Драгоманова", "Бібліографічні покажчики про М. П. Драгоманова".

УДК 81 (092) : 012
ББК 81.2р-3 +91.28

М. Д. Павлов

***В. П. Андрущенко,
В. Ф. Погребенник***

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ

Постать в інтер'єрі часу

Михайло Петрович Драгоманов – цей великий учений і невтомний громадський діяч, “величний Пророк власного народу” (Віктор Андрущенко), “надзвичайно трудівничий діяч культури” (Микола Жулинський), справжній світоч українства і всеслов’янства, теоретик національного питання, один із найбільших у нас “апостолів правди і науки” (Сергій Єфремов) – позірно є наче вже й дещо відомим. Однак і на двадцятому році незалежності України все-таки він залишається ще недооціненим і недостатньо знаним як на його батьківщині, так і у світі. І це при тому, що Драгоманов, без перебільшення, – ключова, знакова фігура українського суспільного, наукового і громадсько-культурного життя 60-90-х рр. ХІХ ст. обабіч кордону між Росією й Австро-Угорщиною, першорядний учений-полігістор і корифей науки, “перший український лідер нової доби” (Ярослав Дашкевич).

Його ідейні впливи, яких зазнали, за словами Януша Радзейовського, всі відлами українського суспільства від лібералів до комуністів (окрім крайно правого націоналістичного угруповання), його непроминальні думки – виплоди гострого критичного розуму, що не поклонявся жодним авторитетам, не втрачають актуальності у XXI столітті. Особливо необхідним сьогодні бачиться інтегративне висвітлення цілісної у його різноаспектності постаті мислителя (спробою чого і є цей пропонований читачам колективний збірник), вивчення його непроминальних думок різного часу та ґрунтовно висвітлених ідеалів, повернення в обіг цілого ряду праць. Зокрема тих, які не ввійшли до радянського, пересіяного цензурою, двотомника, до українського одностомника і до того п'ятикнижжя, що побачило світ у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

Таке вивчення й висвітлення безсумнівно збагатить розуміння актуальності та значущості доробку визначного сина України, розширить уявлення про реальні масштаби його багатогранної діяльності, повніше розкриє науково-творчу індивідуальність М. Драгоманова – вчителя істини і борця за свободу думки, сумління та слова, справжнього вченого-енциклопедиста, який залишив тривкі сліди у філософії й педагогіці, в історичній і філологічній (фольклористика, літературознавство, лінгвістика) науках, у педагогіці, українознавстві, політології, соціології, культурології, у журналістиці, видавничій справі, публіцистиці. Філософські, соціальні й педагогічні, наприклад, пошуки Драгоманова не лиш узагальнювали наявний досвід, але й спрямовували його в майбутнє, в яке європейський мислитель-інтелектуал, енциклопедист, поліглот, власне, і був задивлений.

Науково-творча спадщина такого калібру вчених-етнопедагогів (а в Україні XIX-го століття це також М. Костомаров, П. Куліш, І. Франко, В. Антонович, М. Грушевський, В. Гнатюк) є одним із потужних духовних генераторів тієї, за словами Л. Костенко, “гуманітарної аури нації”. За обставин політичної й ментальної роз’єднаності й несвободи батьківщини та зумовлених ними перешкод у науковому і культурному розвитку праця цих вчених

була для України всім: історіографією, філософією, політичною трибуною нації, науковою скрижаллю вільних думки і вислову, принципових переконань. Драгоманов розбивав української “невіжості границі, / На світло вивів нас із темноти” (Іван Франко), прищеплював погляд на українську справу з європейської перспективи, й тому карби його великого й дужого духу, як висловився Франко, ми мали б сьогодні вчувати у кожній сфері життя, чого, на жаль, іще немає.

У детермінуючій і пронизуючій наскрізь його потужний доробок історичній науці зрілий Драгоманов був тим позитивістом не у строгому кантівському розумінні і матеріалістом, який глибоко усвідомлював роль економічних і соціальних чинників в житті суспільства, але не поділяв ортодоксії матеріалістичного розуміння історії. Натомість він підкреслював визначальну роль традиції, культури, національного характеру, вводив усвідомлення українства як повновартісної частини європейської і світової цивілізації. Головною ідеєю вченого І. Франко недаремне виставив ідею людського активізму, розкріпачення людського духу та духовної сили маси, що допомагає зрушувати “віз людської цивілізації”.

Драгоманов був вищим над усі партійні інтереси, відданим найдорожчому для вченого – істині. Глибокосутньою думкою й високими ідеалами він охопив цілокупне коло інтересів сучасників. Саме життя заставило його не обмежуватися вивченням давньої й середньовічної культури, релігії й міфології, взагалі історії цивілізації, і змусило зануритися в сучасну проблематику. Вчений досліджував її інструментарієм різних наук, упроваджував нові дослідницькі методології й технології – насамперед компаративістики, міграціонізму. Прищеплював їх не тільки в Україні. а й у незалежній Болгарії, формуючи її молоду національну і наукову еліту.

Труднощі, аберації й незаперечні істини поцінування

Проблема адекватного реконструювання наукового набутку Драгоманова, цього значного репрезентанта української науки, суспільно-політичної і культурологічної думки, мемуаристики,

епістолографії etc., etc. – це насамперед проблема наукової об'єктивності, належної повноти й різноаспектності висвітлення цієї творчої особистості без спотворюючих унесень “лівої” чи й “правої” політичних тенденційностей, у широких контекстуальних зв'язках із громадським життям, розвитком науки і культури тощо та з урахуванням векторів і алгоритму еволюційного розвитку персоналії новатора.

Щодо цього, то видатному українському вченому не пощастило як за життя, так і після смерті. Головна причина – негація й голобельна критика В. І. Леніна визначного антицентраліста. Ленінське тавро “націоналістичного міщанина”, викликане Драгоманівським неприйняттям великодержавного централізму та політики русифікаторства, надовго визначило долю спадщини вченого в СРСР. До речі, цьому мертволитому самодержавному диктату центру, імперської російської метрополії, Драгоманов протиставив ідею асоціації вільних суб'єктів на зразок побудови держави у Швейцарії, пов'язав із громадським союзом “вільних спілок” відсутність кривди людини й нації, повноту забезпечення гармонійного розвитку окремих індивідуумів, цілих народів і держав. Тобто виступи Драгоманова різного часу показують: ідеалом для нього була не централізована бюрократична держава типу Росії, а громадська, свого роду народний *commonwealth*, як згодом назвав її англійський філософ Едмунд Берк, що ставив би за мету *consensus omnium* – національну суспільну злагоду.

В результаті ж того ленінського невизнання особи й спадщини вченого у Радянському Союзі “Драгоманова краще було не цитувати навіть тоді, коли без цього імені, здавалося б, й історикові, й літературознавцеві, й фольклористові важко було малювати попередні епохи, вивчати українську культуру, досліджувати українську науку”¹. Із іншого боку, над Михайлом Драгомановим тяжіло (й тяжіє досі) неприйняття Дм. Донцова плитко потрактованого космополітизму вченого за ігнорування його ідейно-світопоглядкової зміни. Навіть у незалежній Україні дехто прагне проголосити Драгоманова якоїсь чистої води

¹ Дашкевич Я. Постаті : нариси про діячів історії, політики, культури. – Львів, 2006. – С. 289.

“космополітом”, не враховуючи той факт, що у нього, як слушно зазначав Іван Денисюк, цей “термін багатозначний. Він означає і “європеїзм”, і “компаративізм”, і “не-націоналізм”. При всій контроверсійності своїх поглядів (і таких самих їх оцінок) безрідним космополітом Драгоманов не був, а вважав себе просто українцем. Один із його псевдонімів – Українець”², і це нагадує, що він гаряче любив Україну, її мову, пісні, природу (це й відзначила у спогадах про батька Лідія Драгоманова). Його ж гасло – “Космополітизм у цілях, націоналізм у формах і способах” – вклало у перший із двох ужитих термінів значення всеєвропейськості мислення.

На жаль, критика Драгоманова “справа” продовжила й у ХХІ столітті вельми кривдні для нього інсинуації віку ХІХ-го. Маємо на увазі розтиражоване й у п’ятому (дрогобицькому) виданні 2005-го р. твердження Павла Штепи, бургомістра Києва за останньої німецької окупації, з його праці “Московство” про те, що Драгоманов буцімто був московським таємним агентом і провокатором, підлеглим генералу жандармів Ігнат’єву. Ці тиражовані час від часу наклепи повторюють вигадки недоброзичливців Драгоманова ще за його життя у польській і українській пресі (котра звинувачувала свого часу в антипатріотизмі й І. Франка).

Агатагел Кримський у розлогій статті “М. П. Драгоманов”, уміщеній у радянському п’ятитомнику творів першого, докладно з’ясовує це “стихійне нещастя”. Воно розпочалося з брошури Варлама Черкезова “Драгоманов из Гадяча в борьбе с русскими социалистами” (Женева, 1882), “плюгава вигадка” якою була зразу ж підхоплена у Галичині О. Партицьким та пізніше у Москві В. Богучарським. Сам же Драгоманов промовисто прокоментував ці інсинуації у листі до Ю. Яворського від 23 червня 1891 р., – словами О. Герцена “типографський станок тоже без костей” та іронічним італійським виразом “E sempre bene!”.

Властиво, згадані закиди на адресу Драгоманова спростовує вже сама цілокупна життєва діяльність його, вчителя Івана Франка

---

² Денисюк І. Речник національної ідеї // Літературна Україна. – 2006. – 3 серпня. – С. 7.

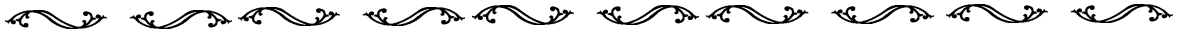

й Лесі Українки (яких, до речі той самий Штепа необ'єктивно зараховує до “недрагоманівців”. Насправді ж вони тривалий час були драгоманівцями, але, на відміну від “законсервованого” послідовника М. Павлика, пішли по смерті свого вчителя де в чім далі за нього). Адже Драгоманов – один із найбільших вільнодумців і речників толерантності до гноблених тиранічною Російською імперією людини й нації. До того ж він, працюючи задля “поступу України” та її визволу від усякої неволі, для свободи й інших, недержавних слов'янських народів, зазнав іще й тяжких випробувань долі.

Так, той, хто всіляко сприяв розвитку вільної думки в Україні обабіч кордонів, сам мусів шукати сприятливіших обставин для праці в Західній Європі, а при тім змусив її пізнати Україну. Драгоманов повертав Україну в європейський контекст, сприяв подоланню набутих під московськими царями синдромів хуторянства і меншеартості. Стрижень його діяльності прекрасно визначив І. Франко: “Це ні більше ні менше як пропаганда саме ідеї національної окремішності України і необхідності, щоб українська інтелігенція служила українському народові саме своєю інтелігентністю, тобто свом розумом, наукою. Цією однією ідеєю проникнуті всі його праці, видані в Києві, Львові, Відні, Женеві, Флоренції, Парижі, Петербурзі, Москві”³.

Хліб вигнанця – зачинателя нової плеяди української еміграції – виявився гірким. Зате М. Драгоманов позбувся тоталітарної опресії царату, спромігся в вільних умовах розгорнути багатогранну діяльність. Закордонна “експозитура” Драгоманова і його гуртка, – як справедливо писав М. Грушевський, – витягала українців з манівців провінціалізму і опортунізму на широкі шляхи світового культурного руху і змушувала орієнтуватись на перспективи загального політичного і соціального визволення. На довгий час напрям українського руху пішов по рівнозначних сил трьох його осередків: київського, львівського і женеvського. Тож і у цьому плані місія Драгоманова становила собою, за Грушевським, “епоху в українськiм житті”.

³ Франко Іван. Галицьке українофiльство // Франко І. Зiбр. тв. : у 50 т. – К., 1985. – Т. 41. – Кн. 2. – С. 446.

Власною подвижницькою життєтворчістю Драгоманов запалив смолоскип із пахучого українського воску, який світився вогнями європейського і вселюдського прогресу. Вчений будував, цитуючи Франка, справдешні золоті мости “зрозуміння і спочування між народами”, – і при тому, як це не парадоксально, досі залишається, повторимо, недосить відомим, недооціненим між своїм народом і у начебто рідній Українській державі. На яких же шляхах зростала ця неповторна особистість?

Єдність життєдіяльності Драгоманова

Як відомо, нащадок товмача козацької держави Б. Хмельницького і дворянського декабристського благовісника свободи з Полтавщини, Михайло Драгоманов формувався під впливом лектури з багатой батьківської бібліотеки. У Полтавській гімназії вільнодумний юнак перейнявся гуманними й ліберальними ідеями, зокрема визволення кріпаків. Місто Величковського і Котляревського благотворно вплинуло на нього й атмосферою ширення українофільського громадівського руху. Гімназистом Михайло захопився “історієлюбством”, полонився викладами історика О. Строніна й латиніста К. Полевича. На величну особистість Драгоманов зростав у Києві, де він, майбутній історик європейського масштабу, навчався й формувався під впливом філософа С. Гогоцького й ін. професорів, прилучившись тоді й до фундаментальних праць О. Конта, Г. Спенсера, П.-Ж. Прудона, прихильність до ідей котрих зберіг до кінця життя. Сприяла зростанню молодика й та “академічна воля” європейського типу, яку допустив у Київському університеті Св. Володимира попечитель навчального округу Микола Пирогов.

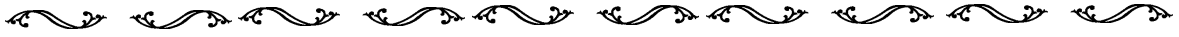
Студентом Драгоманов став у центрі гуртка, який засновував перші в Росії недільні школи для дітей і дорослих. У двох із них він безоплатно викладав історію українською мовою. Навіть у період набуття освіти Драгоманов вирізнявся, за словами Софії Русової, незвичайною незалежністю думки й непохитною переконаністю, що походили від акцентуїзованості його людської особистості, притаманної досліднику надзвичайної ерудиції та широти політичного і наукового синтезу. Згодом в університеті

Св. Володимира Драгоманов читав лекції як приват-доцент по кафедрі всесвітньої історії. Своєрідною клятвою вірності вітчизні й водночас усвідомленням того, наскільки тернистим є шлях служіння народові, стало для Драгоманова прощання з останками Шевченка дорогою до Чернечої гори. Тоді він публічно зболено констатував: кожен, хто йде служити народові, тим самим одягає на себе терновий вінець... Імпульс же для вияву темпераменту політика дав публічний виступ молодика (заборонений цензурою до друку) на бенкеті в честь Пирогова, відправленого деспотичним урядом у відставку.

Фахові заняття історією та випрацювання перспективних наукових засад узаємозв'язку і процесуальності суспільних явищ призвели до успішного захисту двох дисертацій із римської історії – першої на право читання лекцій (“Император Тиберий”) та другої магістерської (“Вопрос об историческом значении Римской империи и П. К. Тацит”). По смерті батька багатообіцяючому лектору довелося заопікуватися братом і сестрою. До того ж Михайло Петрович рано став чоловіком, батьком родини – слід було їй матеріально підмагати. Обравши сферу журналістської діяльності, Драгоманов у передовицях і фейлетонах “Санкт-Петербургских ведомостей” намагався прояснити питання політичного стану України; розглядав слов'янські справи з демократично-федерального погляду.

Через критику Драгоманова стану шкільництва в Україні його опонент князь Ширинський-Шахматов, попечитель навчального відділу, добачив у нього “малороссийский сепаратизм”. Уже ці підозри, а також зближення з гуртком українофілів грозили принаймні втратою праці. Та “батьківська” увага режиму тільки зміцнила українознавчі інтереси ще молодого доцента. Дослідження ж стародавньої історії, релігії й міфології привели Драгоманова до вивчення народних переказів і взагалі словесності українців. Він зріс на визначного фольклориста, разом із В. Антоновичем видавши у двох томах “Исторические песни малорусского народа” (1874-1875) з солідними науковими коментарями. В свою чергу, студії багатої і прекрасної української народної словесності, за власним визнанням ученого, заставили

його міцно полюбити рідний народ, пов'язати його краще майбутнє з поставленням федерально-демократичної справи на всю її ширину.

Три роки перебування закордоном (Австрія, Німеччина, Італія) показали Драгоманову плоди “обрусенія” у Варшаві й “обпрусенія” – в Познані, познайомили з неіснуючим у Росії типом заможного й освіченого німецького робітника. Відрядження збагатило його науково, бо призвело до відвідання бібліотек і лекцій, особливо знаменитого Теодора Момзена, що став Нобелівським лауреатом. Драгоманов у цю пору писав історичні дослідження, виступив із сміливими публіцистичними статтями, в яких централізації й русифікації в Росії протиставив демократичний принцип самоуправління країв і національностей. І. Франко справедливо схарактеризував науковця не як кабінетного вченого, а як найтісніше пов'язаного з реальною дійсністю. Та й сам Драгоманов, зауваживши, що йому цікавіше творити історію, ніж писати про неї, вповні розкрив свій темперамент діяча.

Науковий набуток продуктивного вченого різногранних інтересів у цей час склали археографічні публікації про античних істориків і правителів, праці на теми ролі жінки в Римській імперії, стосунків церкви й держави, свободу сумління в XVI – XVII ст. тощо, а також педагогічні роздуми про народні школи в Україні та значення української мови, діалектизмів ув освітньому просторі. З-під його пера виходили і статті, що обсягом і ґрунтовністю нагадували деякі сучасні монографії, і популярні “метеликові” розвідки, прозорливі політичні рефлексії (скажімо, про те, як зміцненням контактів між християнським й єврейськими робітничими елементами може допомогти запобігти антиєврейським вибухам ненависті), й етнографічні капітальні праці про українську народну усну словесність.

Перебування Драгоманова у Відні та контакти з галицькими українцями породили до життя його план розширити в Галичині “український напрямок”, привернути молодь до українського народу задля зміцнення національної свідомості. Доленосні відкриті листи публіциста до редакції львівської “москвофільської” газети “Друг” утілилися в галицьку молодь українську народолобну

душу, виховали діяльне радикальне покоління “драгоманівців” на чолі з Іваном Франком і Михайлом Павликом. Як писав про свого “правдивого учителя” Франко, Драгоманов виводив молодих галичан, “...малоосвітніх, виростили у рабських традиціях нашого глухого кута”, на кращі, ясніші шляхи європейської цивілізації.

Повернувшись до Києва зміцненим у переконанні, що найкращою основою для українських автономістських змагань є той європеїзм, який не відкидає національних форм, Драгоманов у першій половині 70-х рр. був речником ведення всілякої наукової і політичної діяльності на інтернаціональному фундаменті. У лекціях “натискав” на порівняльний метод, що тільки зараз поновлюється в Україні після десятиліть заборони в СРСР через свою буцімто ретроградну буржуазність та підміни його вульгарним соціологізмом. Лекції й статті виявили енциклопедизм ученого, що, в свою чергу, збагатив його дослідження – наприклад, працю “Байка Богдана Хмельницького”, “Отголосок рыцарской поэзии в малорусских народных песнях” та інші.

Проте в Російській імперії тоді саме почалася доба урядово-адміністративних заморозків, переслідувань навіть культурницької роботи, у якій добачався “малороссийский сепаратизм”. Жертвами впали цілі наукові інституції (як-от “Південно-Західний відділ Російського імператорського географічного товариства”), значні науковці, втім і неукраїнці. Дійшло до анекдотичного випадку: міністр освіти з “подачі” інформатора про лекції Драгоманова глибокодумно ототожнив термін “соціологія” з небажаним у Росії соціалізмом. У результаті вченому було заборонено знайомити студентів навіть із первісною культурою. За тим йому просто запропонували піти у відставку, фактично прогнавши з роботи. Так відомий учений не добровільним емігрантом, а політичним вигнанцем, якому в Росії загрожувало заслання, мусів назавжди покинути рідну землю. Як писав Б. Грінченко, Драгоманов властиво сам зробив себе вигнанцем задля того, щоб не стали вигнанцями з його рідної землі воля, правда, світло. Навздогін йому прийшла звістка про заборону жити в столицях і в Україні.

Наукову діяльність М. Драгоманова, на нашу думку, можна періодизувати на три етапи: 1) перший період, що його складають праці М. Драгоманова 1865-1876 рр. Це “київська пора” – до вигнання, коли він дав чимало хосенного, насамперед у царині історії, навіть у режимній облозі, під опресією вільної думки царатом; 2) другий період – від 1876 р. до кінця 80-х (“жневська пора”), коли вчений уповні скористався можливістю вільної наукової, політичної та публіцистичної творчості, а також просвітницької діяльності, відчутно поглибив свою дослідницьку порівняльну методу тощо; 3) третій період – від 1889 р. і до смерті влітку 1895 р. (“софійська пора”), коли Драгоманов багато в чому переглянув свої історичні концепти-константи, збагативши власний науково-творчий профіль і всю українську суспільно-громадську й наукову думку коштовними універсальними ідеями та історіософськими прозріннями.

У цілому ж духовний продовжувач змагань кирило-мефодіївців, глибоко принциповий учений-нонконформіст, велетень праці й творець самобутньої політичної доктрини, засновник нової генерації української еміграції й натхненник радикальної партії в Галичині, наставник І. Франка, Лесі Українки, М. Павлика й багатьох інших став ідейний лідером нової доби. Він мужньо вийшов на прю з великодержавним московським і польським (у Галичині) шовінізмом, насильницьким онімечуванням, із російським реакційним панславізмом, протиставивши останньому загальноукраїнське слов’янофільство.

Труди і дні українського європейця у вільному світі

Поселившись 1876 р. у Женеві, Драгоманов заснував вільну українську друкарню і заходився навколо видання радикальним фонетичним правописом насамперед українознавчого збірника “Громада”: в співпраці з М. Павликом і С. Подолинським вийшло п’ять його томів. Важко переоцінити значення цієї фундаментальної праці для суспільного будівництва, – не дарма історик І. Лисяк-Рудницький визнав “Переднє слово до “Громади” Драгоманова першою українською політичною програмою, переломом у розвитку новітньої української політичної думки.

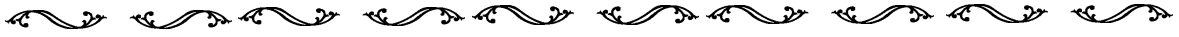
Драгоманов був також публікатором української літератури, забороненої Емським указом у Росії, – творів Т. Шевченка, П. Куліша, роману “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” Панаса Мирного й Івана Білика, фольклористичних студій та популярних брошур українською мовою. За підрахунком Миколи Тимошика, впродовж свого існування українська друкарня в Женеві випустила 112 книжок, із яких близько сорока – українською мовою. Вони стали цінним подарунком, ідейним капіталом будівничих незалежної української держави наприкінці 10-х років ХХ ст.

Драгоманов сигналізував у Європі про царські проскрипції української культури і літератури, протидіяв драконівським заборонам продуманою системою женецьких видавничих акцій; виступав проти кволого наддніпрянського українофільства, галицького москвофільства і закарпатського мадяронства, проти “обрусення” й “обпрусення” частин Польщі та турецького гніту балканських слов’ян. Він багато зробив для об’єднання Галичини й Закарпаття з Україною, навіть перемістив, як пишуть сучасні історики, центр східнослов’янського політичного руху – того майбутнього, що мав виникнути – в Україну.

В західних виданнях учений публікував статті про Україну, знайомлячи світ із забутою країною в центрі Європи та – головне – доводячи її соборність. Він доказово розглядав понад двохсотлітнє існування України під Московським царством як “пропачий час”, поскільки “царська самоволя заїла вольності українські”. Голосом протесту проти нищення національної культури деспотичним самодержавством прозвучала доповідь Драгоманова на Літературному конгресі в Парижу (1878) під назвою “Література українська, проскрибована [заборонена – В. П.] російським урядом”. Її було видано по-французьки, а потім у розширеному вигляді й по-італійськи. Одно слово, у Швейцарії Драгоманов створив осередок політичної еміграції, який, за визнанням І. Франка, перетворився коли не на центр українського руху, то української думки впродовж цілих двадцятьох літ.

Царські заборони дошкуляли й за кордоном. У Росії за його статтю “Чистое дело требует чистых рук” (ці слова – особисте гасло публіциста) заборонили на вісім місяців столичну газету

“Молва”. Небезпечний для авторитарних режимів прибічник західноєвропейського соціал-демократизму все більше ставав в опозицію не тільки до режиму, а й до російських революціонерів – через їх великоросійський централізм, антикультурні тенденції, піднесення терору до рангу принципу революційної боротьби. Йому доводилося дискутувати, втім у пресі, з багатьма людьми і партіями, терпіти й відбивати удари з різних боків – і це при тому, що полеміка для нього була осоружною. Вдавався до неї в друці лише тоді, коли згоди досягти не вдавалося, і доводив її лише до вяснення думок двох сторін. Та опоненти здебільшого перекручували його твердження, вдавалися й до брехливих нападок.

Важливою сторінкою життєдіяльності вченого є співпраця Драгоманова з емігрантською газетою “Вольное слово”. На чий б кошти вона не видавалася, та її автор у гроні статей зумів висловитися на користь реформування Росії за взірцем швейцарського кантонально-конфедеративного способу розв’язання національної справи, подбав про моральність способів протистояння самодержавству на противагу панівній “динамітно-анархічній епідемії”. Запрошений до редагування газети, Драгоманов зробив її органом агітації на користь ідей політичної волі з земським самоуправлінням. А його теза федеративного устрою Росії виявилася настільки революційною в той час, що зумовила несприйняття російськими марксистами. Тож у громадсько-політичній праці він не боявся втілювати в життя слова Е. Ренана “Для того, щоб мати слухність у майбутньому – треба в певні хвилини вміти зважитися стати немодним”.

Важливими також були виступи М. Драгоманова у першій половині 70-х рр. друком із цілою серією дописів у часописі “Вестник Европы” на краєзнавче-культурологічні та політичні теми – новокельтського і провансальського руху у Франції, становища поляків і євреїв в Наддніпрянській Україні та українців у Східній Галичині, суспільно-політичних і літературних рухів останніх, народних говорів і необхідності місцевого елемента у викладанні в “підросійській” Україні, проблем правопису та здобутків найновішої української літератури. Розвідки ці вражають

сьогоднішнього читача огромом охопленого й осмисленого матеріалу зі сфер історичної, політичної, культурної тощо дійсності, широтою аргументації, енциклопедичністю і багатющою джерельністю, гострою полемічністю та безкомпромісною твердістю у відстоюванні політичного вселюдського ідеалу та прогностичною далекозорістю публіциста.

Таких “статей”, як “Восточная политика Германии и обрусение”, сьогодні не знайдеш не тільки в Україні. Бо ж змінився – змалів – “формат” публіцистичних матеріалів, практично відсутні такого масштабу публіцисти-полігістори, знизилася роль виступів друком як креслеників розвитку цілих суспільних рухів. А головний висновок Драгоманова з цієї статті-монографії цілком придатний і для сьогоднішнього політичного узусу Росії чи й України: єдино правильною політикою держави вчений бачив піклування про матеріальний і моральний розвиток населення центру й окраїн.

В глуху для Росії пору Драгоманов виступив із проектом “Вольний Союз – Вільна Співка”, високо поцінованим знаменитим професором М. Вебером, – першою конституційною демократичною програмою в країні. Серед здійснених видавничих проектів тієї пори слід згадати також “Політичні пісні українського народу” та повний “Кобзар”, численні наукові дослідження – наприклад, студії на тему впливу західних протестантських ідей на релігійну поезію українського народу, дослідження болгарських богомільських легенд (переклала їх донька Лідія).

Драгоманов як полігістор: засади й ужинок

Як історик Драгоманов учив бачити поза царями і війнами маси народні, їх “тиху і невтихаючу працю”, першим досліджував стосунки держави й церкви (“Боротьба за духовну владу й свободу сумління в XVI–XVII столітті”) й багато інших проблем. Узагалі його праці виявляють сталу для різних десятиліть його наукової діяльності ту особливість наукового світогляду вченого, що не визнавала ніякі явища статичними й сталими, а, навпаки, бачила “тільки перемену (еволюцію), рух (динаміку)”. Розвідки мислителя виявили також методологічний принцип полігістора інтегрувати

свідчення суміжних наук про різногранний предмет, бачити в ньому окреме й загальне, індивідуальне й суспільне, національне й загальнолюдське в єдиному конкретно-історичному процесі.

Науково-творча парадигма історика Драгоманова ґрунтувалася на реконструкції подій давнішої чи новішої історії незалежно від поглядів і концепцій попередників (коли вони у чомусь виявлялися незбіжними з істиною, якою її бачив учений), на підходах, не заангажованих нічим, окрім історичної істинності. Він писав, за власним зізнанням, на основі фактичних спостережень та без ніяких “предвзятих ідей”. Водночас принцип історизму, взятий на озброєння, диктував ученому необхідність уміння глянути на світ ширше, ніж “сьогоднішні форми життя”. Речник суспільного прогресу, Драгоманов уважав його наріжним каменем національно-й соціально-визвольного руху широких народних мас.

Об’єктивізм (“буржуазний” у радянській риторичній системі координат) Драгоманова-історика не означав приховування його світоглядних і політичних симпатій та антипатій, спрямованих щодо сил реакції у Росії – всіх отих “турків внутрішніх”, бюрократів, реакціонерів-клерикалів, офіційних “ура-патріотів”, безпринципних угодовців-політиків і всіляких самодурів. Історик був могутнім полемістом, критиком обскурантизму, речником ідей політичної волі з земським самоуправлінням і вирішення всім населенням місцевих справ. Драгоманов виступав за звільнення селян і добробут широких верств населення, свободу друку, взагалі за владу не темряви, а світла у Росії, виховував повагу до “священних”, за його означенням, прав особи.

Як фольклорист не лиш українського значення, чулий до хвилювань і страждань народної душі, він досліджував твори народного духа як вияв гідного минулого народу, що змагався за державну волю, відкривав сліди давніх культурних зв’язків слов’ян із іншими народами на широкому євразійському тлі. До того ж робив це так, що деякі іноземні вчені вивчали українську мову, щоб читати в оригіналі народну, насамперед українську, словесність і праці про неї Драгоманова.

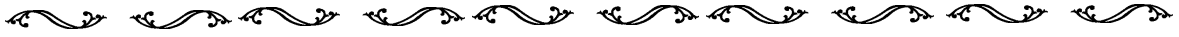
Як педагог, він присвятив значну кількість статей (“Народні школи”, “Земство и местный элемент в народном образовании”,

“Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії”, “Педагогическое значение малорусского языка”) шкільництву в Україні, потребі відродженню національної школи на засадах утвердження народної педагогіки, родинного виховання й пріоритету української мови в навчально-виховному процесі. Працював задля того, щоби сільський учитель не був соціальним аутсайдером у Росії, не жив в облозі режиму “як заєць серед вовків”. Як літературний критик Драгоманов був вимогливий іноді до безпощадності, не завше навіть справедливий, але й цим він встановлював норму відвертої щирості думки в суспільних і особистих взаєминах. А як громадянин він завше боровся проти всякого роз’єднання, котре вносять “між людей неволя, неуцтво й сліпе самолюбство”, повсякчас підкреслював: кожний, хто залишив Україну, кожна копійка, витрачена не на українську справу, кожне слово, сказане не українською мовою, – є безповоротним марнуванням капіталу українського народу.

Політолог М. Драгоманов сильний історизмом свого мислення, його інтердисциплінарним характером, вірністю ідеям віротерпимості, розширення громадського самоврядування й розбудови народної освіти. Вчений завше з’ясовував історичне коріння проблеми (“Євреї и поляки в Юго-Западном крае” й ін.), вступав у обґрунтовану полеміку з тенденційністю виступів тогочасних мас-медіа – непослідовних у польському питанні німецьких ліберальних органів друку чи й провідників системи обрусіння консервативних “Московских ведомостей” і “Голосу”, репрезентованого газетою “День” московського слов’янофільства, а в дійсності великодержавно-шовіністичного панславізму.

Варто пам’ятати, що політолог Драгоманов обстоював неможливість і такого перекрою кордонів Європи, що запускав би механізм знищення націй. Чимало його політичних рецептів придатні сьогодні для творення української політичної нації чи й стратегії на майбутнє української держави. Мислитель слушно пропонував владі визначати характер національності певних територій за більшістю їх сільського населення, – і це вело тоді до визнання українськими Кубані, частини Слобожанщини,

Берестейщини, Холмщини й Підляшшя, всіх Клинів, деяких земель сучасних Румунії, Придністров'я.

Драгоманов-полеміст розкривав помилки філософітів і “юдофобів”, неслухняність думок про літературний “сепаратизм” товариства “Просвіта” (розвідка “Литературное движение в Галиции”); показував вибірковість польського козакофільства; не сприймав спроб австрійської бюрократії боротися проти розвою світської літератури в Галичині на народній основі (“Русские в Галиции”); послідовно виступав проти провінційності, національного й гурткового “узколюбия”, проти клерикалізму, відсталого “святоюрства” “старих”, тобто рутенства галицьких “москвофілів” (“Литературно-общественные партии в Галиции”), проти політичної “еквілібристики” народовських “новоерівців” – і це при тому, що Драгоманов водночас віддавав належне “безкорисливій відданості” народовців інтересам українства. Врешті, він вітав і пропагував добрі ауспіції, які знаменувала в галицькому суспільному русі діяльність радикальної партії (“Новые движения среди русских галичан”) тощо.

Драгоманов, незалежно від належності його праць до тієї чи тієї науки, залюбки культивував своєрідний тип студії-публікації, включав до своїх статей справжні документи часу. Мова, скажімо, про прекрасне зізнання В. Антоновича щодо благородних причин реукраїнізації таких, як він, кращих представників колись полонізованої шляхти, або про інший наведений в авторському тексті знаковий виступ представника української східної Галичини о. Качали на Слов'янському з'їзді у Празі в рік “весни народів”. Науковому метатексту Драгоманова властиві активність розлогих приміток-покликів – “другого тексту”, який посилює перший або відбруньковується від нього самостійною лінією, розгалужена аргументованість, предметність і “живість” викладу, збагачення його колоритними народними фразеологізмами чи й гумористично-іронічним дотепним висловом.

Михайло Драгоманов працював для рідного народу, в ім'я розвитку його культури і дружніх взаємин із народами-сусідами. Був “представником усього поступового українського життя в культурному світі” (М. Грушевський), в еміграції амбасадором

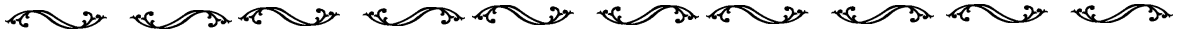

України у вільному світі, єдиним тоді подавав голос протесту проти самодержавних репресій української культури. Переїхавши до Софії по вичерпанню матеріальних ресурсів, Драгоманов-патріот України ув останні роки життя, працюючи у першій вищій школі нової незалежної Болгарії, особливо багато зробив для виховання народолюбної і патріотичної болгарської молоді. Підготував і майбутніх корифеїв болгарської етнології й компаративістики – Івана Шишманова, Михайла Арнаудова. В останні роки дослідив слов'янські версії сюжетів про царя Едипа і Костянтина Великого, сотворення світу, народні євангельські апокрифи, довівши до досконалості свій порівняльно-історичний типологічний науковий метод; розбудував наукову україністику в Софійському університеті, що зараз носить ім'я Св. Климента Охридського.

Драгоманов-реаліст, тверезо оцінюючи можливості змін у Росії за царів і конфронтативність стосунків асимілюючої метрополії (імперського центру) й асимільованих імперією провінційних країв, не покладав великі надії на можливість упровадження в життя у ближчій перспективі ідеї національної самостійності України. За це його згодом критикував І. Франко, – мовляв, глибока віра вчителя в західноєвропейські ідеали соціальної рівності й політичної свободи заступила в його очах той самостійницький ідеал, що не тільки вміщує в собі оба попередні, але “один тільки може дати їм поле до певного розвою”. Та все ж М. Драгоманов увійшов в історію політичної й суспільної думки всієї Росії й слов'янського світу як людина, котра випередила свій час; новатор-синергетик, він став предтечею ідеї громадянського суспільства, творцем культу праці на користь України.

***Непроминальні прозріння й заповіді прикінцевих літ,
спадщина й значення Михайла Драгоманова***

В останній період діяльності Драгоманов вважав марксизм уже несучасною течією політичної діяльності. А західноєвропейських комуністів кликав “думати своєю головою”. Більше того, він поступово еволюціонував до індепендентизму й суверенізації України, визнання ідеї української незалежності (висловив думку про необхідність побудови суверенної української держави ще у

виданій у 1881 р. у Женеві праці “Нові українські пісні про громадські справи”), сприйняв також національну ідею. В тому числі як культурну – ту, що дозволяє досягти самоідентифікації, а з нею просвіти, розвою й свободи, щоби звільнити нашу “рідну ниву” від усього на ній “мертвого і гнилого”.

Так, у вищеназваній праці Драгоманов висловив гіркий жаль: через чужі держави й школи наші освічені люди перестали бути українцями й стали поляками, “венгерцями, москалями, волохами” (румунами) тощо. Таке зречення всього свого, твердо вірив він, – зовсім не на користь космополітичного вселюдства, а тільки на благо чужих держав, це справжня хвороба-“болість і навіть дурниця”. Тим-то першочерговим завданням для освічених людей він визнав крайню потребу думати, говорити й писати рідною мовою, працювати на свій народ та поривати його на змагання за встановлення на власній землі “вільних державних, громадських й господарських порядків й вільної наукової освіти”. Такі вболівання за Україну та рідний народ “і сьогодні пропікають свідомість актуальними оцінками стану співпраці інтелігенції з народом та особливо гострою на сучасному етапі проблемою ”влада і народ”⁴.

М. Драгоманов навіть у підцензурних російських публікаціях не обстоював злиття польських, українських тощо “річок” у загальноросійському “морі”, що давно вже замерзло під владою самодержавних морозів у широку калюжу від Амуру й мало не до Тиси. Навпаки, він був речником ліберального гуманізму, ідеалів світла й добробуту у житті всіх країв, оборонцем прав народностей і противником диктатури й бюрократії, що нестерпно давлять своє і чуже, виступав за максимальне застосування місцевого самоврядування.

На основі глибокого усвідомлення стану речей (що є, за його словами, головною передумовою виходу з нього) Драгоманов прищеплював своїм читачам високі ідеали національної волі всіх народів імперії, демократії й людської рівності. Їх він протиставляв імперському централізму російського самодержавства, його маніакальному страхові перед польською, австрійською й

⁴ Дмитренко М. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми. – К., 2004. – С. 241–242.

“мазепинською” інтригами й на цій підставі планово веденого режимом “уничтожения целой народности репрессалиями”. А у подіях на Балканах його насторожував російський панславізм – вияв державного й урядового експансіонізму. Перше ніж рушати визволяти болгарських “братушек”, був переконаним він, слід спочатку визволити власний народ.

Еволюційний розвиток М. Драгоманова наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. привів його до остаточного розчарування перед смертю у російській демократії і так званому соціалізмі. Як писав він у листі від 29 вересня 1894 р. до І. Франка, відтоді почав вважати себе на українському ґрунті європейським лібералом і соціалістом на зразок радикалів і соціалістів англійських, тобто фактично став речником соціал-демократизму із “широлюдським обличчям”, тобто громадського, а не державного, який би пригноблював волю особистості. Звернувшись до традиційних закидів на карб Драгоманова, можна погодитись: так, можливо, у 70-х і 80-х роках він більшою мірою зосереджувався на соціальній, а не національній проблематиці, якою інколи жертвував задля загальнолюдських абстрактних космополітичних ідей. Проте при цьому слід повсякчас мати на увазі: в суспільно-політичних обставинах України ХІХ ст. соціальні й національні чинники тісно перепліталися. Під московськими царями соціальні змагання українського народу органічно переходили у національні.

Якщо у 80-х рр. Драгоманов, назагал беручи, нехтував українським національним питанням (окрім розвідки “Історична Польща і великоросійська демократія” 1882-го р., де він писав про націоналістів як про тих, що відбиваються від “обезнароднюючого чавлення” чужої бюрократичної держави), то автокоректив щодо цього принесли 90-ті роки. Коли громадівство Драгоманов дійсно було утопічним, то він усе-таки природно еволюціонував до реальніших гасел народної демократії, заснованої на ширенні національної самосвідомості народу. Одно слово, науково об’єктивне відтворення історичних концептів ученого вимагає, відповідно до його власних теоретико-методологічних засад, значної уваги до еволюції поглядів та характеру функціонування і переартикулювання ключових ідей у його працях різного часу.

Зокрема, у заключному третьому періоді в історичних працях і політико-публіцистичних виступах ученого сформувалися й стали предметом жвавого обговорення у Росії та в еміграції такі важливі висновки й імперативи: віра у висхідний розвиток демократизму в Європі; припущення у можливість зворотного руху історії; визнання зростаючої ролі громадської думки у житті кожної країни; певність у тому, що опору для патріотичної діяльності слід шукати “під ногами” – у рідному краї; принципове заперечення “динамітно-анархічної епідемії” терору (це не що інше, як провидча осторога перед державним тероризмом усіляких “червоних”, від радянців аж до кхмерів, у ХХ ст.). Особливо актуальними у сучасній Україні є драгоманівські проповідь етизму в політичній боротьбі (гасло “Чисте діло чистих рук потребує!”), заперечення всілякого обдурювання громадськості країни неправдивими заявами в перебігу політичного протистояння, що неймовірно розбуяло в Україні без жодних правових наслідків для адептів такого партійно-владного оковамилювання тощо.

“Політик, що розпочав свою діяльність від конструювання питомо української (бо Україну поставив у центрі своєї споруди утопічної системи анархізму – громадівства), кінчав життя як цілком не утопійний, а реальний і реалістичний радикальний національний демократ”⁵. Громадівство в Драгоманова з часом позбулося центрального стрижня – ідеї зв’язку самоврядних громад і територій у Росії й Австро-Угорщини з цими державами. В його полемічні “Листи на Наддніпрянську Україну” (1893) – відповідь на “Листи з Наддніпрянської України” д.Вартового (Б. Грінченка) та інші розвідки вагомо входять, що є вельми симптоматичним, нериторичні поняття “політично-національний автономізм” як перша стадія суверенізації України, “свідома національна незалежність” у парі з просвітою.

Дуже високо ставив “пізній” Драгоманов-історіософ почуття національної солідарності, що “виробляється дуже важким

---

⁵ Дашкевич Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури. – 2-е вид., випр. і допов. / Я. Дашкевич; упоряд.: М. Капраль, Г. Сварник, І. Скочиляс; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Львів, 2007. – С. 294.

процесом”, і цю його мудру прозірливість підтвердила новітня історія України. Підмурівком цього почуття у громадських справах учений виставив у “Листах на Наддніпрянську Україну” всенародне змагання до національної незалежності. Задля цього необхідно, як писав Драгоманов у статті “Всезагальне голосування й русини в Австрії” (1894) з першого тому московських “Политических сочинений” початку ХХ ст., опертися на свій народ, пробудивши в ньому політичну і соціальну самосвідомість. А щоб це почуття “стало будуючим фактором у народному життю, треба, щоб і воно осложнилось свідомістю певних матеріальних і моральних інтересів”. Проте “навіть свідомо національна незалежність без певної просвіти не дасть ні лібералізму, ні демократії”⁶.

Осмислення минулого рідного краю зміцнило його усвідомлення важливості ідей еволюційного радикалізму, “котрі одні можуть відповідати інтересам нашої плебейської нації і котрі лишень новіша європейська форма всього живого, що думалось і робилось на Україні з XVI ст.: в повстаннях народних, в Запоріжжі, в обществі “Соединенных славян”, в Шевченку і братстві Кириловським, в більш образованих кружках хлопоманів і українофілів 1860-70-х рр. і т. д.”⁷. Як бачимо, він визнавав внесок різних генерацій української інтелігенції, в одному з листів до Лесі Українки впрост сказавши: “Я сам не зневірююся в українцях, а надто в молодих, і про старих я зовсім не так уже зле думаю: вони все-таки роблять своє діло, – тільки що вже занадто багато плачуть”.

На Галичину та утворену під його духовим проводом так звану галицько-руську радикальну партію з її “симпатичним націоналізмом” Драгоманов покладав особливі надії щодо втілення у життя історичних національно-демократичних тенденцій та здобутків “нашого національно-демократичного поступового руху”. Тільки тоді, коли “ми покажемо свою силу хоч на частині своєї землі, зверне на нас увагу і Європа”, що, власне, й сталося в добу Помаранчевої революції. Крім того, українцям слід позбутися

⁶ Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. – К., 1970. – Т. 1. – С. 442.

⁷ Там само. – Т. 2. – С. 441.

надії, що “вони можуть чогось досягнути без політичної й культурної праці”⁸.

Нарешті, на схилі недовгого свого життя Драгоманов по-історіософськи мудро передбачив послаблення самодержавного режиму в результаті політичних катаклізмів (як програна російсько-японська війна, революція 1905 р.) та доленосні зміни після них (як-от перебіги Першої світової війни для Росії у Лютневу революцію). Тож мислитель відійшов із життя, залишивши Україні свою найдорожчу заповідь – тестамент політичної волі. В ХХІ ст. ідеї Драгоманова щодо української справи – присвячені народно-національній єдності України, соборності всіх її частин від сходу до заходу, демократичним перетворенням і децентралізації, адміністративній автономії і громадському самоуправлінню, “росту громадських порядків і розуму людського”, культурницьким реформам, – залишаючись величними, починають осмислюватися по-новому, входити у сьогоденний контекст. У цьому немає нічого дивного – адже належать вони до числа самобутніх концепцій суспільної еволюції, актуальних і конструктивних ідей державного будівництва й суверенізації України. Нашій незалежній державі й у ХХІ столітті як етноконсолідуючий заповіт можуть придатися слова М. Драгоманова про настання єднання галичан із наддніпрянськими “малоросами” в результаті “долговременной жизни” разом.

Значення вченого виходить за межі українського й загальноросійського масштабу, він належить, як писали в ювілейному привітанні 1895 року С. Степняк-Кравчинський, Є. Лазарєв і Ф. Волховський, “всей великой славянской семье в такой же мере, как своей Украине...”

Сознательно или бессознательно, охотно или затыкая уши, русские революционеры почти всей своей массой идут по тому пути, который Драгоманов предвидел и не переставал указывать с первых дней своего появления за границей. Многие из его практических полонений и указаний, основанных на подробном изучении политического организма современной России и на

---

⁸ Там само. – Т. 1. – С. 440.

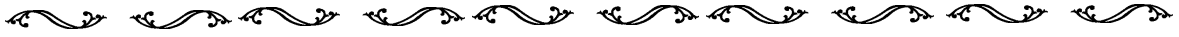
глубоком знании политической истории передовых народов образованного мира, до такой степени опережают события, что могут быть оценены и утилизированы только после свершения политического переворота, который даст России возможность организовать и устроиться сообразно своим желаниям и потребностям. Они могут быть названы его политическим наследством, завещанным потомству – надеемся, не весьма отдаленному”⁹.

Серед інших коштовних універсалій Драгоманівської мислі Ярослава Хортяні у статті *ad memorem* “В пам’ять М. Драгоманова” недаремно вилонила такі політичні його заповіти всім, в Україні суцям, а головне – нашій владі: “1) Без політичної освіти й національної свідомості не може бути держави. 2) Без високої моральності партій, рухів, товариств не існуватиме державність на демократичних засадах. 3) Фальшиві програми й обіцянки погублять найблагороднішу справу побудови демократичного суспільства. 4) Кожна нація повинна будувати державність вперш за все своїми силами. 5) Національне мислення повинне бути невідривним від загальноєвропейського. 6) Культурна спадщина того чи іншого народу відіграє важливу роль в розвитку загальноісторичного процесу”¹⁰. А любов до рідного народу Драгоманов ніколи не бачив перешкодою для поваги до інших народів. Кожній же людині він адресував такий моральний імператив – у будь-яких скрутних обставинах особистого і громадського життя необхідно дотримуватися високих переконань.

Тож читаймо праці Михайла Драгоманова – того живого символу Нової України, який повертав народ і культуру до власних історичних коренів, батьківських традицій, національних ідентичності й ментальності та одночасно вводив українців у лоно європейської цивілізації (“Стоячи на рідному ґрунті, треба держати голову в Європі”). Щоб “заграти на всіх клавішах драгоманівщини”, слушно вважав Михайло Павлик, треба

⁹ Михайло Петрович Драгоманов 1841-1895 / Єго юбилей, смерть, автобіографія і спис творів. – Зладив М. Павлик. – Львів, 1896. – С. 86–87.

¹⁰ Громада (Просвітянський листок, Угорщина). – 1995, листопад. – С. 2.

опублікувати всі праці вченого. Хочеться вірити у реалізацію цього проекту ближчим часом (але, звичайно, не до 170-ліття вченого, – такі ухвали Верховної ради нереальні для виконання у стислий термін хоч би з огляду на відсутність повної бібліографії праць М. Драгоманова).

Будемо сподіватися й на те, що інтеграція Драгоманова у “загальний канон національної пам’яті” (Григорій Грабович) стане на цей раз неперервною й ознаменується появою сучасних знакових праць, що більш зримо і рельєфно окреслять справжнє значення його масштабної постаті. Тож прийшов час, як цілком слушно відзначив Я. Дашкевич, на відновлення драгоманознавства на наукових засадах. І якщо українська наука прогресуватиме, то зможе адекватно осмислити велич небуденної і одночасно “суперечливої фігури, яка внесла в українське суспільне життя кінця минулого століття стільки бурхливої пристрасті і творчого ферменту, що після Драгоманова український народ врешті почав виходити на шлях розвитку модерної нації”¹¹.

Адже гуманіст, носій незвично високої моральної й інтелектуальної культури, синтетик-шукач всесвітньої правди, спільної всім національностям, громадянин європейської держави духа, засновник української інтелектуальної і критичної думки, речник прогресу людини й громади, європейського конституціоналізму, прибічник ідеї національної окремішності українців і самобутності культури нашого народу, великого політичного майбутнього його національного святощу – української мови, поборник гідного місця України у “концерті європейських народів” (І. Франко), Драгоманов і сьогодні вражає своєю “вірою в будучність”, огромом та непроминальністю науково-творчих здобутків, нев’янучою величчю мислителя.

---

¹¹ Дашкевич Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури. – 2-е вид., випр. і допов. / Я. Дашкевич ; упоряд. : М. Капраль, Г. Сварник, І. Скочиляс ; НАН України, Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Львів, 2007. – С. 293.

Твори

Михайла Петровича Драгоманова

Алфавітний перелік

1. Абсолютизм и капитализм // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 24, 24 янв. – С. 3-6.
2. Абсолютизм и капитализм // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 564-573.
3. Австро-руські спомини (1867-1877). – Част. 1-5. – Львів: 3 друкарні Товариства імені Шевченка, 1889-1892. – 456 с.; **Вип. 1-й:** *Вступне слово. – Огляд на моє українство до знайомства з галичанами. – Мої перші писання про Галичину.* – 1889. – 47 с. – (Літ.-наук. б-ка. – Кн. 2); **Вип. 2-й:** *Перші мої стосунки з галичанами до переїзду через Галичину в 1873 році. – Листи Є. Желяхівського до М. Драгоманова з 1872-1873 рр.* 1889. – С. 49-150. – (Літ.-наук. б-ка. – Кн. 4); **Вип. 3-4-й:** *Перший пробуток у Львові в 1873 році. – Лист січовика до М. Драгоманова. Відень 22 квітня 1873 р. [Додаток]. – Дипломатія з Правдянами. Австрійські русини на Археологічному з'їзді у Києві. – Бібліотека "Січі". – Чубинський і українські програми в 1862-1873 роках. – Ще слівце про Ф. К. Кістяковського.* – 1890. – С. 151-330. – (Літ.-наук. б-ка. – Кн. 7-9); **Вип. 5-й:** *1875 рік і мій об'їзд австрійської Русі.* – 1892. – С. 331-456.
4. Австро-руські спомини. V. (1875 рік і мій об'їзд австрійської Русі) // Народ. – 1892. – № 2, 15 січ. – С. 26-29; № 4, 15 лют. – С. 55-56; № 5-6, 6 бер. – С. 79-80; № 7-8, 1 квіт. – С. 94-95; № 9, 1 трав. – С. 123-125; № 10, 15 трав. – С. 135-136; № 11-12, 10 черв. – С. 153-155; № 15-18, 1 жовт. – С. 193-197. – [У кінці дата: Сальмансдорф коло Відня 6 септ. 1891].
5. Австро-руські спомини (1867-1877) // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 151-288.

-
6. Австро-руські спомини (1867-1877) // Михайло Драгоманов: автожиттєпис / укл., вступ. ст. та добір ілюстр. : І. С. Гриценко, В. А. Короткий, М. В. Томенко. – К. : Либідь, 2009. – С. 131-314.
  7. [“Австро-руські спомини”, уривки] Wspomnienia M. Dragomanowa. I-III // Kurjer Lwowski. – 1890. – 143, 24 маја. – S. 1-2; № 144, 25 маја. – S. 2; № 148, 30 маја. – S. 3-4.
  8. Автобиографическая заметка; добавление к автобиографической заметке, писанное для г. Leon Sichler в начале февраля 1889 г. // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 39-79.
  9. Автобіографічна замітка // Михайло Драгоманов: документи і матеріали. 1841–1994 / упоряд. Г. Болотова, І. Бутич, Н. Грабова [та ін.]. – Львів : НТШ, 2001. – С. 143–163.
  10. Автобіографічна замітка М. Драгоманова [1883 р., березень 22 (3 квітня)] // Літературно-публіцистичні праці : у двох томах / редкол. : О. І. Дей, О. Є. Засенко (голова), О. Я. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 39-68.
  11. Автобіографічна замітка М. Драгоманова [1883 р., березень 22 (3 квітня)] // Михайло Драгоманов : документи і матеріали 1941 – 1994 / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, Національний музей літератури України, Центральний державний історичний архів України у Львові ; упоряд. : Г. Болотова, І. Бутич, Н. Грабова [та ін.]. – Львів : [б. и.], 2001. – С. 143-163.
  12. Автобіографічна замітка: дод. до “Автобіографічної замітки” // Михайло Драгоманов: автожиттєпис / уклад., вступ. ст. та добір ілюстр. : І. С. Гриценко, В. А. Короткий, М. В. Томенко. – К. : Либідь, 2009. – С. 77-130.
  13. Автобіографія // Самі про себе : автобіографії видатних українців ХІХ ст. / ред. Ю. Луцький ; УВАН в США. – Нью-Йорк, 1989. – С. 115-145.
  14. Автобиография М. Драгоманова // Былое. – 1906. – № 6. – С. 182-213. – [Перша частина автобіографії, написана у 1883 р., продовження написане у 1889 р].
  15. Автобіографія М. П. Драгоманова. 1841-1889 // Михайло Петрович Драгоманов. 1841-1895. Єго юбилей, смерть, автобіографія і спис творів. Зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1896. – С. 327-379. – [У кінці дата: Женева, 22 марта 1883]. – Фонд НБ НПУ.

16. Автобіографія / пер. І. Ланового. – К. : Вид-во Т-во “Криниця” ; Військ. друк “Герольд”, 1917. – 59 [4]с .
17. Автобіографія // Южнорусские рабочие Союза : сб. статей под ред. и со вступит. статьей М. Равича-Черкасского. – Харьков, 1925. – С. 25-46.
18. Автобіографія М. Драгоманова // Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького. – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т. 1. – С. 89-92.
19. Андрашіада [текст опери] // Музей діячів науки та мистецтва України : збірник. – К., 1930. – Т. 1: Присвячений Миколі Лисенкові. – С. 92-116. – [Текст написан М. П.Старицьким та М. П. Драгомановим у 1866-1867 рр., музика М. В. Лисенка. Сатирична опера спрямована проти тодішнього директора І Київської гімназії Андріяшева].
20. [Анотація на кн.: L'Ukraine et ses chansons histriques par M. Alfred Rambaud] // Правда. – 1875. – № 17, 3 верес. – С. 689-690.
21. Антракт з історії українофільства (1863-1872) // Правда. – 1876. – № 12, 30 (18) черв. – С. 471-479; № 12, № 13-14, 31 (19), лип. – С. 523-529; № 15, 15 (3) серп. – С. 575-581; № 16, 31 (19) серп. – С. 624-633.
22. Антракт з історії українофільства (1863-1872) // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – К. : Либідь, 1991. – С. 204-233.
23. Антракт з історії українофільства (1863-1872) // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / за заг. ред. З. Н. Борисової. – К. : Вища школа, 2004. – С. 225-229.
24. Антракт з історії українофільства (1863-1872) // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 1. Історія. Педагогіка. Публіцистика / М. П. Драгоманов ; ред. В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2006. – С. 239-286.
25. Археологічний з'їзд у Києві: кореспонденція з України // Правда. – 1874. – № 19, 19 листоп. – С. 800-807. – [Підп.: Українець].
26. Археологічний з'їзд у Києві // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 31-39.
27. Археологічний конгрес у Києві в серпні 1874 р. // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство / зладив М. Павлик [у 4-х т.]. – Львів : Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 40-46.

-
28. Архів Михайла Драгоманова. Т. 1: Листування Київської старої громади з М. П. Драгомановим (1870-1895 рр.). – Варшава, 1938. – 442 с. – [Листування М. П. Драгоманова з Антоновичами, Житецькими, В. Л. Беренштамом, О. Ф. Кістяківським, Т. Г. Лебединцевим, М. В. Лисенко, О. І. Лоначевським-Петруняком, М. Старицькими, Є. К. Тригубовим, Ю. Ю. Цвітківським та ін.]. – Фонд НБ НПУ.
29. A l'opinion publique des peuples civilises! – Geneve : Imprim. Pfeffer, 1880. – 4 p.
30. A l'opinin publique des peuples civilises! // Драгоманов М. П. Политические сочинения / М. П. Драгоманов ; под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – Т. 2. – М., 1908. – Т. 2. – С. 252-254.
31. A Symposium and Selected Writing. Edidit by Ivan Rudnytsky. – New Jork, 1952. – [Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Science in US].
32. Anthologie des litteratures europeennes du Xle au XXe siecle. – Paris : Hachette, 1995. – 702 с.
33. Apologie des Saint Maixentais // Melusine. – 1886. – Надрук. у рубриці “Paralleles et comparaisons”.
34. Apologie des Saint Maixentais // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1899. – Т. 3. – С. 98-100.
35. Бажане лихо // Народ. – 1894. – № 6, 15 бер. – С. 94-95. – [Про народну освіту на Київщині та Херсонщині].
36. Байка Богдана Хмельницького: етнографічна студія Михайла Драгоманова // Вибрані твори українських письменників. [Т.] 2/3. – Львів : виданє Антона Крушельницького, власність д-ра Івана Франка, 1912. – С. 3-31.
37. Байка Богдана Хмельницького : (етнографічна студія) // Пам'яти Михайла Драгоманова. 1895-1920 : збірник. – Харків : Всеукр. державне видавництво, 1920. – С. 57-82.
38. Байки Ляфонтена та східні оповідання (1884 р.) // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство : [в 4-х т.]. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 98.
39. Une fable de la Fontaine et les Contes Orientaux (Байки Ляфонтена та східні оповідання // Melusine. – 1885. – № 24. – 5 dec.

40. Бакунин М. А. Письма М. А. Бакунина к А. И. Герцену и Н. П. Огареву с биограф. введением и объяснениями М. Драгоманова. – СПб., 1905. – 456 с. – [Критико-биографический очерк, с. 3-107].
41. Бакунин М. А. Речи на конгрессе Лиги мира и свободы / післямова М. П. Драгоманова. – Берлін:Г. Штейниц, 1904. – 54 с. – (Собрание лучших русских произведений).
42. Балаканина Барвінського // Народ. – 1894. – № 20, 15 жовт. – С. 304-307. – Приміт, с. 306. – [З приводу антиросійських виступів О. Г. Барвінського].
43. Балтийский федералист: политическое, безцензурное либеральное ежемесячное издание / Der baltische Fuderalist. Politische unzensirte Liberale Monatschrift N 1, August, 1882. – Geneve, Libraire Elpidine, 1882.
44. Балтийский федералист: политическое, безцензурное либеральное ежемесячное издание // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 521-524.
45. Басня Богдана Хмельницкого // Северный вестник. – 1886. – № 3. – С. 51-72.
46. Басня Богдана Хмельницкого // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук. товариства імені Шевченка, 1899. – Т. 2. – С. 1-24. – Поправка: т. 3. – С. 358.
47. “Батьківщина” об арестах в Галиции // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 28, 25 февр. – С. 6-7.
48. “Батьківщина” об арестах в Галиции // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 612-614.
49. Бедненькие самодержцы! // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 50, 1 дек. – С. 13.
50. Бедненькие самодержцы! // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 590-591.
51. Безцеремонность г. Каткова и его лжесвидетелей // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 42, 1 авг. – С. 3-4.
52. Безцеремонность г. Каткова и его лжесвидетелей // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 455-460.

-
53. Безначальство й українська держава / М. Драгоманов // Павлик М. Михайло Драгоманов і його роля в розвою України. – Львів : Друкарня Уділової, 1907. – С. 57-62.
54. Безначальні порядки на Україні / М. Драгоманов // Павлик М. Михайло Драгоманов і його роля в розвою України. – Львів : Друкарня Уділової, 1907. – С. 79-85.
55. Белетристика в “Зорі” // Народ. – 1893. – № 21, 1 листоп. – С. 268. – [Підп.: М. Др. – Оцінка творів: Нечуй-Левицький І. “Поміж ворогами”; Коцюбинський М. “Ціпов’яз”].
56. Белетристика в “Зорі” // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 433.
57. Биографический очерк М. А. Бакунина // Письма М. А. Бакунина к А. И. Герцену и Н. П. Огареву / М. А. Бакунин ; с прилож. его памфлетов, биографическим введением и объяснительными примеч. М. П. Драгоманова; предисл. Ф. В. – Женева, 1896. – С. I-CVII.
58. Биографический очерк М. А. Бакунина // Письма М. А. Бакунина к А. И. Герцену и Н. П. Огареву / Бакунин М. А. – Санкт-Петербург, 1907. – С. I-CVII.
59. Биографический очерк [М. А. Бакунина] // Речи и воззвания / М. А. Бакунина. – Санкт-Петербург, 1906. – С. 1-112.
60. Біда // Житє і слово. – 1895. – Т. 4. – Кн. 4. – С. 27-31. – [Доповнення на с. 30, 31 І.Франка. – Підп.: І.Ф.].
61. Болгарський щоденник М. П. Драгоманова: (з передмовою І. Романченка ; підгот. до друку і прим. П. К. Атанасова) // Жовтень. – 1965. – № 6. – С. 125-136.
62. Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI-XVII столетии // Отечественные записки. – 1875. – Т. 118, № 2. – С. 445-494; Т. 119, № 3. – С. 75-134.
63. Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI-XVII столетии // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 84-174.
64. Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI-XVII столетии // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 84-174.
65. Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI-XVII столетии // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 1. Історія.

Педагогіка. Публіцистика / М. П. Драгоманов ; ред. В. П. Андрущенко.
– Київ : Знання України, 2006. – С. 53-194.

66. Буддйські початки “слова” Le Dit de Pempereur Constant і їх риси у слов’янському фольклорі // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 184-192.
67. Буковина и русины // Вестник Европы. – 1887. – Кн. 1. – С. 388-404.
68. Было бы болото, а черти будут! // Общее дело. – Женева, 1880. – № 35. – С. 10.
69. Были бы болото, а черти будут! – Женева : [Тип. А. Трусова], 1880. – 16 с. [без обкл.] – [У надзаг.: la cause fait naitre l’effet. – У кінці дата: Женева].
70. Были бы болото, а черти будут! (Из Общего Дела, № 35) // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 266-284.
71. Бурлак // Буковина. – Чернівці, 1890. – № 12.
72. В защиту неизвестного покойника автора “ Истории Русов или Малой России” // Порядок. – 1881. – Ч. 128.
73. В справі відносин українців до російської літератури : (листи до редакції “Зорі”) // Зоря. – 1889. – № 8. – С. 143-144; № 9. – С. 158-159; № 10. – С. 174-175; № 11. – С. 191-192.
74. В справі згоди між руськими партіями // Народ. – 1894. – № 7-8, 1-15 квіт. – С. 122-124.
75. В справі розвитку української літератури : відповідь д. Вартовому [Б. Гринченку] // Буковина. – 1893. – № 20. – 14, 26 трав.; № 21, 21 трав. (2 черв.); № 22, 28 трав. (9 черв.) ; № 24, 11 (23) черв.
76. В справі Угорської Русі // Народ. – 1895. – № 11, 1 черв. – С. 163-166.
77. В справі Угорської Русі: посмертний голос М. Драгоманова / видав. М. Павлик. – Львів : Друк. В. Манецкого, 1895. – 15 с.
78. В справі церковній у Галичині // Народ. – 1893. – № 1, 8 січ. – С. 3. – [Вимога відокремлення церкви від держави і свободи сумління].
79. Великорусский интернационал и польско-украинский вопрос. – Казань : Типогр. Окружного штаба, 1906. – 135 с.
80. Великорусский интернационал и польско-украинский вопрос. – Казань : Изд-во Гронковского, 1907. – 135 с.

-
81. Веселка на Україні (1884 р.) // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство : [в 4-х т.]. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 97.
82. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – 688 с. – (Бібліотека “Пам’ятки історичної думки України” : заснована в 1989 р.). – Фонд НБ НПУ.
83. Вибрані листи [до М. Бучинського, В. Навроцького, П. Лаврова, І. Франка, до “Старої громади”, до Ю. Яворського, Ом. Огоновського] // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 445-554.
84. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 1. Історія. Педагогіка. Публіцистика / М. П. Драгоманов ; ред. В. П. Андрущенко. – Київ : Знання України, 2006. – 344 с. – Фонд НБ НПУ.
85. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. – Т. 1. Кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – 272 с. – Фонд НБ НПУ.
86. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. – Т. 2. Фольклористика. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – 439 с. – Фонд НБ НПУ.
87. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. – Т. 3. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – 299 с. – Фонд НБ НПУ.
88. Вибрані твори: збірка політичних творів з примітками під заг. ред. П. Богацького. – Т. 1 / ред. комісія : Л. Білецький, П. Богацький (голова комісії), Н. Григорійв, А. Животко (секретар), О. Мицюк, М. Скадан.– Співробітники: Гриб Т., Остапович М., Пилькевич С., Станіславський К., Шаповал М., Шаповалова О. – Прага – Нью-Йорк : Накладом українських поступових товариств в Америці. 1937. – XVI, 415 с, портр., іл., факс. (Укр. соціологічний ін-т в Празі). – Зміст: *В імені видавців. – С. V-X; Пам’яті ініціатора видання Болеслава Миколаєвича Залеського – 24 вересня 1937. – С. XI; Від редакції. – С. XII-XVI; Григорійв Н. Доба Драгоманова. – С. 1-30; Автобіографія М. П. Драгоманова. – С. 56-88; Відповідь М. Драгоманова на юбілейні привітання 16. XII 1894. – С. 89-92; Переднє слово до “Громади”. – С. 93-147; “Програма”. – С. 148-151. Підп.: М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолінський. Дата: 1 сентября (вересня) 1880 р.; Малоруський інтернаціоналізм / *der Kleinrussische Intemationalismus*. – С. 152-160. Дата: 1880 Женева; Шевченко, українофіли і соціалізм. III. – С. 162-192. Дата: 28 грудня 1878 р.; Мужичькі бунти й письменні бунтарі. –*

- С. 193-205. – Дата: 1880 Женева; Наука з попередніх оповідань. – С. 206-215. – Дата: 1880 Женева; Українські громадивці перед польським соціалізмом і польським патріотизмом. – С. 216-223. – Дата: 1882 “Женева; Польським громадивцям в Росії. – С. 224-227; Дата: 1881 Женева; Чудацькі думки про українську національну справу. – С. 228-323. Salmansdorf bei Wien 1891 вересня 15. Примітки. – С. 325-402; Прим. склали М. Остапович, К. Станіславський та П. Богацький]. – Словничок. – С. 402-404. Підп.: П. [Богацький]; Показчик імен. Підп.: П. Богацький; Список малюнків.*
89. Видумки “Киевлянина” и польських газет о малорусском патріотизме. – К. : Киевский телеграф, 1874. – 90 с.
90. Виїмки з літератури українсько-руської ХІХ віку: для висших кляс середніх шкіл уложив Олександр Барвінський. Ч. П. – 2-ге вид., доповнене і перероблене. 1893 // Народ. – 1894. – № 9. – С. 127-134.
91. Виїмки зі статей “Чудацькі думки про українську національну справу” // Драгоманов і галичане / І. Свенціцький. – Львів, 1922. – С. 8-12.
92. Виклад виступу М. П. Драгоманова з приводу “Исторических песен малорусского народа” та “Чумацких народных песен” І. Я. Рудченка // Киевський Телеграф. – 1874. – № 101, 104.
93. Виписка перекладом з останнього твору М. Костомарова // Правда (Львов). – 1869. – № 25, 8 черв. – С. 211-214.
94. Виринок з листу до д-ра Т. Окуневського; Листи до репрезентанта польських демократів; Лист до Юл. Яворського / подає М. Павлик // Жите і слово. – 1896. – Т. 5, кн. 2. – С. 108-114, 116, 378-391.
95. Відгук: [Кримський А.] Співробітництво українців у галицьких часописях // Народ. – 1893. – № 6. – С. 53-55. – [Підп.: А. Хв-ко].
96. Відгук лицарської поезії в руських народних піснях: Пісні про “Королевича”: посвячується А. Н. Пипіну // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. тов. імені Шевченка, 1899. – Т. 1. – С. 66-87.
97. [Відкритий лист редактору “Московських ведомостей” М. Каткову] // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1881. – № 9, 4 окт. – С. 10.
98. Відозва до руських етнографів // Хлібороб (Коломия). – 1893. – № 19, 1 жовт. – С. 133-136.
99. Відпис перекладу, зробленого поліцією з листу М. Драгоманова до М. Павлика й долученого нею до звіту для намісництва / подав Іван Карпинець // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1931. – Т. 151. – С. 213-216.

-
100. Відповідь // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 204-212.
101. Відповідь // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 436-441.
102. Відповідь М. П. Драгоманова на привіти європейських учених // Народ. – 1895. – № 10, 15 трав. – С. 159.
103. Відповідь Михайла Петровича Драгоманова // Народ. – 1895. – № 3/4, 1-15 лют. – С. 45-47.
104. Відповідь Михайла Петровича Драгоманована привітання з нагоди його літературно-наукової діяльності // Михайло Петрович Драгоманов. 1841-1895. Єго юбилей, смерть, автобіографія і спис творів. Зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1896. – С. 105-112.
105. Відповідь М. П. Драгоманова на привіти європейських учених // Михайло Петрович Драгоманов. 1841-1895. Єго юбилей, смерть, автобіографія і спис творів. Зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1896. – С. 130-131.
106. Відповідь Михайла Петровича Драгоманова // Народ. – 1895. – № 3-4. – С. 45-47. – [Відповідь на привітання з нагоди ювілею 30-річчя літературної, наукової і громадської діяльності, які відбулися у Львові в грудні 1894 р.].
107. Відповідь рецензентові “Дела” на 3 і 4 випуски моїх “Австро-руських споминів” // Діло. – 1890. – № 144, 27 черв. – С. 2; № 146, 30 черв. – С. 1-2; № 150, 5 лип. – С. 2; № 155, 11 лип. – С. 2.
108. Відповідь рецензентові “Дела” на 3 і 4 випуски моїх “Австро-руських споминів” : листи в редакцію “Діла” / подав М. Возняк // Україна. – К., 1926. – Кн. 2/3(17). – С. 78-86.
109. Війна з пам’яттю про Шевченка // Світ (Львів). – 1882. – № 20/21, 25 верес. – С. 346.
110. Війна з пам’яттю про Шевченка // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 46, 1 окт. – С.3-4.
111. Війна з пам’яттю про Шевченка // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С.146-147.
112. “Вільна спілка” – “Вольный союз” : Безстроковий додаток до “Громади” № 1, 1881. [Паралельний заг. франц. мовою: La federation. Supplement non-periodique a la “Hromada”]. – 8 с.

-
113. “Вільна спілка” – “Вольный союз” : спроба української політико-соціальної програми / збір і пояснення М. Драгоманова // Шлях до свободи : (Михайло Драгоманов про права людини) / Т. Андрусак ; Фонд сприяння розвитку укр. прав. Думки та пропаганди державн. Традицій “Право для України”. – Львів, 1998.– С. 121-188.
114. Віра і громадські справи. – Коломия : Хлібороб, 1892. – 14 с. – Б-ка “Хлібороба”, ч. 3. – Фонд НБ НПУ.
115. Віра і громадські справи / [худож. І. І. Труш] ; з портретом автора і переднім словом. – Львів : Вид. Просвітнього кружка при III секції Укр. студентського союзу, 1912. – VI, 16 с. – (Дешева б-ка, ч. 9).
116. Віра і громадські справи. – [Відень]: Друкарня і наклад партійної друкарні, 1915. – 16 с. – (Партія укр. соц.-революціонерів).
117. Віра й громадські справи. – К.: Вид-во “Криниця”, Військ. друк “Герольд”, 1917. – 13 с. – (Вид-во Т-во “Криниця”; № 29). Віра і громадські справи. – Львів, 1917. – 16 с.
118. Віра і громадські справи. – Київ, 1918. – 15 с.
119. Віра й громадські справи. – Львів : Громада, 1926. – 11 с.
120. Віра й громадські справи (із серії популярних видань) // Пам’яти Михайла Драгоманова. 1895-1920 : збірник. – Харків : Всеукр. державне видавництво, 1920. – С. 83-90.
121. Віра й громадські справи // Історія української філософії : хрестоматія / Мін-во освіти і науки України ; ЛНУ ім. І. Франка ; упоряд. М. В. Кашуба. – Львів, 2004. – С. 292-296.
122. Віра і громадські справи // Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 195-203.
123. Віра на Україні / М. Драгоманов // Павлик М. Михайло Драгоманов і его роля в розвою України. – Львів : Друкарня Уділової, 1907. – С. 73-77.
124. Вірші про громадські справи // Житє і слово. – 1894. – Т. 2. – Кн. 4. – С. 61-68; Кн. 5. – С. 205-224.
125. Вітчим // Житє і слово. – 1895. – т. 4. – Кн. 4. – С. 23-25.
126. Вниманию социалистов-эмигрантов из России / М. Павлик, М. Драгоманов, С. Подолинский. – Женева : Громада, 1880. – 4 с.
127. Вниманию социалистов-эмигрантов из России // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – С. 315-318.

-
128. Внутреннее рабство и война за освобождение. – Geneve – Bale – Leon: H. Georg, Libraire-editeur, 1877. Imprimerie Russe du Rabotnik, Geneve. – 34 с. – *Зміст: I. Хуже невозможно. II. Меньше нельзя.* – Перекладено на польську мову.
129. Внутреннее рабство и война за освобождение // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 75-109.
130. Внутрішнє рабство і війна за звільнення : (уривок з брошури) // Україна. – Париж, 1949. – Зб. 1. – С. 44.
131. Война с памятью о Шевченко // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 600-601.
132. Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание / ред. М. Драгоманов. – Женева : Тип. “Вольного слова”, 1883. – № 53-62.
133. Вольный Союз – Вільна Спілка: опыт украинской политико-соціальной програми: свод и обяснения М. Драгоманова. – Женева : Громада, 1884. – 109 с.
134. Вопрос об историческом значении Римской империи и Тацит // Университетские известия [Киев]. – 1869. – № 2, февраль. – С. 1-64. Отд. II. На 1-му місці; Март. – С. 1-50. – На 2-му місці; № 4, апрель. – С. 1-37. На 2-му місці; № 5, май. – С. 1-59. На 6-му місці; № 6, июнь. – С. 1-34. На 6-му місці; № 7, июль. – С. 1-24. На 6-му місці; № 8, август. – На 4-му місці; № 9. – С. 1-50. На 6-му місці; № 10. – С. 1-41. На 5-му місці; № 11. – С. 1-31. На 5-му місці. – У кінці приміт. Конец первой части.
135. Вопрос об историческом значении Римской империи и Тацит [Из “Университетских известий” 1869 года № 1-11]. – К. : Университет. типогр., 1869. – Ч. 1. – 370 с.
136. Вопрос об историческом значении Римской империи и П. К. Тацит. Ч. 1 // Хроніка’2000. – Вип. 2 (84) : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2010. – С. 5-418.
137. Восемнадцать лет войны чиновничества с земством = Dix-huit ans lutte de la Bureaucratie avec les Zemstvos / З. С. – Geneve : H. Georg, 1883. – 103 с.
138. Воспоминание о знакомстве с И. С. Тургеневым // Письма К. Д. Кавелина и И. С. Тургенева к А. И. Герцену / К. Д. Кавелин,

- И. С. Тургенев ; с объяснит. примеч. [и предисл.] М. Драгоманова. – Женева, 1892. – С. 213-227.
139. Воспоминание о знакомстве с И. С. Тургеневым // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 372-385.
140. Воспоминания о знакомстве с И. С. Тургеневым. – Казань : Центр типогр., 1906. – [2], 20 с.
141. Воспоминание о знакомстве с И. С. Тургеневым // И. С. Тургенев в воспоминаниях революционеров-семидесятников / собрал и коммент. М. К. Клеман ; ред. и введ. Н. К. Пиксанова. – Москва; Ленинград, 1930. – С. 155-182.
142. Воспоминание о переговорах “Добровольной охраны” и “Исполнительного комитета Русской социал-революционной партии” в 1882 г. // Былое, Париж. – 1910. – № 13. – С. 34-43.
143. Воспоминание о переговорах “Добровольной охраны” и “Исполнительного комитета Русской социал-революционной партии” в 1882 г. // Страницы прошлого / Б. Кистяковский. – Москва, 1912. – С. 28-40.
144. Воспоминания о знакомстве с И. С. Тургеневым // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 372-385.
145. Воспоминания об И. С. Тургеневе // И. С. Тургенев в воспоминаниях революционеров-семидесятников / собрал и коммент. М. К. Клеман ; ред. и введ. Н. К. Пиксанова. – Москва-Ленинград : Academia, 1930. – С. 155-182.
146. Воспоминания украинского писателя о Тургеневе // Вестник всемирной истории. – 1902. – Кн. 2. – С. 85-100.
147. Восточная политика Германии и обрусение // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 1: Центр и окраины. – С. 1-219.
148. Восточная политика Германии и обрусение // Вестник Европы. – 1872. – Т. 1, кн. 2. – С. 640-694; Т. 2, кн. 3. – С. 182-241; Кн. 4. – С. 644-679; Т. 3, кн. 5. – С. 210-253. – [Подп.: М.Т-овъ].
149. Восточная политика Германии и обрусение: вместо предисловия (Из письма к редактору “Вестника Европы” // Драгоманов М. Из наукової спадщини / М. Драгоманов ; редкол. : В. П. Андрущенко, В. П. Бех, Г. І. Волинка, О. С. Падалка, В. Ф. Погребенник (відп. секретар, упоряд. та прим.). – К. : Знання України, 2010. – Кн. 1: Політологія. Культурологія. – С. 23-266.

-
150. 8-ий лист М. П. Драгоманова до Гр. Купченка. Флоренція, 3 груд. 1873 р. // Діло. – 1904. – 16 черв. (ч. 134). – С. 1 ; 17 черв. (ч. 135).– С. 1.
151. 8-ий лист (останній) М. П. Драгоманова до Омеляна Огоновського // Житє і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 5/6. – С. 398-400.
152. Впять неполітична політика! // Народ. – 1894. – № 5, 1 бер. – С. 67-69. – [У кінці примітки М. Павлика. – Політична програма радикалів, критика москвофілів та народовців].
153. Всеобщее голосование и русины в Австрии // Вестник Европы. – 1894. – Кн. 4, т. 2. – С. 855-857. – Подп.: Р.Яр.
154. Всеобщее голосование и русины в Австрии // Драгоманов М. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія. – Київ : Знання України, 2007. – С. 213-219.
155. Всеобщее голосование и русины въ Австріи // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 1. – С. 481-482.
156. Всеобщий переполох в Галиции // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 26, 11 февр. – С. 7-8. – [Конфесійні непорозуміння]
157. Всеобщий переполох в Галиции // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 604-608.
158. Второе письмо в редакцию “Друга”: Украинщина или Рутенщина // Друг. – 1876. – № 5. – 1 (13) марта. – С. 77-80. – [Підп.: Українець (М. Драгоманов)].
159. Выигрыши последней войны (Перепеч. с Женевск. изд.). – СПб. : [О-во “Земля и воля”], Вольная петерб. тип., 1878. [2], 14 с.
160. Высочайшая резолюция о проектах о земских начальниках гр. Дм. Толстого // Свободная Россия. – 1889. – № 2, апрель.
161. Высочайшая резолюция о проектах о земских начальниках гр. Дм. Толстого // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 858-863.
162. W redakcji “ Przeglądu Społecznego” // Przeglądu Społeczny. – [Львів], 1887. – Rocz. 2. zes. 5. – S. 447-448.
163. W redakcji “ Przeglądu Społecznego” // Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших. 1887-1895. – Львів, 1908. – С. 89-90.
164. Wid wydawcia ; Uwahy // Marija maty Isusowa : wirszy Tarasa Szewczenka / Taras Szewczenko ; z uwahamy M. Dragomanowa. – Zenewa, 1882. – С. III-VII, 41-66.

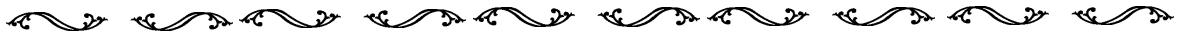

165. Wspomnienia M. Dragomanowa. I-III // Kurjer Lwowski. – 1890. – 143, 24 maja. – S. 1-2; № 144, 25 maja. – S. 2; № 148, 30 maja. – S. 3-4. – Уривки з “Австро-руських споминів”
166. Гадки по подорожи по північній Болгарії // Діло. – 1888. – Ч. 186, 208.
167. Г. Галаган – для духу // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 24, 24 янв. – С. 6-7.
168. Г. Галаган – для духу // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 490.
169. Галицкие отношения Киевского отдела Славянского благотворительного комитета // Киевский телеграф. – 1875. – № 62. – С. 1-7.
170. Галицкие отношения Киевского отдела Славянского благотворительного комитета. – К. : Киевский телеграф, 1875. – 8 с.
171. Галицкие отношения Киевского Славянского благотворительного комитета // Правда. – 1875. – № 13 (3) 15 лип. – С. 535-539; № 14. – (18) 30 лип. – С. 575-579.
172. Галицко-русское общественное движение // Русское дело. – 1877; Дело (СПб). – 1880.
173. Галицко-русское студенческое общество // Неделя. – 1875. – № 6. – С. 210-213.
174. Галицько-руська література після А. Н. Пипіна // Зоря. – 1880. – № 6-7, 9-10; 1881. – № 3-10.
175. Галицько-руське письменство(передне слово до “Повістей” Осипа Федьковича). – Львів, 1876. – 38 с. – Фонд НБ НПУ; [Федькович О. Повісті. – К., 1876. – С. I-LVI. – Огляд творів галицьких письменників Шашкевича, Федьковича та багатьох інших, аналізує мову письменників та сприйняття їх читачами].
176. Галицько-руське письменство // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 3. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 43-94.
177. Галицько-руське письменство // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / М. П. Драгоманов ; редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 309-348.
178. Галицько-руські радикали перед російською публікою // Народ. – 1893. – № 3, 8 лют. – С. 23-26; № 4, 22 лют. – С. 33-34; № 5, 8 бер. – С. 41-43. – № 6, 22 бер. – С. 49-51. – [Підп.: Р.Я.]

-
179. Германство на Востоке и московщина на Западе // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 30, 11 марта. – С. 6-7; № 31, 18 марта. – С. 5-9.
180. Германство на Востоке и московщина на Западе // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 491-511.
181. Герцен, Бакунин, Чернышевский и Польский вопрос. – Казань : Типогр. Д. М. Гран, 1906. – 68 с.
182. А. И. Герцен и его отношение к польско-украинскому вопросу : (отрывок из труда “Историческая Польша и великорусская демократия”) / [пред. В. Науменко] // Киевская старина. – 1906. – № 1. – С. 1-35.
183. Гете и Шекспир в переводе на украинский язык // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 31, 18 марта. – С. 10.
184. Гете и Шекспир в переводе на украинский язык // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 599.
185. Гете и Шекспир в переводе на украинский язык // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С.145.
186. Гильфердинг о малорусах в славянстве и сербо-хорваты о малорусской поэзии // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 483-490.
187. Голос із України : (стаття з газети “Народні листи” 6.12.1863) /пер. з чеської Петро Багадунка // Молодь України. – 1996. – 22 серп. (№ 94). – С. 2.
188. Голос із України // Альманах Українського народного союзу [на] 2001 [рік] / ред. Петро Часто. – Парсиппані ; Нью-Йорк, 2000. – С. 89-93.
189. Государственные реформы Диоклециана и Константина Великого // Университетские известия [Киев]. – 1865. – № 2, февраль. – С. 1-21.
190. Государственные реформы Диоклециана и Константина Великого: вторая пробная лекция, читанная в Университете Св. Владимира кандидатом М. Драгомановым, для получения звания приват-доцента. – Киев, 1865. – 21 с.
191. Государственные реформы Диоклециана и Константина Великого // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов,

- В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 142-161.
192. Гр. Лорис-Меликов и рабочие // Общее дело. – 1880. – № 36. – Июнь и июль, кн. 6, 7.
193. Гр. Лорис-Меликов и рабочие // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 311-312.
194. Грін “Історія англійського народу”: Georges Howel, Le passe et l’avenir des trades Unions; “La Revue des Revues” [рец.] // Народ. – 1893. – № 9. – С. 82. – Підп.: М. Др.
195. Громада : програма / М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолинський // Сергій Подолинський – вчений, мислитель, революціонер / С. М. Алушко. – Львів, 1990. – С. 187-192.
196. Громада: українська збірка, впорядкована Михайлом Драгомановим [№ 1. Переднє слово до “Громади”]. – Женева: Печатня “Громади”, 1878-1882. – [№ 1]. – 1878. – 101 с.
197. Громада: українська збірка. Впорядкована Михайлом Драгомановим. № 2. Звістки про Україну 1876–1877. – Женева: Печатня “Громади”, 1878. – XIV. – 586, 4 с. – *Зміст: Од впорядчика. – С. I-XIV. Підп.: М. Драгоманов. Дата: Женева 15 Apr. 1878; Народні школи. – С. 120-278; Україна і центри: (Замість фейлетона і бібліографія). – С. 393-570. – Підп.: М. Драгоманов; Одповіді впорядчика. – С. 571-583. – Без підп.]*. – Фонд НБ НПУ.
198. Громада: українська збірка. Впорядкована Михайлом Драгомановим. № 3. – Женева: Печатня “Громади”, 1878. – 85 с.
199. Громада: українська збірка, впорядкована Михайлом Драгомановим. – № 4. – Женева: печатня “Работника” й “Громади”, 1879. – 382 с. – М. П. Драгоманову належать: *Добавка од впорядчика (Хиба російської й української печаті про мужицьке життя)*. – С. 34-36. Підп.: М. Драгоманов. – *Примітка та “Уваги впорядчика” до праці : Вовк Ф. К. Т. Г. Шевченко і його думка про українське життя.* – С. 37-95.
200. Громада: українська збірка / впорядкована М. Драгомановим, М. Павликом і С. Подолинським. – Рік V. – Geneve : [H. Georg] : Печатна “Громада”, 1980. – № 1. – Ноябрь-декабрь. – 136 с. – *Зміст: Програма. – С. 1-4. Підп.: Впорядчики “Громади”: М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолинський. Дата: 1 сентября 1880 р. – Звістки з України. 1. Україна російська. – С. 66-95. – Підп.: М. Драгоманов. – Публічні збори Русинів у Львові. – С. 120-122. – Підп.: М. Драгоманов.* –

- Робітницький рух за границею. – С. 129-135. Підп.: М. Драгоманов. У кінці дата: 14 января.*
201. Громада: українська часопись / впорядкована М. Драгомановим, М. Павликом і С. Подолинським. Рік V. Число 2. – Geneve : [H. Georg] : Печатна “Громада”, 1881. – 240 с. – [М. П. Драгоманову належать праці: *Наука з попередніх оповідань. – С. 213-228. – Польським громадівцям в Росії. – С. 237-240*]. – Фонд НБ НПУ.
202. Громада: українська збірка / впорядкована М. Драгомановим. – № 5.– Женева: Печатня “Громади”, 1882. – III, 271 с. – [М. П. Драгоманову належать праці: *Од впорядника. – С. I-III. Дата: Женева 25 мая 1882 р. – Од впорядника (до рубрики “Звістки з України”), с. 58-62. – Дата: 10 мая 1879*].
203. *Glos krytyczny w sprawie ruskiej // Kurjer Lwowski. – 1890. – № 356.*
204. “Hromada” (Die Gemeinde) : eine ukrainische Zeitschrift. – [Geneve, 1880]. – 8 s.
205. Д. Московському Дописувателю Правди // Народ. – 1892. – № 1. – С. 18.
206. Два голоси в “Правді” і гріх “Просвіти” перед українцями // Народ. – 1893. – № 19-20, 15 жовт. – С. 244-245.
207. [Два листи М. П. Драгоманова до Д. Мордовцева] // Україна. – 1907. – Т. 3, кн. 9. – С. 293-297.
208. Два листи М. П. Драгоманова / Перетц Л. // Україна. – 1930. – Кн. 7-8. – С. 85-87. – [Публікація листа М. П. Драгоманова до Л. О. Полонського без дати і до О. М. Веселовського (початок 80-х рр.)].
209. Два малорусских “фабло” и их источники : почерк из истории общей сравнительной литературы) // Вестник Европы. – 1887. – Кн. 7. – С. 323-351. – [Подп.: КГ].
210. Два слова г. К. Воскресенскому // Киевский Телеграф. – 1874. – № 120, 18 окт.
211. Два українські “фабльо” та їх джерела: нарис із історії загальної порівняльної літератури” // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1900. – Т. 2. – С. 66-94. – Поправки: Т. 3. – С. 358-359.
212. Два учителі: спомини М. Драгоманова // Народ. – 1894. – № 11-12, 1-15 червня. – С. 178-184; № 13-14, 1-15 липня. – С. 200-205; 1 серпня, № 15, 1 серп. – С. 227-234.

213. Два учителі: спомини. – Львів : Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1902. – 79с. – (Літ.-наук. б-ка, сер. 2, № 27).
214. Два учителі // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці: у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 575-604.
215. Два учителі: К. І. Полевич. – О. І. Стронін: спомини // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 575-604.
216. Два учителі // Михайло Драгоманов: автожиттєпис / укл., вступ. ст. та добір ілюстр. : І. С. Гриценко, В. А. Короткий, М. В. Томенко. – К. : Либідь, 2009. – С. 315-383.
217. Двадцятип’ятилітні роковини смерті Т. Шевченка і галицькі народовці // *Rurjer Lwoweki*. – 1866. – № 62.
218. Двадцятип’ятилітні роковини смерті Т. Шевченка і галицькі народовці // *Praga*. – 1866. – ч. 3-4.
219. Двадцятип’ятилітні роковини смерті Т. Шевченка і галицькі народовці // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці: у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 148-150.
220. Две южно-русские интермедии начала XVII в. // *Киевская старина*. – 1883. – Т. 7, кн. – 12. – С. 652-664. – [Подп.: Сообщ. М. Т-овъ. Текст укр. мовою: Дві українські інтермедії початку XVII ст.].
221. Две южно-русские интермедии начала XVII в. // Драгоманов М. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1899. – Т. 1. – С. 174-184.
222. Дві студентські пісеньки з Києва 1863 р. // *Житє і слово*. – 1895. – Т. 3, кн. 3. – С. 348-350. – [Публікація двох пісень з вступом, підп.: М. Др.]
223. Дві шутки М. І. Костомарова // *Житє і слово*. – 1895. – Т. 3, кн. 3. – С. 339-341. – [Передмова, підп. “М. Др.” до двох документів, пов’язаних із М. І. Костомаровим].
224. Дворянська жена // *Житє і слово*. – 1895. – Т. 3, кн. 2. – С. 268-272. – [Приміт. на 271 с підп.: І. Ф. Один варіант записав І. Франко, с. 272].
225. Де тонко, там рветься : з поводу замітки д. А. Хв-ка в 6 номері “Народа” // *Народ*. – 1893. – № 8, 22 квіт. – С 67-69 ; № 9, 8 трав. – С. 79-81.

-
226. Де тонко, там і рветься : з поводу замітки д. А. Хв-ка в 6 номері “Народу” // Твори : в 5 т. Т. 2: Художня проза. Літературознавство і критика / А. Ю. Кримський. – Київ, 1972. – С. 666-674.
227. 9-ий лист М. Драгоманова до Гр. Купченка. Пропаєв // Діло. – 1904. – 21 черв. (ч. 138). – С. 1.
228. Дело Г-на Иловайского в Галиции: небольшая глава из славянской патологии // Вестник Европы. – 1878. – Т. 1, кн. 1. – С. 361-378.
229. Дело про львівських народовців і соціалізм в Галичині: з поводу брехні “Рускаго Сіона” та “Газети шкільної” // Правда (Львів). – 1878. – С. 376.
230. Держава й громада; прогрес і регрес // Павлик М. Михайло Драгоманов і его роля в розвою України. – Львів : Друкарня Уділової, 1907. – С. 85-91.
231. Держава й громада; прогрес і регрес // Народ. – 1893. – № 14. – С. 186-188.
232. Десять лет Киевской газеты (Киев. Телеграф) // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 35.
233. Десять лет Киевской газеты (Киев. Телеграф) // СПб. ведомости. – 1874. – № 97, 10 (22) апр. – С. 1-2. – [Подп.: Автохтон К.]
234. Детоубийство совершаемое русским правительством: женщины процесса московских социалистов. – Женева : Изд. ред. укр. сборника “Громада” (Община), 1877. – 16 с.
235. Детоубийство, совершаемое русским правительством: Женщины процесса московских социалистов // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 122-136.
236. Дещо про Київ // Правда. – 1870. – № 2. – С. 89-92. – [У кінці дата: Київ 1870 р. січень. – Підп.: Українець. – Про русифікаторську політику царського уряду].
237. Динамитно-анархическая эпидемия и самоуправление // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 58, 1 апр. – С. 1-3; № 59, 15 апр. – С. 1-5.
238. Динамитно-анархическая эпидемия и самоуправление // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 682-707.
239. Дионизий III Санкт-Петербургский и Платон II Московский: Сравнительно-историческая игра природы // Вольное слово = La Parole

- Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 27, 18 февр. – С. 5-11.
240. Дионизий III Санкт-Петербургский и Платон II Московский: Сравнительно-историческая игра природы – Женева: Типография “Вольного слова”, 1882. – 47 с. – У надзаг.: Denys III de St. Peterbourg et Platon II de Moscou. Par M. Dragomanow.
241. Дипломатія з правдинами. Австрійські русини на Археологічному з’їзді в Києві. Бібліотека “Січі” // Австро-руські спомини (1867-1877). – Част. 1-5. – Львів: 3 друкарні Товариства імені Шевченка, 1889-1892. – Част. 3-4. – 1890. – С. 215-327.
242. Диспут в Университете Св. Владимира // СПб. ведомости. – 1870. – № 51, 20 февр. – С. 2.
243. Діалоги про українську національну справу / Б. Грінченко, М. Драгоманов ; упоряд. : А. Жуковський. НАН України, Ін-т укр. археографії. – К., 1994. – 286 с. – (Джерела з іст. суспільно-політичного руху в 19 – поч. 20 ст.; вип. 1.) – Бібліогр. : с. 29-30.
244. Для відомості Д. Вартовому // Народ. – 1893. – № 18. – С. 213-214. – [Без підп.].
245. Для починаючих фольклористів на Україні // Народ. – 1891. – № 15-16, 15 серп. – С. 228-229. – [У статті бібліографія праць з фольклористики, які рекомендуються для ознайомлення з дисципліною].
246. Для таких (вільних) порядків мусить також ... // Більшовик. – К., 1921. – 22 черв. (№ 386). – С. 2.
247. Дмитро Іванович Каченовський : некролог // Правда. – 1873. – № 3. – С. 125-129. – Підп.: Д. [Д. І. Каченовський — професор міжнародного права у Харкові].
248. До відомості д. Вартовому // Народ. – 1893. – № 18, 15 верес. – С. 213-214.
249. До історії арешту Шевченка в 1859 р.; II. Французький переклад “Катерини”; III. Поезії Шевченка в народних устах // Листочки до вінка на могилу Шевченка в ХХІХ роковини його смерті. – Львів, 1890. – С. 3-14, 20-23, 3-23. – [Дата: Женева 23 лютого 1889].
250. До історії української хлопоманії в 1860-ті рр. // Жите і слово. – 1895. – Т. 3, кн. 3. – С. 344-348.
251. До конгресу літераторів [у Відні] // Дело. – 1881. – 12 верес., ч. 71. – С. 4.
252. До питання про сліди великоруського богатырського епоса на Україні // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню

-
- словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1899. – Т. 1. – С. 88-94.
253. До оповідань про Шолудивого Буняка // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1900. – Т. 2. – С. 167-172.
254. До рецензії “Трудів” П. Чубинського й “Истории в жизнеописаниях” М. Костомарова (1873 р.) // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство : [в 4-х т.]. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 22-25.
255. До суду земляків // Praca. – 1886. – № 3/4. – S.8.
256. До суду земляків [Женева, 20 VI.1886]. – Львів, 1886. – 4 с.
257. До суду земляків // Драгоманов М. Листи до Ів.Франка і інших. 1881-1886. – Львів, 1906. – С. 229-236. – [У кінці дата: Женева. 20 юня, 1886]. – Про стосунки з народовцями і співпрацю із “Зорею”.
258. До чего довоевались? – Женева: H. Georg, Libraire-editeur, 1878. – 26 с. – У надзаголовку: (Les avantages de la dernieure guerre par M. Dragomanov). –У кінці дата: Женева 7 сентября 1878 г.
259. Добавление к автобиографической заметке, писаное для господина Leon Sichler в начале февраля 1889 года // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 69-79.
260. Довгі вуха в новішій ери : замітка для російських українців // Народ. – 1893. – № 18, 15 верес. – С. 201-203.
261. Додаток до автобіографічної замітки, написаної для п(ана) Leon Sichler на початку лютого 1889 [року] // Михайло Петрович Драгоманов, 1841-1895: Его юбилей, смерть, автобіографія і спис творів / зладив і видав М. Павлик коштом українців. – Львів : Друк. В. Манецкого, 1896. – С. 381-397; Михайло Драгоманов : документи і матеріали 1941 – 1994 / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, Національний музей літератури України, Центральний державний історичний архів України у Львові ; упоряд. : Г. Болотова, І. Бутич, Н. Грабова [та ін.]. – Львів : [б. и.], 2001. – С. 175-182.
262. Додаток до автобіографічної замітки // Михайло Драгоманов: автожиттепис / укл., вступ. ст. та добір ілюстр. : І. С. Гриценко, В. А. Короткий, М. В. Томенко. – К. : Либідь, 2009. – С. 117-130.
263. Доповідь М. Драгоманова на Паризькому літературному конгресі 1878 р. // Раби Києва не мовчали : наукові розвідки / Р. Івнченко ;

- упоряд. І. П. Ющук ; наук. ред. В. О. Панченко. – Київ, 2009. – С. 235-260.
264. Доповнене до автобіографічної замітки // Михайло Петрович Драгоманов. 1841-1895. Єго юбилей, смерть, автобіографія і спис творів. Зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1896. – С. 381-397. – У кінці дата: 1889, февраля 10, Женева.
265. Доповнення до статті І. Франка “Uniwersytety w Rosji” // Kurjer Lwowski. – 1888. – № 197, 17 lipca. – S. 3-4.
266. Доповнення М. П. Драгоманова до його “Австро-руських споминів” у відповідь рецензентові “Діла” / Возняк М. // Україна. – 1926. – Кн. 2-3. – С. 76-89. – [У тексті публікація праці М. П. Драгоманова: “Відповідь рецензентові “Діла” на III-IV вип. моїх “Австро-руських споминів”].
267. Дотепи проф. Ом. Огоновського // Народ. – 1894. – № 11-12, 1-15 черв. – С. 184-186. – [Невірне викладення й пояснення ряду праць М. П. Драгоманова О. Огоновським у його “Історії літератури руської”].
268. Драгоманівський збірник: “Вільна спілка” та сучасний український конституціоналізм / Фонд сприяння розвитку української правничої думки та пропаганди державницьких традицій “Право для України”; за ред. Т. Г. Андрусика. – Львів : Вид-во Світ, 1996. – 254 с.
269. Дрібніші писання М. П. Драгоманова (найдені між єго паперами) // Народ. – 1895. – № 17. – С. 272-277. – Із змісту: I. *Наукова вартість “Истории литературы русской” проф. Ом. Огоновського. Рец.: П. Словарь російсько-український. Зібрали і впорядкували М. Уманець і А. Спілка; III. Дневник Шевченка – не в оригіналі; IV. Французько-російське жєнихань.*
270. “Друг”, письмо для белетристики и науки // СПб. ведомости. – 1874. – № 261, 22 сент. – С. 2.
271. 2-ий лист М. Драгоманова до Гр. Купченка. Пропав // Діло. – 1904. – 9 черв. (ч. 127/128). – С. 1.
272. 2-ий лист М. П. Драгоманова до NN // Жите і слово. – 1896. – Т. 5, кн. 2. – С. 111-114.
273. 2-ий лист М. П. Драгоманова до Юліана Бачинського // Жите і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 4. – С. 306-307.
274. 2 і 3-ий лист М. П. Драгоманова до Омеляна Огоновського // Жите і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 5/6. – С. 371-376.

-
275. Друзья или враги украинофилы русскому делу в южном краю? // СПб. ведомости. – 1866. – № 88, 3 [15] апр. – С. 1.
276. Друзья или враги украинофилы русскому делу в южном краю? // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 259-263.
277. Думка про руський університет у Львові // Народ. – 1893. – № 6, 22 бер. – С. 52-53.
278. Духовност и свобода : избрани статии, дневник и писма на учения / М. Драгоманов ; съставительство и превод П. Кънева. – София : Полис, 2005. – 157 с. – болг. – Фонд НБ НПУ.
279. Die slavische Sagen uber das Opfern des eigenen Kindes // Die Donaulandern. – 1899. – Bd. 1, № 2-3.
280. Dziennikarstwo rosyjskie // Kurjer Lwowski. – 1888. – N 148. – S. 2-3.
281. Der kleinrussische Internationalismus // Jahrbuch fur Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. – Zurich, 1880. – S. 422-431.
282. Евангельська віра в Старій Англії. – Женева, 1893. – 16 с.
283. Евангельська віра в Старій Англії. – Чернівці, 1903. – 16 с. – (Наука і розвага. Народна б-ка. – Рік 1, ч. 7).
284. Євангельська віра в Старій Англії. – Женева : Українська друкарня, 1893. – 16 с.
285. Євангельська віра в Старій Англії / накладом П. Волосенка. – Львів, 1906. – 15 с.
286. Євангельська віра в Старій Англії. – 6-те вид. – К. : Ранок, [Друк П. Барського], 1907. – [2]8 с.
287. Евреи и поляки в юго-западном крае. – Б.м., 1875. – 179 с.
288. Евреи и поляки в Юго-Западном крае: по новым материалам для Юго-Западного края // Вестник Европы. – 1875. – Т. 4, кн. 7, июль. – С. 133-179.
289. Евреи и поляки в Юго-Западном крае: по новым материалам для Юго-Западного края // Драгоманов М. Из наукової спадщини / М. Драгоманов; редкол. : В. П. Андрущенко, В. П. Бех, Г. І. Волинка, О. С. Падалка, В. Ф. Погребенник (відп. секретар, упоряд. та прим.). – К. : Знання України, 2010. – Кн. 1: Політологія. Культурологія. – С. 267-324.

290. Евреи и поляки в Юго-Западном крае: по новым материалам для Юго-Западного края // Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 1: Центр и окраины. – С. 217-267.
291. Еврейский вопрос в славянском кружке в Лондоне // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 28, 25 февр. – С. 3-4.
292. Еврейский вопрос в славянском кружке в Лондоне // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 541.
293. Еврейский вопрос на Украине // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 41, 15 июля. – С. 4-7; № 45, 15 сент. – С. 3-5.
294. Еврейский вопрос на Украине // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 525-540.
295. Етнографічні студії в Києві // Rivista Europea. – Firenze, 1874. – № 5. – С. 589-593.
296. Етнографічні студії в Києві // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство : [в 4-х т.]. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 26-30.
297. Еще об украинских народных рассказах на французском языке // Киевская старина. – 1888. – Т. 23, кн. 12. – С. 74-77.
298. Erinnerungen an Turgenjew // Konstantin Kawelin und Jwan Turgenjew. Sozial-politische Briefwechrel mit Alexander Iw. Herzen. 4 Bd. / Mit Beilagen und Erlanterungen ; hrsg. V. prof Michel Dragomanow ; autoris Ubersetz. aur d. Russ. V. Dr. B. Minzes. – Stuttgart, 1894. – S. 180-194.
299. Est modus in rebust : ответ г-ну Каткову, редактору “Московских ведомостей” // Вестник Европы. – 1871. – Кн. 1. – С. 458-464.
300. Женевское общество пособия политическим изгнанникам из России / Н. Гутерман, М. Драгоманов, М. Длуский, Н. Морозов. – Женева : Работник ; Громада, 1880. – 8 с.
301. Живая старина... // Сборник на народни умотворения, науки и книжнина. – 1890. – Т. 4. Критика. – Вып. I.
302. Живая старина... // Сборник за народни умотворения. Науки и книжнина. – София, 1891. – Вып. I, т. 6. – [У кінці дата: София, 5 декабря, 1891 год].
303. Живая старина... – София, 1891. – 8 с.

-
304. Жива старина... // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 308-319.
305. Журналистика : лекції г. Миллера о русской литературе после Гоголя // СПб. ведомости. – 1874. – № 74, 16 (28) марта. – С. 2. – [Подп.: Z].
306. З Австро-руських споминів // Виїмки з української народної літератури. Ч. 3. Виїмки з народного письменства ХІХ в. від смерті Тараса Шевченка / уложив Олександр Барвінський. – 4-те перероб. вид. – Львів, 1922. – С. 154-162.
307. З автобіографії // З іменем Святого Володимира : Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників : у 2 кн. Кн. 2 / [упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський]. – Київ, 1994. – С. 157-167.
308. З думок М. Драгоманова : (до 110-річчя з дня народження) // Україна. – Париж, 1951.– Зб. 6. – С. 472.– (Уривок з праці “ Вбивство тирана в Росії і акція Західної Європи”).
309. З заграничних журналів про послідні видання українські // Друг. – 1877. – № 5, 23 квіт. – С 78-79. – Без підп.
310. З записів Ломиковського 1805 р., О. Бодянського і кн. Цертелева // Житє і слово. – 1895. – Т. 3. – Кн. 2. – С. 265-268.
311. З італьянської й французької літератури про народну словесність : відповідь д. Ів. Франкові) / подав М. Возняк // Первісне громадянство та його пережитки на Україні : примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна передісторія, народна творчість в соціологічному освітленні : науковий щорічник / за ред. К. Грушевської. – Киев, 1926. – Вип. 1/2. – С. 118-122.
312. З книги “Шевченко, українофіли і соціалізм” // Світова велич Шевченка: збірник матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : в 3-х т. – К., 1964. – Т. 1: Т. Г. Шевченко у вітчизняному дожовтневому літературознавстві. – С. 136-138.
313. З листа Б. Кістяківського до Л. Драгоманової-Шишманової з побажанням видавати спадщину М. Драгоманова // Михайло Драгоманов: документи і матеріали. 1841-1994. – Львів, 2001. – С. 447-448.
314. З листа Михайла Драгоманова до Олени Пілки в Колодязне про стан здоров'я Лесі Українки. 1885 р., серпня 2(14) // Леся Українка : документи і матеріали. 1871-1970 / архівне управління при Раді міністрів Української РСР [упоряд. І. Л. Бутич, Я. Р. Дашкевич, І. М. Калинець та ін. ; відп. ред. С. Д. Пількевич]. – Київ, 1971. – С. 31.

315. З листування М. Драгоманова з В. Навроцьким / Возняк М. // Літературно-науковий вісник. – 1923. – Т. 79, кн. 3. – С. 249-259. – [У тексті публікація листа М. П. Драгоманова до В. Навроцького].
316. [З листування М. Драгоманова з О. С. Суворіним] / подав Д. І. Абрамович // Україна. – Київ, 1927. – Кн. 4 (23). – С. 123-150.
317. З поводу споминів д.Невестюка // Народ. – 1893. – № 18, 15 верес. – С. 212-213. – Підп.: Українець.
318. З поводу XVI-го “Листа” д. Вартового // Буковина. – Чернівці, 1893. – Ч 41-43.
319. З приводу статті д. Франка: “Шевченко героєм польської революційної легенди” // Жите і слово. – 1894. – Т. 2, кн. 4. – С. 159-160.
320. З промови М. Драгоманова // З іменем Святого Володимира : Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників : у 2 кн. Кн. 2 / [упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський]. – Київ, 1994. – С. 93-94.
321. [З промови М. Драгоманова на прощальному вечорі на честь М. Пирогова] // Сочинения. – Т. 2 / Н. И. Пирогов. – Санкт-Петербург, 1887. – С. 543-545.
322. З програми українського часопису “Громада” / М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолинський // Український світ. – 1993.– № 3/12. – С. 13.
323. З роздумів М. Драгоманова про українську літературу другої половину XIX ст. // Історія України : документи : матеріали : посібник / уклад., комент. В. Короля. – Київ, 2001.– С. 214-215.
324. З статті “До питання про малоруську літературу” // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах / [упоряд. і приміт. Г. І. Гуменюк, А. П. Коржупової, Ф. П. Погребенника та ін.]. – Київ, 1958. – С. 40-41.
325. З Цюриха: (святкування роковин Шевченка в “Русскому обществе”) // Правда. – 1873. – № 13. – С. 473-476. – Підп.: М.
326. За наше жито да нас же бито: письмо в редакцию “Голоса” // СПб. ведомости. – 1874. – № 312, 12 (24) нояб. – С. 3.
327. За что старика обидели и кто его обижают?! // Община. – 1878. – № 3/4. – С. 31-35.
328. За что старика обидели и кто его обижают?!: (размышления по делу Трепова). – Geneve: Impr. Du “Rabotnik”. 1878. – 16 с. – [У кінці дата: 23-го апреля 1878 г.].
329. За что старика обидели и кто его обижают?!: (размышления по делу Трепова) // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 137-152.

-
330. Заздрі боги: оповідання. – 4-те вид. – К. : Ранок ; [Друк [П.] Барського], 1907. – 18 с. – (Вид-во “Ранок”; № 9).
331. Заздрі боги: (із серії популярних видань) // Пам’яти Михайла Драгоманова. 1895-1920: збірник. – Харків : Всеукр. державне видавництво, 1920. – С. 91-111. – Фонд НПУ.
332. Заметки о Галиции и Угорской Руси // СПб. ведомости. – 1869. – № 293, 24 окт. (5 нояб.). – С. 1-2; № 297, 28 окт. (9 нояб.). – С. 1; № 305, 5 (17) нояб. – С. 1-2. – [Подп.: Колодский М.].
333. Замітка для культурної публіки Правди // Народ. – 1891. – № 15-16, 15 серп. – С. 224-225. – [Підп.: М. Д. – 3 приводу статті у “Правді” “Поступові придбання Росії за останні 10 літ”].
334. [Замітка з приводу статті д. Франка : “Шевченко героєм польської революційної легенди”] // Житє і слово. – 1897. – Т. 2, кн. 4. – С. 159-160.
335. [Замітка з приводу думи “Про думи “Про бурю на Чорнім морі”] // Житє і слово. – 1894. – Т. 1, кн. 2. – С. 302-303.
336. Замітки до Шевченківського номеру “Зорі” [1889 року] // Житє і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 1. – С. 78.
337. Записи Порфира Мартиновича (около 1876 р.) // Житє і слово. – 1895. – Т. 4, кн. 4. – С. 14.
338. Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Видавництво присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Спорудив Олександр Барвінський. Т. П. У Львові, 1893 // Народ. – 1893. – № 19-20. – С. 235-237.
339. Записки Товариства ім. Шевченка. Видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руському. Впорядкував Др. Юліян Целевич. Ч. 1. У Львові 1892... // Народ. – 1893. – № 14. – С. 128-130; № 17. – С. 186-188; № 18. – С. 207-208.
340. Записки Украинца из времени польского восстания. 1861-1864 года. – К., 1869. – 61 с.
341. Заседание 23 сентября 1873 года. Характеристика літ. і наук. діяльності О. Федьковича і у зв’язку з тим про необхідність вивчення фольклору Галичини, Буковини, Угорської Русі // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1899. – С. 48-49.
342. [Зауваження М. Драгоманова на лист М. Костомарова від 8 січ. 1877 року] // Житє і слово. – 1895. – Т. 3, кн. 3. – С. 228-339.

343. Заява видавництва на 1875 рік // Тисяча років української суспільно-політичної думки= One thousand years of ukrainian social and political thought : у 9 т. Т. 5, кн. 2 (кінець ХІХ-поч. ХХ ст.) / упорядкув. і прим. О. Сліпушко ; ред. тому Ю. Косенко ; редкол. : Т. Гунчак, О. Сліпушко, В. Литвинов та ін. – Київ, 2001. – С. 394-396.
344. Заявленє // Зоря. – 1886. – № 2, 15 (27) січня. – С. 36.
345. Заявлене // Драгоманов М. Листи до Ів. Франка та інших. 1881-1886. – Львів, 1906. – С. 112-113.
346. Записки украинца из времени польского восстания. 1861-1864 года. – К., 1869. – 61 с.
347. “Зберемося, розсядемося...” : [поезія] // Мужі чину : історичні парсуни / Ю. Хорунжий. – Київ, 2005. – С. 86.
348. Звістки з України: Україна Російська. – Мужичькі бунти і письменні бунтарі в 1880 р. // Громада. – 1988. – Рік V. – Число 1. – С. 66-95.
349. Звістки з України // Громада: укр. збірка, впорядкована М. Драгомановим. – № 5. – Женева: Печатня “Громади”, 1982. – Ш. – С. 58-224.
350. Земские проекты // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 52, 8 янв. – С. 7.
351. Земский либерализм в России : (с предисловие на автора кьм български превод) // Мисъл. – [София], 1889. – № 3-5.
352. Земство и местный элемент в народном образовании // СПб. ведомости. – 1866. – № 93. – С. 2.
353. Земство и местный элемент в народном образовании // Хроніка’2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С.263-286.
354. Значіне нашого мужицтва в долі України / М. Драгоманов // Павлик М. Михайло Драгоманов і его роля в розвою України. – Львів : Друкарня Уділової, 1907. – С. 62-64.
355. Забележки върху славянските религиозни и етически легенди. Няколко уводни думи. – I. Божието правое – дие. II. Дуалистическото миротворение // Сборник за народни умиротворения, наука и книжнина. – София, 1892. – Т. 7. – С. 245-312 ; Т. 8. – С. 257-314 ; 1894. – Т. 10. – С. 3-68.
356. [Зі споминів про знайомство з І. С. Тургенєвим : фрагменти] // Тургенєв в записях современников / сост. А. Островський ; вступ. ст.

-
- Б. М. Єнхенбаума. – Ленінград, 1929. – С. 290,292, 298-299, 327-328, 388, 403-404.
357. Z dziejow liberalizmu w Rosji przez M.Dragomanowa: Z rozyjskiego przelozyl I.Franko. Odbitka z “Kurjera Lwowskiego”. – Lwow, 1889. – 87 s.
358. Z powodu “ Mariji“, poematu Szewczenki : (list do redakcji) // Przegląd Sholeczny. – Львів, 1886. – Т. 2, zes. 8. – S. 144-150.
359. Ziemstwa rosyjskje i polacy. I-II // Kurjer Lwowski. – 1889. – № 127. – 8 maja. – S. 2-3; N 128. – 9 maja. – S. 2.
360. И.С.Тургенев и политическая агитация в России // Свободная Россия. – 1889. – № 3. – Май.
361. Из бумаг редакции “Крокодила” от редакции “Вольного слова” // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 54, 1 февр. – С. 14-16; № 55, 15 февр. – С. 10-11; № 57, 15 марта. – С. 6-9; № 58, 1 апр. – С. 8-11; № 59, 15 апр. – С. 8-12; № 60, 1 мая. – С. 4-7; № 61/62, 22 мая. – С. 4-7.
362. Из Германии: (Письма в редакцию С.-Пб. ведомостей) // СПб. ведомости. – 1871. – № 178, 1 (13) июля. – С. 1; № 179, 2 (14) июля. – С. 1. – [Подп.: М.].
363. Из истории отношений между церковью и государством в Западной Европе // Знание. – СПб., 1876. – № 8. – С. 1-63; № 11. – С. 1-38.
364. Из переписки / листи до Юліана Яворського (1891-1894); подає М. Павлик // Житє і слово. – 1896. – Т. 5, кн. 5. – С. 376-391.
365. Из переписки / листи до Юліана Бачинського; подає М. Павлик // Житє і слово. – 1897. – Кн. 4. – С. 302-322.
366. Из писем М. П. Драгоманова // Из Архива П. Б. Аксельрода. 1881-1896. – Берлин, 1924. – С. 58-60.
367. Из писем М. П. Драгоманова // Постніков С. Два листи М. П. Драгоманова до П. Б. Аксельрода [Об’єднання. – 1924. – № 1. – С. 78-82].
368. Из русской общественной жизни // Друг. – 1876. – № 8. – 15 (27) квітня. – С. 116. – [Підп.: М.Д.].
369. Из централизованной страны // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 38, 1 июня. – С. 24. – [Про боротьбу політичних партій у Франції].
370. Из централизованной страны // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 512. – [Про боротьбу політ, партій у Франції].

371. Изучение народной словесности в Великой и Малой Руси // Карпаты. – Ужгород, 1876. – № 18, 15/3 мая ; № 19, 22/10 мая.; № 21, 5 червня/24 мая.
372. Император Тиберий: рассуждение pro venia legendi М. Драгоманова // Университетские известия [Киев]. – 1864. – № 1, январь. – С. 1-57; № 2, февраль. – С. 1-58.
373. Император Тиберий: рассуждение М. Драгоманова. – К. : Университет. тип., 1864. – [4], 112 с.
374. Император Тиберий : рассуждение pro venia legendi // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С.6-109.
375. Интеллигентный пролетариат в Болгарии // Діло. – 1891. – Ч. 85, 15 квіт. – С. 1-2.
376. Историческая Польша и великорусская демократия // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – 1881. – № 3, 23 авг. – С. 2-4; № 4, 30 авг. – С. 2-6; № 5, 6 сент. – С. 1-4; № 6, 13 сент. – С. 3-5; № 7, 20 сент. – С. 3-6; № 8, 27 сент. – С. 2-4; № 9, 4 окт. – С. 3-5; № 10, 11 окт. – С. 3-5; № 11, 11 окт. – С. 2-8; № 12, 25 окт, 1. – С. 3-7; № 13, 1 нояб. – С. 2-5; № 14, 8 нояб. – С. 2-6; № 15, 15 нояб. – С. 3-8; № 16, 22 нояб. – С. 2-6; № 17, 29 нояб. – С. 3-7; № 18, 6 дек. – С. 3-5; № 19, 13 дек. – С. 3-9; № 20, 20 дек. – С. 4-8.
377. Историческая Польша и великорусская демократия = La Pologne historique et la democratie Moscovite. – Женева : H. Georg Libraire ed. : Работник ; Громада, 1881. – 511 с. , VIII с.
378. Историческая Польша и великорусская демократия // Киевская старина. – 1906. – Т. 92. – Кн. 1. – С. 1-35. – [3 передмовою, с. 1-2. – Підп.: В.Н.].
379. Историческая Польша и великорусская демократия. – Киев : Типо-литограф. М. Є. Заездного, 1917. – 143, [2] с.
380. Исторические песни малорусского народа с объяснениями [та передм.] Вл. Антоновича и М. Драгоманова. – К. : Типогр. М. П. Фрица, 1874. – Т. 1: Песни века дружинного и княжеского ; Песни века козацкого. – XXIV. – 336 с.
381. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. – Т. 2, вып. 1: Песни о борьбе с поляками при Богдане Хмельницком. – К. : Типогр. М. П. Фрица, 1875. – XI, 166 с.
382. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова : предисловие М. Драгоманов,

-
- В. Антонович // Слов'янська фольклористика : нариси розвитку, матеріали / М. М. Гайдай, В. Є. Гусев, К. П. Кабашніков, Н. С. Шумада, В. А. Юзвенко ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – Київ, 1988. – С. 288.
383. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 46-59.
384. Исторические песни малорусского народа // Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 2. Фольклористика. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 68-90.
385. Іван Вікліф, доктор євангельський: написав М. Драгоманов. – Львів : Видала редакція “Народа” коштом автора, 1892. – 16 с. – У кінці дата: 23 марта 1892. – [Брошура була конфіскована].
386. Іде коза до воза // Народ. – 1893. – № 19-20. – С. 243-244.
387. Із історії вірші на Україні: критичний вривок М. Драгоманова // Ватра: літ. збірник / видав Василь Лукич. – Стрий, 1887. – С. 122-129.
388. Із історії вірші на Україні: критичний вривок М. Драгоманова // Драгоманов М. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик. – Т. 3. – Львів : Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1906. – С. 108-116.
389. Із листів М. П. Драгоманова до Л. М. Драгоманової про Австро-Угорську Русь [1876 р.] // Народ. – 1895. – № 15-16, 1-15 серп. – С. 249-254. – [З приміт. М. Павлика, с. 250-251].
390. Із наукової спадщини / редкол.: В. П. Андрущенко, В. П. Бех, Г. І. Волинка, О. С. Падалка, В. Ф. Погребенник (відп. секретар, упоряд. та прим.). – К.: Знання України, 2010. – Кн. 1: Політологія. Культурологія. – 595 с.
391. Із переписки М. П. Драгоманова / подає М. Павлик. I. Лист М. П. Драгоманова до О. Борковського // Житє і слово. – 1897. – Рік 4. – Кн. 1. – С. 62-79; Кн. 2. – С. 141-145. – [Листи 1888-1889 рр. – Тут же і листи О. Борковського до М. П. Драгоманова].
392. Із переписки / подає М. Павлик. II. Листи до Юліана Яворського (1891-1894) // Житє і слово. – 1896. – Т. 5. – Кн. 5. – С. 376-391.
393. Із переписки М. П. Драгоманова / подає М. Павлик [Листи до Юліана Бачинського] // Житє і слово. – 1897. – Кн. 4. – С. 302-322.
394. Із переписки М. П. Драгоманова / подає М. Павлик. VIII. Переписка М. П. Драгоманова з Д-ром Омеляном Огоновським (1876-77, 1893-94)

- / передмова М. Павлика, с. 363-368 // Житє і слово. – 1897. – Кн. 5-6. – С. 363-400. – [Тут же і листи О. Огоновського до М. П. Драгоманова і приміт. М. Павлика до них].
395. Із шпальтів “Київського телеграфу” : заява видавництва на 1875 р. // Заборона українства 1876 р. : до історії громадських рухів на Україні у 1860-1870-х роках / Ф. Савченко. – Харків ; Київ, 1930. – С. 334-337.
396. Інтерес галицько-руської літератури : уривок // Народ. – 1893. – № 10, 22 трав. – С. 90-91; № 12-13, 1 лип. – С. 110-113; № 14, 15 лип. – С. 124-126; № 16, 15 серп. – С. 157-162. – [Підп.: М. Гордієнченко. З приміт. ред. перед початком статті. – У кінці дата: 15 юня 1892].
397. Інтерес галицько-руської літератури (уривок) // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х тт./ редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 401-402.
398. Інтереси польського панства і Правдяньська наївність // Народ. – 1891. – № 3, 1 лют. – С. 126-129.
399. Історія політичних думок у старині й середніх віках: (Як люди доходили до думок про свободу, рівність і право народу). Обробив для самоосвіти К. Пушкар. – Львів (Яворів), 1933. – 48 с, іл. і портр. – [(Самоосвіта. – № 40. Відділ сусп.-політ. наук.). – Це видання – переробка 1-ої частини праці М. П. Драгоманова “Старі хартії вільності”. – 2-е вид.].
400. Іще з поводу статті д. Арабажина / “Галицько-руське общественное движение” // Народ. – 1893. – № 14, 13 лип. – С. 130. – [Підп.: Українець].
401. Іще про українські народні оповідання у французькій мові // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1900. – Т. 2. – С. 178-181.
402. I contadini russo-ukrainian sotto i liberali ungheresi // Rivista Internazionale del socialismo. – Milano, 1880. – № 4.
403. Il movimento letterario ruteno in Russia e Gallizia (1798-1872) // Rivista Europea. – Firenze, 1873. – Vol. 1. – P. 476-489; Vol. 2. – P. 63-90.
404. Il movimento letterario ruteno in Russia e Gallizia (1798-1872). – Firenze, Tipografia editrice dell’associazione, 1873. – 46 p.
405. К биографии А. И. Желябова // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 39, 15 юня. – С. 14-16; № 40, 1 юля. – С. 17-20.

-
406. К биографии А. И. Желябова. – Женева : Impr. de la “ Parole Libre“, [1882]. – 48 с.
407. К биографии А. И. Желябова // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 413-435.
408. “К вопросу о либерализме и “социальных революционерах” в России” : письмо в редакцию “Социалиста” / вступ. ст., коммент. С. Злупка // Україна в минулому. – Київ, Львів, 1993. – Вип. 4. – С. 139-148.
409. К вопросу о национальностях в России: по поводу заметки “Kurjer Lwowski” // Свободная Россия. – 1889. – № 2. – Апрель. – С. 8-9.
410. К вопросу о национальностях в России: По поводу заметки “Kurjer Lwowski” // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 864-869.
411. К вопросу о следах великорусского богатырского эпоса в Малороссии: письмо к О. Ф. Миллеру) // Древняя и новая Россия: иллюстрированный ежемесячный исторический сборник. – 1875. – Т. 3, № 9. – С. 91-96.
412. К вопросу о следах великорусского богатырского эпоса в Малороссии: письмо к О. Ф. Миллеру. – (Укр. мовою) // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1899. – Т. 1. – С. 88-94. – [Поправки : Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 355].
413. К вопросу об “оскудении” литературы и о столичной печати и провинции // Молва. – 1876. – № 36.
414. К вопросу об “оскудении” литературы и о столичной печати и провинции // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 1-19.
415. К истории вирши на Украине: (критичний уривок) // Ватра : літ. зб. / вид. В. Лукич. – Стрий, 1887. – С. 122-129.
416. “К одной картине Нидерландской школы” : [поезії] // Мужі чину : історичні парсуни / Ю. Хорунжий. – Київ, 2005. – С. 86.
417. К рассказам о Шелудивом Буняке // Киевская старина. – 1891. – Т. 34, кн. 8. – С. 298-304. – [Док., изв. и зам. – Подп.: Р.Л.Н.].
418. Казка Богдана Хмельницького // Вибрані твори українських письменників. – Львів, 1912.

419. Как позволяют обращаться с собою русины // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 638-639.
420. Календарь “Народной Воли” на 1883 г. // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 61/62, 22 мая. – С. 19-22.
421. Календарь “Народной Воли” на 1883 г. // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 729-740.
422. Камаринская в “Русском вестнике”, исполненная “Русским гражданином” // Вестник Европы. – 1871. – Кн. 6. – С. 927-931. Подп.: А.– [Про педагогічні справи].
423. Карл Маркс : некролог // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 58, 1 апр. – С. 1.
424. Киевские малорусские брошюрки // СПб. ведомости. – 1874. – № 179.
425. Київський відділ російського Географічного товариства й останній кобзар України // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 22-25.
426. Кілька слів про наше Вище училище // Свободно слово. – 1894. – № 63, 19 серп. – [Про “Книжицу читання для начинающих” / Л. Д. Будинград, 1847. – 120 с.]. – Болг.
427. Кого слушать? // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 30, 11 марта. – С. 10.
428. Козаки / [пер. з нім. М. Павлик]. – Львів : Накладом Укр.-руської видав. Спілки ; [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Бернарського] 1906. – 50 с. – (Літ.-наук. б-ка.; відповідає за ред. В. Гнатюк; ч. 121).
429. Козацькі спомини й громадські потреби в Кубанщині // Громада: укр. збірка, впорядкована М. Драгомановим.– № 5. – Женева : Печатня “Громади”, 1982. – Ш. – С. 225-230. – [Підп.: М.Д.].
430. Козацкие традиции на Украине // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 35, 1 дек. – С. 13-14.
- 431.
432. Козацкие традиции на Украине // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 592-593.
433. Коли битись, то не миритись // Листок Громады. – 1878. – № 1.

-
434. [Коментар до статті “По поводу студенческих волнений в Киеве”] // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 52, 8 янв. – С. 6.
435. Комар і овод // Діткам і дорослим : підручник для влаштування різдвяної ялинки, літературних розваг і т. д. : (пособие для устройства елок в Малороссии) / зложив та авт. передм М. Ф. Сумцов. – Харків, 1908. – С. 37.
436. Кому повірять жандарми? // Народ. – 1894. – № 6, 15 берез. – С. 95. – [Підп.: М. Др. – Про переслідування на Київщині людей, які поширювали “Громаду”].
437. Консерватор минералогической лаборатории Киевского университета Владимир Лавр. Блюмель : некролог // Киевлянин. – 1868. – № 118/119.
438. Конституция и народ // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 53, 20 янв. – С. 1-2.
439. Конституция и народ // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 652-657.
440. Корделия-замарашка: литературно-критический отрывок // Вестник Европы. – 1884. – Кн. 11. – С. 53-71.
441. Корделія-Замурза: літературно-критичний уривок // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1899. – Т. 1. – С. 156-173.
442. Коротка програма українських громадівців-безначальників / М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолинський // Михайло Драгоманів і його роля в розвої України / написав і видав М. І. Павлик. – Львів, 1907. – С. 54-57.
443. Костомаров і штунда на Україні // Народ. – 1891. – № 15-16, 15 сент. – С. 229-231. – [У кінці дата: 1891 ст. фебр. 24. – 3 допискою, підп.: М.Д.].
444. Костомаров М. Письмо до видавця “Колокола” / з передмовою М. Драгоманова; переклав В. Гнатюк. – Львів, 1902. – 37 с.
445. Краківська “Академічна Громада” // Народ. – 1981. – № 24, 7 груд. – С. 333-334. – Вечір пам’ті Т. Шевченка.
446. Критика карти Руси-України д. Величка, написана М. П. Драгомановим для виділу “Просвіти” // Житє і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 2. – С. 159-161. – [У кінці дата.: Софія, 14/Ш 1894 р. Шостий лист М. Драгоманова К. Паньківського].

447. Круговой побег украинцев от веры отцов // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 28, 25 февр. – С. 3.
448. Круговой побег украинцев от веры отцов // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 609-611.
449. Kosaken // Allgemeine Encyclopadie der Wissenschaften und Kunste / von J. S. Ersch und J.G. Gruber. 2. Section / herausgegeben von August Leskein. 39. Theil. – Leipzig, 1886. – S. 126-137.
450. Caeterum censeo // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 30, 11 марта. – С. 10.
451. Congresso Archeologica, Kiev, nel Agosto 1874 // Rivista Europea. – Firenze, 1875. – Січень. – С. 412-416.
452. Congresso Archeologica, Kiev nel Agosto 1874 : Археологічний конгрес у Києві в серпні 1874 р. // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик. – Т. 3. – Львів : Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1906. – С. 40-46. – Укр.
453. Contes russes traduits d'apres le texte original et illustres par Leon Sichler. Paris // Melusine (Paris). – 1866. – N 8, 5 Aout.
454. “Czas” и “Діло” // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 30, 11 марта. – С. 9-10.
455. Л. Н. Толстой. Царство Божие внутри нас, или христианство не как мистическое учение, а как новое жизнепонимание. Берлин 1894.1– П. Издание Библиографического Бюро // Народ. – 1894. – № 17. – С. 255-258; № 18. – С. 271-274. – [У кінці дата: 18 авг. 1894 Vaucresson. Приміт. на с. 273].
456. Л. Н. Толстой. Царство Божіє внутри нас, или христианство не как мистическое учение, а как новое жизнепонимание. – Коломия: З друкарні М. Білоуса, видав М. Павлик, 1894. – 27 с.
457. Ленорман Ф. Руководство к древней истории Востока до персидських войн / Ф. Ленорман ; под. ред. М. П. Драгоманова ; пер. с фр. И. Каманина // Университетские известия. – 1875. – № 3. – С. 1-32 ; № 4. – С. 33-56 ; № 5. – С. 57-80 ; № 6. – С. 81-96 ; № 7. – С. 97-128 ; № 8. – С. 129-144 ; № 9. – С. 145-168 ; № 10. – С. 169-209 ; № 12. – С. 211-234 ; 1876. – № 3. – С. 235-258 ; № 4. – 259-274.
458. Ленорман Ф. Руководство к древней истории Востока до персидських войн / Ф. Ленорман ; под. ред. М. П. Драгоманова ; пер. с фр. И. Каманина. – К. : Унив. тип., 1876. – 209, III с.: табл.
459. Либерализм и земство в России // Свободная Россия. – 1889. – № 1.

-
460. Либерализм и земство в России. – Geneve : H. Georg, 1889. – 64 s.
461. Либерализм и земство в России. 1: Земский либерализм в России 1858-1883). 2: Самодержавие, местное самоуправление и независимый суд // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 785-857.
462. Лист до Академічної громади в Кракові, відчитаний на Шевченківських вечорницях у Кракові 5 травня 1890 р. // Народ. – 1890. – № 11, 1 черв. – С. 167-168. – [Підп.: М. Драгоманов ; Дата: Софія, 11 (23) априля 1890].
463. [Лист до Академічної громади в Кракові, відчитаний на Шевченківських вечорницях у Кракові 5 травня 1890 р.] // Твори / М. Павлик ; упоряд., підгот. текстів та приміт. П. Й. Ящука. – Київ, 1959. – С. 614-616.
464. [Лист до Академічної громади в Кракові, відчитаний на Шевченківських вечорницях у Кракові 5 травня 1890 р.] // Твори / М. Павлик ; упоряд., підгот. текстів та приміт. В. В. Яременка ; прим. В. А. Качкана. – Київ, 1985. – С. 317-318.
465. [Лист до Н. Кобринської 1893 р.] / подав М. Возняк // Україна. – Киев, 1926. – Кн. 5 (19). – С. 154-155.
466. Лист до Олександра Кониського 26 квітня 1878 р. // Життя і мистецтво. – 1920. – № 3. – С. 105.
467. Лист до редактора “Правди” // Правда. – 1888. – Вип. 8. – С. 142-143. – [Підп.: Українець].
468. Лист до редакції “Вольного слова” // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – 1881. – № 18, 6 дек. – С. 6.
469. Лист до редакції “Вольного слова” // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – 1881. – № 23, 17 янв. – С. 6.
470. Лист до учасників літературного конгресу у Відні 1881 р. // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – 1881. – № 9, 4 окт. – С. 9.
471. Лист до ш[ановної] редакції “Зорі” // Зоря. – 1894. – № 9. – С. 216. – Дата: 7 квітня 1894. Софія. – [З приводу оцінки О. Огоновським діяльності П. П. Чубинського].
472. Лист І. С. Тургенєва про галицько-руські справи // Зоря. – 1885. – № 21. – 1 (13) лист. – С. 248-249. – [Підп.: М.Д.].
473. [Лист М. Драгоманова до А. Рамбо / подав М. П. Рудько] // Радянське літературознавство. – 1971. – № 9. – С. 77-79.

474. Лист М. Драгоманова до И. [Geneve], 6 черв. (1877) // Діло. – 1910. – 15 жовт. (ч. 232). – С. 1.
475. Лист М. Драгоманова до Миколи Григоровича Н. (поч. берез. 1877) // Діло. – 1910. – 23 верес. (ч. 222). – С. 2.
476. Лист М. Драгоманова до В. Н. Н. 4 берез. (1876) // Діло. – 1910. – 1 верес. (ч. 205). – С. 3-4.
477. Лист М. Драгоманова до В. Н. Н.? (кінець VI 1877) // Діло. – 1910. – 15 жовт. (ч. 232). – С. 2.
478. Лист М. Драгоманова до В. Н. Н.[Geneve], 15 черв. (1877) // Діло. – 1910. – 15 жовт. (ч. 232). – С. 2.
479. Лист М. Драгоманова до В. Н. Н.[Geneve], 2 трав. (1877) // Діло. – 1910. – 15 жовт. (ч. 232). – С. 1.
480. Лист М. Драгоманова до В. Н. Н.[Geneve], 4 січ. (1877) // Діло. – 1910. – 22 верес. (ч. 221). – С. 2.
481. Лист М. Драгоманова до В. Н. Н.[Wiev], квіт. (1876) // Діло. – 1910. – 2 верес. (ч. 206). – С. 3.
482. Лист М. Драгоманова до В. Н. Н.[Geneve], 28 квіт. (1877) // Діло. – 1910. – 30 верес. (ч. 228). – С. 3.
483. [Лист М. Драгоманова до Є. Корша] / подав І. Айзеншток // Україна. – 1929. – Кн. 3/4.(33). – С. 63-65.
484. Лист М. Драгоманова до Н. Н. (кінець 1877) // Діло. – 1910. – 15 жовт. (ч. 232). – С. 2.
485. Лист М. Драгоманова до Н. Г. Н. [Geneve], (після 6.VI. 1877) // Діло. – 1910. – 15 жовт. (ч. 232). – С. 1-2.
486. Лист М. Драгоманова до Н. Г. Н. [Geneve], 25 квіт. 1877) // Діло. – 1910. – 23 верес. (ч. 222). – С. 2-3.
487. Лист М. Драгоманова до Н. Г. Н. 30 квітня 1877 // Діло. – 1910. – 30 верес. (ч. 228). – С. 3-4; 2 жовт. (230). – С. 5-6.
488. Лист М. Драгоманова до О. Барвінського // Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького. – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т. 1. – С. 411.
489. [Лист М. Драгоманова до О. Суворіна (кінець 1870-х рр.)] / пул. и предисл. Н. А. Бухбиндера // Каторга и ссылка. – Москва, 1933. – № 9. – С. 129-132.
490. [Лист М. Драгоманова до О. Терлецького] // Галичина й Україна у листування з 1862-1884 рр. : матеріали до історії української культури в

-
- Галичині та її зв'язки з Україною / К. Студинський. – Київ; Харків, 1931. – С. 248.
491. [Лист М. Драгоманова до П. Лаврова (1876-1977)] / подав М. П. Рудько // Радянське літературознавство. – 1966. – № 9. – С. 57-61.
492. Лист М. Драгоманова до ред. газ. “Przedswit” // Przedswit (Женева), 1883. – № 20, 22 czerwca. – S. 4.
493. [Лист М. Драгоманова до С. Степняка-Кравчинського від 24 серпня 1888 р.: фрагмент] // Шевченко и русская литература XIX века / Ф. Я. Прийма. – Москва ; Ленинград, 1961. – С. 337. – (М. Драгоманов як пропагандист Т. Шавченка).
494. [Лист М. Драгоманова до С. Степняка-Кравчинського від 24 серпня 1888 р.] / подав В. Ящук // Вітчизна. – 1965. – № 8. – С. 158-159.
495. [Лист М. Драгоманова до Ф. Міклошича] // Листування українських славистів з Францем Міклошичем / упоряд. та авт. передм. І. С. Свенціцький ; археограф. оформл., покажч. О. А. Купчинського ; відп. ред. Я. Д. Ісаєвич. – Київ, 1993. – С. 102-104.
496. Лист М. Драгоманова до Юліана Бачинського // Житє і слово. – 1897. – Кн. 4. – С. 302-306. – Перший лист, Софія, 6/18 липня 1894 р.
497. [Лист М. Драгоманова до Я. Головацького] // Стара Україна : часопис історії і культури. – Львів, 1924. – Чис. 1. – С. 15-16.
498. Лист Михайла Драгоманова з Парижа до Михайла Павлика у Львові про перебування Лесі Українки в Болгарії. 1894 р. липня 25 (серпня 6) // Леся Українка : документи і матеріали. 1871-1970 / архівне управління при Раді міністрів Української РСР [упоряд. І. Л. Бутич, Я. Р. Дашкевич, І. М. Калинець та ін. ; відп. ред. С. Д. Пількевич]. – Київ, 1971. – С. 118-119.
499. [Лист] М. П. Драгоманова до В. Б. Антоновича // Син України : Володимир Боніфатійович Антонович : у 3 т. Т. 2 /упоряд. Віктор Короткий, Василь Ульяновський. – Київ, 1997. – С. 115-126.
500. Лист М. П. Драгоманова “Ognisko” // Ognisko: organ mlodziezy polskie. – Lwow, 1890. – S. 35-37. – [Дата: Sofia, dnia 11 (23) kwietnia 1890].
501. Лист М. П. Драгоманова до відділу “ Товариства ім. Шевченка” на руки К. П-ського // Житє і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 2. – С. 154-155.
502. Лист М. П. Драгоманова до І. Белея 6 лютого 1889 // Україна. – 1926. – Кн. 5. – С. 146-148.
503. Лист М. П. Драгоманова до К. П-ського для відділу “Просвіти” // Житє і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 2. – С. 153-154.

504. Лист М. П. Драгоманова М. Бучинському 31 серпня 1871 р. // Переписки Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським. – Львів, 1910. – С. 12. – [Про педагогічні справи].
505. Лист М. П. Драгоманова П. Б. Аксельроду, 1882, май // Из архива П. Б. Аксельрода. – Москва, 2006. – Вып 1. 1880-1892 гг. / отв. ред. П. Ю. Савельев. – С. 260-261. – (Русский революционный архив).
506. Лист М. П. Драгоманова до М. П. Драгоманова. Января 8. 1877 года // Житє і слово. – 1895. – Т. 3. – Кн. 3. – С. 336-339. – [У кінці зауваження М. П. Драгоманова].
507. Лист Тургенєва І. С. про галицько-руські літературні справи / подав і пояснив Михайло Драгоманов // Зоря. – 1885. – № 21, 1 листоп. – С. 248-249.
508. Лист Тургенєва І. С. про галицько-руські літературні справи / подав і пояснив Михайло Драгоманов // Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших 1881-1886. – Львів, 1906. – С. 109-111.
509. Лист Українки до Герцена // Житє і слово. – 1895. – Т. 3, кн. 3. – С. 341-343. – [Короткий вступ, підп. “М. Др.” до публікації листа Українки].
510. [Листи М. Драгоманова] // Матеріали до історії літератури і громадської думки = documents for the study of literature and of ideological trends. Т. 3: Листування з американських архівів 1857-1933 / УВАН у США ; ред. тому Б. Струмінський, М. Скорупська. – Нью-Йорк, 1992. – С. 37-171.
511. [Листи М. Драгоманова А. де Губернатісу 1874 р.] // Архіви України. – 1990. – № 6. – С. 20-23.
512. [Листи М. Драгоманова до В. Барвінського] / подав Г. І. Чернихівський // Радянське літературознавство. – 1972. – № 1. – С. 78-84.
513. Листи М. Драгоманова з Італії, написані у 1872-1874, 1879 рр. // Україна й Італія у наукових, освітніх та літературних взаєминах (друга половина ХІХ-поч. ХХ ст.) : документи, епістолярій, матеріали / М. Варварцев ; НАНУ, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2000. – С. 31-34, 39-42, 45-46.
514. [Листи М. П. Драгоманова до М. Стасюлевича (1868, 1871-1877, 1893)] // М. М. Стасюлевич и его современники в их переписке. Т. 5 / под ред. М. К. Лемке. – Санкт-Петербург, 1913. – С. 186-219.
515. Листи М. П. Драгоманова до К. П-ського // Житє і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 2. – С. 151-153, 156-158.

-
516. Листи М. П. Драгоманова до О. Борковського // Житє і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 1. – С. 62-65, 65-69, 74-76; кн. 2. – С. 141-143.
517. Листи Данила Тянячкєвича до Михайла Драгоманова (1876-1877) / підготував М. Павлик. – Львів, 1906. – 36 с. – Фонд НБ НПУ.
518. Листи до В.Навроцького (1872-1876. Публ. і вступ. стаття К. Студинського “Переписка М. Драгоманова з В. Навроцьким” // За сто літ. – К., 1927. – Кн. 1. – С. 83-153.
519. Листи до Івана Франка і інших, 1881-1886 / видав [уклад., авт. передм. та приміт.] І. Франко. – Львів : Накладом Укр.-руської видавн. спілки ; [Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського], 1906-1908. – (Літ.-наук. б-ка Укр.-руської видавн спілки ; Сер. 1). – Ч. 1: 1881-1886. – 1906. – 260 с. – [7] с.; Ч. 2 : 1887-1895. –1908. – VI, 431, [8] с. – (Літ.-наук. б-ка Укр.-руської видавн. спілки ; Сер. 1, ч. 104/105). – Фонд НБ НПУ.
520. Листи до Івана Франка і інших. 1881-1888. – Львів, 1906. – 266 с.
521. Листи до Івана Франка і інших. 1887-1896 / Видав І. Франко. – 2-ге вид. – Б. м. , 1915. – 14 с.
522. Листи до Івана Франка і інших. 1887-1896 / Видав І. Франко. – К. : Криниця, 1917. – 123 с.
523. Листи до Івана Франка і інших. 1887-1896 / видав І. Франко. – Львів : Укр.- руська Вид. Спілка, 1908. – 438 с. – Фонд НБ НПУ.
524. Листи до П. Лаврова (1876-1877) / пул. і вступна стаття М. П. Рудька // Радянське літературознавство. – 1966. – № 9. – С. 56-64.
525. Листи до редакторів російського соціал-революційного видання “Вперед” [1876-1878] // Діло. – 1910. – № 200-201, 203-206, 215, 221-222, 228, 230, 232.
526. Листи до редакції російського соціал-революційного видання “Вперед”. – З архіву “Вперед”. – Львів, 1910. – 58 с. – [“Вперед” – періодичні збірники (журнал і газета), які виходили у 1873-1876 роках у Лондоні і Цюріху під ред. ідеолога революційного народництва П. Л. Лаврова].
527. Листи до рідних (1853-1870) // Хроніка’2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 335-462.
528. Листи до Юліана Яворського (1891-1894) (із переписки М. П. Драгоманова) / передмова М. Павлика, с.376-378 // Житє і слово.– 1896. – Т. 5, кн. 5. – С. 378-391.

529. Листи з України // Народ. – 1893. – № 7, 8 квіт. – С. 57-62 ; № 14,15 лип. – С. 119-122 ; № 17, 1 верес.– 180-182; № 19-20, 1-15 жовт. – С. 237-240.
530. Листи М. Драгоманова до А. Рамбо (1875-1876) / подав М. П. Рудько // Радянське літературознавство. – 1971. – № 9. – С. 75-79. – (Публікація 5-ти листів).
531. Листи М. Драгоманова до В. Барвінського [1876 р.] / подав Г. І. Чернихівський // Радянське літературознавство. – 1972. – № 1. – С. 78-84.
532. [Листи М. Драгоманова до В. Навроцького] / пул. і вступ. стаття К Студинського // За сто літ : матеріали з громадського й літературного життя в Україні ХІХ-ХХ ст. / за ред. М. Грушевського. – Київ, 1927. – Кн. 1. – С. 96-143.
533. [Листи М. Драгоманова до Лесі Українки] / подав І. Ткаченко // Червоний шлях. – Х., 1923. – № 4/5. – С. 187-200.
534. [Листи М. Драгоманова до М. Стасюлевича, Л. Полянського, та О. Веселовського] / подав Л. Перетц // Україна. – Київ, 1930. – Кн. 7/8 (42). – С. 85-87.
535. Листи М. Драгоманова до Ол. Скребицького з 1886-89 років / Копержинський К. // Україна. – 1930. – Кн. 5-6. – С. 147-154. – [Публікація 7 листів М. П. Драгоманова. О. І. Скребицький (1827-1915)].
536. Листи М. Драгоманова до Омеляна Огоновського // Жите і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 5/6. – С. 371-376, 384-391, 393-394, 395-398.
537. [Листи М. Драгоманова до Ол. Скребицького з 1886-89 років] / подав К. Копержинський // Україна, Київ. – 1930. – Кн. 5/6 (41). – С. 152-154.
538. [Листи М. Драгоманова до Ор. Міллера, 1874 р.] / подав К. Копержинський // Україна, Київ. – 1930. – Кн. 3/4 (40). – С. 50-54.
539. Листи М. Драгоманова до П. Лаврова (1876-1877) / подав М. П. Рудько // Радянське літературознавство. – 1966. – № 9. – С. 56-64.
540. [Листи М. Драгоманова до редакції “Правди”, Барвінських й Ол. Кониського] / подав М. Возняк // За сто літ : матеріали з громадського й літературного життя в Україні ХІХ-ХХ ст. / за ред. М. Грушевського. – Київ, 1930. – Кн. 6. – С. 269, 274-275, 279-290, 294-300, 303-305, 310-315, 321-323, 330.
541. Листи М. Драгоманова до рідних (1853-1870) // Хроніка’2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 335-462.

-
542. Листи М. Драгоманова до Ю. Бачинського // Україна irredenta / Юліян Бачинський. – 2-ге вид. – Львів: Накладом авт., Друк. В. А. Шийковського, 1900. – 185 с.
543. Листи М. Драгоманова до Ю. Бачинського // Україна irredenta / Юліян Бачинський ; з передм. В. Дорошенка і дод. : листуванє Ю. Бачинського з М. Драгомановим з приводу “України irredent-и”. – 3-є вид. – Берлін, 1924. – С. 177-180, 183-185, 237.
544. [Листи М. Драгоманова та його дружини, адресовані родинам Антоновичів та Кістяківських (1866-1873)] / підготував Михайло Кістяківський // За сто літ : матеріали з громадського й літературного життя в Україні ХІХ-початків ХХ ст. / за ред. М. Грушевського. – Київ, 1928. – Кн. 2. – С. 176-188.
545. Листи М. П. Драгоманова до К. Паньківського, члена виділу “Просвіта” і “Товариства ім. Шевченка” (1886-94) // Житє і слово. – 1897. – Кн. 2. – С. 145-161. – [З передмовою М. Павлика. – Листи М. П. Драгоманова до К. Паньківського та до Осипа Макарушки].
546. Листи М. П. Драгоманова до М. М. Стасюлевича / 1868, 1871-1877, 1893 // М. М. Стасюлевич и его современники в их переписке / под ред. М. К. Лемке. – СПб., 1913. – Т. 5. – С. 187-219.
547. [Листи М. П. Драгоманова до О. М. Пипіна] / вступ. стаття та комент. О. Дорошкевича // За сто літ : матеріали з громадського й літературного життя в Україні ХІХ-початків ХХ ст. / за ред. М. Грушевського. – Київ, 1928. – Кн. 3. – С. 68-90.
548. Листи Михайла Драгоманова до Лариси (Лесі) Косач // Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка) = Larisa Petrivna Kosach-Kvitka (Lesia Ukrainka). Біографічні матеріали. Спогади. Иконографія / УВАН у США ; відповід. ред. О. Біланюк ; автор проекту і вступ. ст. Т. Скрипка. – Нью-Йорк ; Київ, 2004. – С. 339-340.
549. Листи Михайла Драгоманова до редакторів російського соціально-революційного видання “Вперед” (1876-1878): з архіву “Вперед”. – Львів, 1910. – 58 с. – [“Вперед” – періодичні збірники (журнал і газета), які виходили у 1873-1876 роках у Лондоні і Цюриху під ред. ідеолога революційного народництва П. Л. Лаврова].
550. Листи Михайла Драгоманова до редакторів російського соціально-революційного видання “Вперед”: з архіву “Вперед” // Діло. – 1910. – № 200-201, 203-206, 215, 221-222, 228, 230, 232.
551. Листи Михайла Драгоманова до Романа Яросевича / упорядкув. та прим. Марія Тре губ // Вісник Львівського університету імені І. Франка. Сер. Історична. – Львів, 2002. – Вип. 37, ч. 2. – С. 122-125.

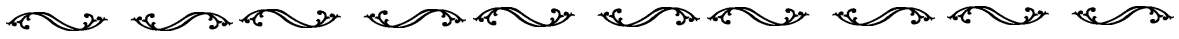

552. Листи на Наддніпрянську Україну // Народ. – 1893. – № 15, 1 серп. – С. 142-144 ; № 16, 15 серп. – С. 165-169 ; № 17, 1 верес. – С. 182-186 ; № 18, 15 верес. – С. 194-198 ; № 19-20, 1-15 жовт. – С. 218-224 ; № 21, 1 листоп. – С. 258-263 ; № 22, 15 листоп. – С. 279-285 ; 1894. – № 1, 1 січ. – С. 4-8 ; № 2, 15 січ. – С. 26-29.
553. Листи на Наддніпрянську Україну. – Коломия: Видане редакції “Народа”, з друкарні Михайла Білоуса, 1894. – 199 с. – [У кінці дата: Софія, 26 Дец. 1893].
554. Листи на Наддніпрянську Україну / [передм. М. К.Залізняка] Партія Укр. соціалістів-революціонерів. – 2-ге вид. – Наклад і друк парт. друкарні, 1915. – 114 с. – Фонд НБ НПУ.
555. Листи на Наддніпрянську Україну. – Київ : Криниця; Друк. М. Заїзного, 1917. – 123 [4] с.
556. Листи на Наддніпрянську Україну – витяги // Хрестоматія критичних матеріалів про нову українську літературу. Т. 1 / упоряд. С. М. Шаховський. – К., 1940. – С. 436-438.
557. Листи на Наддніпрянську Україну // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С.428-482.
558. Листи на Наддніпрянську Україну // Діалоги про українську національну справу / Б. Грінченко, М. Драгоманов ; упоряд. А. Жуковський ; НАНУ, Ін-т української археографії. – Київ, 1994. – С. 149-273. – (Джерела з історії суспільно-політичного руху в Україні ХІХ – поч. ХХ ст.; Вип. 1).
559. Листи на Наддніпрянську Україну // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. : навч. посіб. Кн. 2 / упоряд. П. М. Федченко. – Київ, 1998. – С. 73-76.
560. Листи на Наддніпрянську Україну // Тисяча років української суспільно-політичної думки = One thousand years of ukrainian social and political thought : у 9 т. Т. 5, кн. 2 (кінець ХІХ-поч. ХХ ст.) / упорядкув. і прим. О. Сліпушко ; ред. тому Ю. Косенко ; редкол. : Т. Гунчак, О. Сліпушко, В. Литвинов та ін. – Київ, 2001. – С. 118-153.
561. Листи на Наддніпрянську Україну // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2003. – С. 284-286.
562. Листи на Наддніпрянську Україну: (Школа і педагогічна творчість українських просвітителів другої половини ХІХ ст.) // Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, 2005. – С. 267-269.

-
563. Листи на Наддніпрянську Україну // Україна : антологія пам'яток державотворення Х-XX ст. : Дорога до себе : у 10 т. Т. 6 : Змагання за українську ідею (від 60-х років до кінця XIX ст.) / упоряд., передм. та прим. О. Сліпушко ; редкол. І. М. Дзюба [та ін.]. – Київ, 2008. – С. 262-300.
564. Листок громади =Feuille de la "Hromada" / red. par M. Dragomanov. – [Женева], 1878. – № 1. – 24 с.
565. Листок Тараса Шевченка // Товариш. – 1887. – Ч. 1. – С. 109. – [Підп.: Подав М.Др.].
566. Листування М. П. Драгоманова зі Старою Громадою // Хроніка'2000. – Вип. 2(84) : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2010. – С. 442-595.
567. Листування І. Франка та М. Драгоманова (1871-1895) / І. Франко, М. Драгоманов. – К. : ВУАН, 1928. – 510 с.
568. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / І. Франко, М. Драгоманов / Львівський національний університет ім. І. Франка ; редкол. : І. Вакарчук, Я. Ісаєвич, Б. Якимович ; НАНУ. – Львів : Львівський національний університет ім. І.Франка, 2006. – 560 с.
569. Литературно-общественное движение в Галиции // Дело : журнал литературно-политический. – 1982. – № 10.
570. Литературно-общественные партии в Галиции: эпизод из истории русско-славянских отношений // Дело: журнал литературно-политический. – СПб., 1881. – Год 15, № 9. – С. 84-116. – [Подп.: Турист. – Переклад: Літературно-суспільні партії в Галичині до року 1880. – Львів, 1904].
571. Литературно-общественныя партіи в Галиціи // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 1: Центр и окраины. – С. 418-456.
572. Литературно-общественные партии в Галиции // Драгоманов М. Из наукової спадщини / М. Драгоманов ; редкол. : В. П. Андрущенко, В. П. Бех, Г. І. Волинка, О. С. Падалка, В. Ф. Погребенник (відп. секретар, упоряд. та прим.). – К. : Знання України, 2010. – Кн. 1: Політологія. Культурологія. – С. 491-532.
573. Литературно-политические отрывки. Le Revolte об иллюзиях конспираторов и революционеров // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 378-379.

574. Литературное движение в Галиции: статья М.Т-ва // Вестник Европы. – 1873. – Т. 5, кн. 9. – С. 240-268; Кн. 10. – С. 681-717.
575. Литературное движение в Галиции // Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 1: Центр и окраины. – С. 343-417.
576. Литературное движение в Галиции // Драгоманов М. Из наукової спадщини / М. Драгоманов ; редкол. : В. П. Андрущенко, В. П. Бех, Г. І. Волинка, О. С. Падалка, В. Ф. Погребенник (відп. секретар, упоряд. та прим.). – К. : Знання України, 2010. – Кн. 1: Політологія. Культурологія. – С. 409-490.
577. Литературные приемы редактора “Киевлянина” // Киевский телеграф. – 1874. – № 117, 11 окт.
578. Література російська, великоруська, українська і галицька // Правда. – 1873. – № 4. – С. 158-165; № 5. – С. 189-196; № 6. – С. 221-226; № 16. – С. 559-564; № 17. – С. 590-595; № 18. – С. 621-631; № 19. – С. 652-659; № 20. – С. 682-690; № 21. – С. 706-718; 1874. – № 1. – С. 20-28; № 2. – С. 59-69; № 4. – С. 155-163; № 5. – С. 203-211; № 6. – С. 259-268; № 7. – С. 295-308; № 8. – С. 337-342; № 9. – С. 380-386; 1875. – № 1. – С. 20-28; № 2. – С. 59-69; № 3. – С. 107-116; № 4. – С. 155-163; № 5. – С. 203-211. – Підп.: Українець.
579. Література російська, великоруська, українська і галицька // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 80-220.
580. Література російська, великоруська, українська і галицька. – Львів, 1973. – Ч. 1. – 62 с.; 1974. – Ч. 2. – 75 с.
581. Література російська, великоруська, українська і галицька // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. : навч. посіб. – Кн. 2 / упоряд. П. М. Федченко. – Київ, 1998. – С. 29-46.
582. Література російська, великоруська, українська і галицька // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 2. Фольклористика. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 151-325.
583. Література українська, заборонена російським урядом (переклад з французького). – Львів : З друкарні Товариства ім. Шевченка, 1878. – 39 с. – (Дрібна бібліотека. II).
584. Література українська, заборонена російським урядом (переклад з французького) // Тисяча років української суспільно-політичної думки = One thousand years of ukrainian social and political thought : у 9 т. – Т. 5,

- кн. 2 (кінець ХІХ-поч. ХХ ст.) /упорядкув. і прим. О. Сліпушко ; ред. тому Ю. Косенко ; редкол. : Т. Гунчак, О. Сліпушко, В. Литвинов та ін. – Київ, 2001. – С. 18-39.
585. Література українська, заборонена російським урядом : (повідомлення, представлене літературному конгресові в Парижі 1878 року) // Україна : антологія пам'яток державотворення Х-ХХ ст. : Дорога до себе : у 10 т. Т. 6 : Змагання за українську ідею (від 60-х років до кінця ХІХ ст.) / упоряд., передм. Та прим. О. Сліпушко ; редкол. І. М. Дзюба [та ін.]. – Київ, 2008. – С.182-206.
586. Література українська, проscribeвана урядом російським: справоздане представлене конгресові літературному в Парижі / з фр. переклав Ром[ан] Розм[аран], І. Белей // Правда. – 1878. – № 18-23.
587. Література українська, проscribeвана урядом російським / Р. Сольчаник, вступ. стаття) // Сучасність. – Мюнхен, 1976. – № 7/8 (187/188). – С. 78-102.
588. Література українська, проscribeвана урядом російським / Р. Сольчаник, вступ. стаття). – Мюнхен, 1976. – 32 с.
589. Література українська, проscribeвана урядом російським / Р. Сольчаник, вступ. стаття). – Мюнхен, 1978. – 54 с.
590. Література українська, проscribeвана урядом російським // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. – Т. 3. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 157-259.
591. Літературно-публіцистичні праці: у двох томах / редкол. : О. І. Дей, О. Є. Засенко (голова), О. Я. Лисенко. – К. : Наукова думка, 1970. – Т. 1; упорядкування і примітки І. С. Романченка; редактор тому О. І. Дей. – 531 с., іл. портр.; Т. 2. – [упорядкування та примітки І. С. Романченка і В. В. Лисенка; редактор тому О. Я. Лисенко. – 595 с., іл, портр.] – Фонд НБ НПУ.
592. Літературно-суспільні партії в Галичині (до року 1880) / з рос. переклав М. Павлик]. – Львів : Видавнича спілка, 1904. – 68 с. – (Літ.-наук. б-ка, ч. 78).
593. Любен Каравелю, найзнаменитіший болгарський письменник і його епоха // Зоря. – 1888. – № 13, 14.
594. L'Arcenciel en Ukraine // Mellusine. – Paris, 1884. – № 2, 5 mai.
595. L'Europe Orientale, son etat present, son organisation. – Paris : Bailliere ed., 1873. – P. 211-212.

596. La question de la liberte religieuse en Russie // Revue Internationale. – Рим, 1889. – 25 Janvier.
597. La Confederation Suisse par Sir Fr. Ott. Adams et C. D. Cunnigham, edition grancaise avec notes et Addition par H.G.Loumyer 1890. Les Apes Suisses. Etudes Historiques et Nationales (Les Aples et la liberte. Les Landsgemeinde de la Suisse) par Rambert 1889 [Рец.] // Народ. – 1891. – № 10-12. – С. 175-176. – Підп.: М.Др.
598. La litteratura di una nazione plebea // Rivista Internationale del Sozialismo.– 1880. – № 4.
599. La Litterature oukrainienne proscrite par le gouvernement russe : rapport presente au Congres litteraire de Paris (1878). – Geneve: Georg, 1878. – 44 p. – У кінці дата: I-er Juin 1878.-За словами М. Павлика, ця праця перекладена сербською, італійською та іспанською мовами.
600. La panslavisme federaliste // Alliance Latine. – [Paris], 1878. – № 5. – Р. 236-242.– (Роль Т. Шевченка і кирило-мефодіївців у формуванні ідей слов'янської єдності).
601. La Russie d'Europe // Reclu E. Nouvelle Georgaphie Universelle / Reclu E. – Paris, 1880. L'Europe, Scandinave et Russe. – Р. 483-558. – М. П. Драгоманов опрацював розділ про Україну, хоча прізвище його ніде в томі не вказане. Про це див.: Громада. – Вип. 5. – С. 1.
602. Le Revolte : Об иллюзиях конспираторов и революционеров // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 49, 15 нояб. – С. 15-16.
603. Le Revolte об иллюзиях конспираторов и революционеров // Политические сочинения / М. П. Драгоманов; под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – Т. 2. – М., 1908. – С. 436-441.
604. [Le manifeste de] “ Hromada“(la commune) : revue ukrainiene / М. Dragomanov, М. Pavlik, S. Podolinsky // Histoire du socialisme. Vol. 3 / Benoir Malon. – Paris, 1884. – Р. 1219-1226.
605. Le tyrannicide en Russie et l'action de l'Europe occidentale. – Geneve : Imprim. du “ Rabolnik“ et “ Hromada“, 1881. – 16 p.
606. Le terrorisme et la liberte en Russie. – Geneve : M. Elpidene, 1881. – 32 p.
607. Legendes pieuses des Bulgares / М. Dragomanov, M-lie Lydia Dragomanova // Melusine. – Paris, 1888, – № 9, 10, 12.
608. Les nations de l'Europe Orientale et le socialisme international // La Revue socialiste. – Lyon, 1880. – N 12, 20 aout – Р. 501-509; N 13, 5 sept. – Р. 516-525.

-
609. Les pausans russo-oukraiiniens sous le liberaux hongrois // Le Travailleur. Geneve. – 1877. – № 1. – S. 23-26; № 4. – S. 20-24. – Те ж італ. мовою: Rivista Internazionale del socialismo. – 1880. – № 1.
610. Lex Jusephovicia i галицькі адвокати єї // Друг. – 1876. – № 16, 15 (27) серп. – С. 253-255.
611. L'ukraine et ses chansons historiques par M.Alfred Rambaud [Резюме і уваги] // Правда. – 1875. – № 17. – (3) 15 верес. – С. 689–690. – Без підп.
612. М. Бакуни и русские прогрессисты 60-х годов в вопросе о польско-украинских отношениях // Киевская старина. – 1906. – № ¾. – 1906. – С. 3-107.
613. М. А. Максимович: его литературное и общественное значение : некролог // Вестник Европы. – 1874. – Т. 3. – С. 442-453.
614. М. А. Максимович: его литературное и общественное значение // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1899. – С. 62-63. – Укр.
615. М. А. Бакунин о правде и нравственности в революции // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 26, 11 февр. – С. 2-3.
616. М. Бакунин и русские прогрессисты 60-х годов в вопросе о польско-украинских отношениях // Киевская старина. – 1906. – Т. 92. – Кн. 3-4. – С. 320-367.
617. М. Драгоманов про “Історію русів” / прим. О. Крук // Пам’ять століть. – 1996. – № 2. – С. 51-55.
618. М. П. Драгоманов і українська молодіж: (Лист кружка молодих українців до М.Драгоманова і відповідь на него) // Народ. – 1895. – № 15-16. – С. 239-243. – [З приміт. М. Павлика на с. 239].
619. Малі замітки й запити про сучасні справи // Народ. – 1891. – № 2, 15 січ. – С. 28-30.
620. Малороссийские песни об освобождении крестьян. – Киев, 1887. – 49 с.
621. Малороссийские песни об освобождении крестьян // Киевская старина. – 1887. – Т. 17, кн. 3. – С. 412-438; Кн. 4. – С. 626-648. – Подп.: П. Кузьмичевский.
622. Малороссийские песни об освобождении крестьян // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1900. – Т. 2. – С. 25-65; [Поправки: Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню

словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 358].

623. Малороссия в её словесности / рец. : Малороссия (Южная Русь) в истории её литературы с XI по XVIII век / И. Г. Прыжов. – Воронеж, 1869 // Вестник Европы. – 1870. – Кн. 6. – С. 754-801. – Подп.: П.Т-ев.
624. Малороссия в ее словесности // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 5-45. – Рец. на кн.: Малороссия (Южная Русь) в истории ее литературы с XI по XVIII век / И. Г. Прыжов. – Воронеж, 1869.
625. Малороссия в ее словесности // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 2: Фольклористика. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 3-67. – Рец. на кн.: Малороссия (Южная Русь) в истории ее литературы с XI по XVIII век / И. Г. Прыжов. – Воронеж, 1869.
626. Малорусская литература в Галичине в 1874 г. // Киевский телеграф. – 1875. – № 44, 45, 48. – [Про журнал “Правда”, 1874 і 1875 pp.].
627. Малорусские народные думы и кобзарь Остап Вересай // Древняя и новая Россия. – 1875. – № 4. – С. 348-362.
628. Малорусские народные предания и рассказы. Свод Михаила Драгоманова. Издание Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического общества / предисловие: Замечания о систематическом издании произведений малорусской народной словесности, с. XIV-XXV. – К. : Типогр. М. П.Фрица, 1876. – XXV, 436 с. – Зміст: I. Представления и рассказы о явлениях природы и изобретениях. – С. 1-19. II. Приметы и поверья. – С. 20-23. III. Знахарство, молитвы, заговоры и пародии их. – С. 24-41. IV. Верования и рассказы о чертях. – С. 42-61. V. Рассказы о мертвецах. – С. 62-67. VI. Верования и рассказы о людях с чудесною силою. – С. 68-77. VII. О кладах. – С. 78-88. VIII. Рассказы о церковных лицах и явлениях. – С. 89-169. IX. О явлениях жизни семейной и общественной. – С. 170-198. X. Предания о лицах и явлениях политических /исторических/. – С. 199-220. XI. Предания о местностях. С. 221-247. XII. Былины. – С. 248-254. XIII. Сказки фантастические, игра слов и остроумия. – С. 255-381. – Систематический указатель к “приказкам”. – С. 381-434.
629. Малорусские народные предания и рассказы / предисловие: Замечания о систематическом издании произведений малорусской народной словесности // Слов’янська фольклористика : нариси розвитку, матеріали / М. М. Гайдай, В. Є. Гусев, К. П. Кабашніков, Н. С. Шумада,

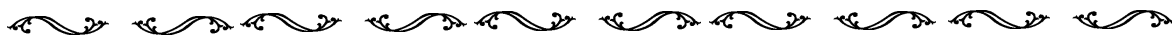

-
- В. А. Юзвенко ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – Київ, 1988. – С. 288-290.
630. Малорусские песни о кровосмешении // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1907. – Т. 4. – С. 142-175.
631. Малорусские песни о кровосмешении // Труды третьего Археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 г. : в 2-х т. – Киев, 1878. – Т. 1. – С. IX-X.
632. Малорусские песни о кровосмешении // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1907. – Т. 4. – С. 142-175. – Укр.
633. Малорусское литературное движение в 1874 г. // Киевский телеграф. – 1875. – № 17, 7 февр. – С. 1-2.
634. Малоруський інтернаціоналізм // 3 починів українського соціалістичного руху. Мих. Драгоманов і женеvський соціалістичний гурток / Insttut sociologsque Ukrainien ; зладив М. Грушевський. – Wien, 1922. – С. 161-169.
635. Малоруський інтернаціоналізм // Київ. – 1991. – № 8. – С. 111-115.
636. Малоруський інтернаціоналізм // Вісн. АН УРСР. – 1991. – № 8. – С. 68-74.
637. Материалы и заметки об украинской народной словесности. К читателю. 1. Песня о взятии Азова. 2. Степан Разин – козак Гарасим // Киевская старина. – 1882. – Т. 4, кн. 11. – С. 229-249. – [Подп.: М.Т-овъ].
638. Материалы и заметки об украинской народной словесности. 3. К вопросу о вертепной комедии на Украине; 4. Песиголовцы в украинской народной словесности // Киевская старина. – 1883. – Т. 7, кн. 12. – С. 546-559. – [Подп.: М.Т-овъ].
639. Материалы и заметки об украинской народной словесности. III. К вопросу о вертепной комедии на Украине; IV. Песиголовцы в украинской народной словесности // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1899. – Т. 1. – С 128-155.
640. Матеріали для історії віршів українських : вірші про речі церковні // Житє і слово. – 1894. – № 3. – С. 436-453.
641. Матеріали для малоруської історії в італійських архівах // Друг. – 1877. – № 1, 8 січня. – С. 14-15.

642. Матеріали для історії віршів українських: зібрав і впорядкував М. Драгоманов. І. Вірші про речі церковні // Жите і слово. – 1895. – Т. 1. – Кн. 1. – С. 36-48; Кн. 3. – С. 436-453.
643. Матеріали для культурної й громадської історії Західної України. Видає Комісія Західної України Всеукраїнської Академії наук. Т. І. Листування І. Франка і М. Драгоманова зібрано з автографів Наукового товариства імені Шевченка і Українського національного музею у Львові. – К., 1928. – IV, 508 с. – [Всеукраїнська Академія наук. Комісія Західної України. Збірник Історико-філологічного відділу, № 52. – *Зібрав і до друку підготував М. С. Возняк. – Переднє слово. – С. II-III. Підп.: За Комісію Західної України. Михайло Грушевський, Кирило Студинський*].
644. Матеріали для малоруської історії в італійських архівах // Друг. – 1877. – № 1. – 8 січ. – С. 14-15. – Підп.: М.
645. Матеріали до історії віршів українських // Жите і слово. – 1894. – Т. 1, кн. 1. – С. 36-48, кн. 6. – С. 436-453 ; Т. 2, кн. 4. – С. 61-68, № 5. – С. 205-224.
646. Матеріали до історії українського письменства ХІХ в. III. Лист Михайла Драгоманова до Олександра Кониського (з 26 квітня 1876 р.) / Возняк М. // Життя і мистецтво. – 1920. – № 3. – С. 105.
647. Микола Іванович Костомарів: житєписний очерк // Світ. — 1881. – № 1, 10 січ. – С. 15-17; № 2, 10 лют. – С. 29-31. – [Дата: Писано 26 грудня 1880. – Підп.: М.Д.
648. Микола Іванович Костомаров: житєписний очерк. – Львів : [Накладом Укр.-руської видавничої спілки], 1901. – 41 с. – (Літ.-наук, б-ка, № 9).
649. Микола Іванович Костомаров // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 134-144.
650. Мирный и умеренный элемент в русском социально-революционном движении // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 61/62, 22 мая. – С. 1-2.
651. Мирный и умеренный элемент в русском социально-революционном движении // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 716-727.
652. Михаил Александрович Бакунин: критико-биогр. очерк. – Казань, 1905. – 97 с.
653. Михаил Александрович Бакунин: критико-биогр. очерк М. П. Драгоманова. – Казань : Типогр. Д. М. Гран, 1905. – 121 с.

-
654. Михайло Драгоманов: автожиттєпис /укл., вступ. ст. та добір ілюстр.: І. С. Гриценко, В. А. Короткий, М. В. Томенко. – К. : Либідь, 2009. – 444 с.
655. Михайло Драгоманов: вибрані праці. [У 3-х т., 4 кн.] /редкол.: В. П. Андрущенко (гол.), Б. І. Андрусин, В. П. Бех, Г. І. Волинка, Л. І. Мацько, В. Ф. Погребенник (відп. секретар); упоряд. та примітки В. Ф. Погребенник. – К. : Знання України, 2007. – Т. 1, кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія. – 272 с.; Т. 2. Фольклористика. Літературознавство. – 439 с. ; Т. 3: Літературознавство. – 299 с. – Фонд НБ НПУ.
656. Михайло Драгоманов: документи і матеріали. 1941-1994 / Ін-т української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наукове т-во ім. Т. Шевченка, Національний музей літератури України, Центральний державний історичний архів України у Львові. – Львів, 2001. – 731 с.
657. Михайло Петрович Драгоманов. 1841-1895. Єго юбилей, смерть, автобіографія і спис творів / упоряд. М. Павлик. – Львів, 1896. – 441 с.+34 с. – Фонд НБ НПУ. – *Із змісту: Автобіографія М. П. Драгоманова. Завершує збірник “Спис творів М. П. Драгоманова” з 1861 по 1895 роки*].
658. Михайло Старицький [з портр.] // Зоря. – 1892. – № 1, 1 січ. – С. 18.
659. Мнения доцентов Фортинского и Драгоманова о сочинениях магистра И. Лучицкого : (приложение к протоколу Совета 3 мая 1874 г.) // Университетские известия. – 1874. – № 7. – С. 49-56.
660. Московские славянофилы и самодержавие // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 60, 1 мая. – С. 1-3.
661. Московские славянофилы и самодержавие // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 708-715.
662. Московському дописувателю “Правди” // Народ. – 1892. – № 1, 1 січ. – С. 18. – [Полеміка М. Драгоманова з А. Кримським].
663. Мужичькі бунти й письменні бунтарі // Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького. – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т. 1. – С. 193-205
664. Michail Bakunins. Sozial-politischer Briefwechsel mit Alexander Iw. Herzen und Ogarjow /Mit einer biographischen Einleitung, Beilagen und Erläuterungen von Prof. Michil Dragomanow. Autorisierte Uebersetzung aus dem Russischen von Dr. Boris Minzes a.o. Prof. ad. Hochschule zu Sofia.

- Stuttgart, 1895. Verlag der I.G.Gotta'schen Buchhandlung Nachfolger. – CX, 420 S. – (Bibliothek Russischer Denkwürdigkeiten. Herausgegeben von Dr.Theoddi Schiemann Professor an der Universitat Berlin. Sechster Band). Vorwort des Herausgebers. – S. V-X. Berlin, im Marz 1895. Theodor Schiemann; Einleitung. M. A. Bakunin. Biographische Skizzen und Materialien von M.Dragomanow. – S. XI-CVIII; Inhalt. – S. CIX-CX; Briefe. – S. 1-272 (1840-1874). – Beilagen [Твори М.Бакуніна].
665. Michel Bakounine : esquisses et notes biographiques // Correspondence de Michel Bakounine : lettres a Herzen et a Ogareff (1860-1874) / Michel Bakounine ; publiees avec preface et annotations par Michel Dragomanov ; trad. De Marie Stromberg. – Paris, 1896. – P. 1-101.
666. На увагу українолюбцям у Росії // Народ. – 1891. – № 8. – С. 113-126. – [Підп.: Редакція й головні сотрудники Народа].
667. На увагу українолюбцям у Росії // Народ. – 1891. – № 8, 15 трав. – С. 113-115. – [З приміт. ред. на с. 154. – Стаття спрямована проти сіяння національної нетерпимості до росіян, як це робила “Правда”].
668. На увагу українолюбцям у Росії // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 300-305.
669. На увагу українолюбцям у Росії // Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1, кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 41-48.
670. “Над Чорним морем”: повість Івана Левицького. – Львів, 1891[Рец.] // Народ. – 1891. – № 20-21. – С. 302-304. – [Підп.: М. Др. – Дата: Salmansdorf bei Wien, 10 сент. 1891].
671. “Над Чорним морем”: повість Івана Левицького // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 306-311.
672. Надежды и разочарования в западном славянстве: по поводу жалоб газеты “Застава” на русскую политику // Киевский телеграф. – 1875. – № 69.
673. Найгірший ворог наш // Народ. – 1893. – № 17, 1 верес. – С. 190. – Підп.: М. Д. – [Про необразованість окремих письменників: на прикладі поезії І. Сердешного [І. М. Стешенка] “Думки”, надрукованій у “Правді”, у яких помилки щодо історичної достовірності].
674. Найгірший ворог наш (Іван Сердешний) // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 403.

-
675. Найстарші руські драматичні сцени // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1899. – Т. 1. – С 185-216. – [Поправки: Там же. – Т. 3. – С. 355].
676. Найстарші руські драматичні сцени // Матеріали до вивчення української літератури : в 5 т. – Т. 1: Давня українська література (доба феодалізму – до кінця XVIII ст.) / упорядкували О. І. Білецький, Ф. Я. Шолом. – Київ, 1959. – С. 257-261.
677. Накануне новых смут. [Женева, 25 мая 1886 г.]. – Женева, 1886. – 24 с. – [Паралельний текст франц. мовою: *A la veille de nouveaux troubles*. Par M. Dragomanov].
678. Накануне новых смут = *A la veille de nouveaux troubles* [Женева, 25 мая 1886 г.] // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 757-784.
679. Нарис української соціалістичної програми : (передне слово до “Громади”) : з нагоди 40-х роковин укр. соц. журналістики (1878-1918). – Київ, 1918. – 101[3] с. – (Вид-во “Серп і молот”, № 11).
680. Нарис української соціалістичної програми // Хроніка-2000. – К., 2000. – Вип. 39-40: Україна : філософський спадок століть. – С. 671-688.
681. Народна Рада в Турції й справа союзу наших партій // Народ. – 1891. – № 17-18, 1 верес. – С. 247-248.
682. Народная беллетристика: Народные южнорусские сказки / Издал И. Рудченко. Вып. 1-й, 1869. – Вып. II-ой, 1870. Киев // Вестник Европы. – 1871. – Кн. 1. – С. 441-454. – [Без подп.]
683. Народная беллетристика: народные южнорусские сказки // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 338-353.
684. “Народная Воля” о централизации революционной борьбы в России // Вольное слово = *La Parole Libre* : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 37, 15 мая. – С. 8-9; № 38, 1 июня. – С. 11-15.
685. “Народная Воля” о централизации революционной борьбы в России. – Geneve : Impr. De la “Parole Libre”, 1882. – 32 p.
686. “Народная Воля” о централизации революционной борьбы в России // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 391-412.
687. Народний театр на Україні // Жите і слово. – Т. 3, кн. 3. – С. 350.

688. [Народные школы на Юго-Западном крае] // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 255-259.
689. Народні оповідання Росії // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С 101-107.
690. Народні школи // Громада: українська збірка. Впорядкована Михайлом Драгомановим. № 2. Звістки про Україну 1876-1877. – Женева : Печатня “Громади”, 1878. – XIV. – С. 120-278.
691. Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії. З видання “Громада”, 1877. – (Женева) Geneve – Vale – Lyon: H.Georg Libraire Edit, 1877. – 152 с. – [У надзаг. також: M.Dragomanow. Les ecoles populaires en Ukraine par].
692. Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.). – К. : Вид-во “Науковий світ”, 2003. – С. 13-29.
693. Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / за заг ред. З. Н. Борисової. – К. : Вища школа, 2004. – С. 222-225.
694. Народные наречия и местный элемент в обучении // Вестник Европы. – 1874. – Кн. 8, т. 4, август. – С. 544-571. – Підп.: Л. Д. (и М. П. Драгоманов).
695. Народне школы на Юго-Западном крае // СПб. ведомости. – 1865. – № 149, 15 июня. – С. 1-2.
696. Наука від практики західних соціалістів // Народ. – 1893. – № 15, 1 серп. – С. 131-133.
697. Наука з попередних оповідань // Громада. – 1881. – Рік V, ч. 1. – С. 213-228.
698. Наука з попередних оповідань // Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького. – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т. 1. – С. 206-215.
699. Наука теологічна в Західній Європі // З історії публичного виховання в сучасній Європі. – Львів, 1890. – С. 1-38. – [Дата: Женева, д. 5 юля 1889].

-
700. Наукова вартість “Истории литературы русской” проф. Ом. Огоновського (лист М. Драгоманова у ред. “Діла” // Народ. – 1895. – № 17. – С. 272-274.
701. Науковий метод в етнографії // Шкільний часопис. – Львів, 1887. – 68 с. – Рец. на кн.: Етнографія Славянщини / написав О. Стодольський. – Львів, 1887.
702. Науковий метод в етнографії // Товариш: письмо літературно-наукове. – 1888. – Ч. 1. – С. 15-30. – Рец.: Етнографія Славянщини. Написав О. Стодольський (О. Стодольський – псевдонім О. Я. Кониського). – Львів, 1887.
703. Науковий метод в етнографії // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 117-128. – Рец на кн.: Етнографія Славянщини / написав О. Стодольський. – Львів, 1887.
704. Наукові методи проф. Сумцова // Житє і слово. – 1894. – Т. 1, кн. 1. – С. 152-153. – [Оцінка праці М. Ф. Сумцова “Народные песни об отравлении змеиным ядом” (Киев. старина, 1893, ноябрь)].
705. Нації Східної Європи та інтернаціоналізм, соціалізм // З починів українського соціалістичного руху. Мих. Драгоманов і женеvський соціалістичний гурток / Inststut sociologsque Ukrainien ; зладив М. Грушевський. – Wien, 1922. – С. 169-186.
706. Націоналізм і народні святощі // Лозинський М. Житєпись М. Драгоманова. – Вінніпег, 1907. – С. 19-67.
707. Національних святощів немає // Більшовик. – К., 1921. – 22 черв. (№ 386). – С. 1.
708. Національність тільки ґрунт // Більшовик. – К., 1921. – 22 черв. (№ 386). – С. 2.
709. Наша полеміка // Народ. – 1893. – № 18, 15 верес. – С. 213.
710. Наши университетские дела // СПб. ведомости. – 1865. – № 149, 15 (27) июня. – С. 1-2.
711. Наші пекучі справи: (новорічна розмова з земляками) // Народ. – 1894. – № 4, 15 лют. – С 51-57. – [Про народну освіту].
712. Наші просвітні починки : критичний озирк // Громадський друг. – Львув, 1878. – № 1. – С. 76-80. – Рец. на кн.: Наші просвітні починки: критичний озирк / подав [Д. Тянячкевич]. – Львів, 1878.
713. Невідомі поезії Драгоманова / подав Ю. Хорунжий // Дніпро. – 1991. – № 11-12. – С. 125-129.
714. Неисправимые украинские хлопоманы // Киев. – 1875. – № 90.

715. Некролог Володимира Навроцького // Громада : укр. збірка, впорядкована М. Драгомановим. – Женева : Печатня “Громади”, 1882. – Ш. – № 5. – С. 273.
716. Некролог про К. Маркса // Вольное слово. – 1883. – № 58. – С. 1. – [Без подп.].
717. Неопубліковані листи Михайла Петровича Драгоманова до Ольги Косач-Кривинюк // Хроніка’2000. – Вип. 2(84) : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2010. – С. 596-605.
718. Неопубликованное письмо к А. С. Суворину / публ. и предисл. Н. А. Бухбиндера // Каторга и ссылка. – 1933. – № 9. – С. 129-132.
719. Непевний варіант думи: згадка про проф. Ом. Огоновського // Житє і слово. – 1895. – Т. 3, кн. 3. – С. 350-351.
720. Неполітична політика. I-II // Народ. – 1890. – № 24, 15 груд. – С. 373-376; 1891. – № 1, 1 січня. – С. 1-6.; № 2, 15 січ. – С. 17-20; № 3, 1 лют. – С. 41-44. – [Критика програми творців “Нової ери”].
721. Непорозуміння між проф. Ом. Огоновським і єго наукою // Житє і слово. – 1894. – Т. 1, кн. 3. – С. 478-481. – [З приводу статті О.Огоновського “Про новий історично-порівняльний напрямок фольклорних студій Костомарова” (Зоря, 1894, с. 64-65)].
722. Неправда – не просвіта // Народ. – 1892. – № 19, 22 жовт. – С. 211-212; № 20/21, 8-9 листоп. – 24, 22 груд. – С. 247. – Рец. на кн.: Чайченко В. Григорій Квітка, український письменник. Життєписне оповідання. – Львів : Т-во “Просвіта”, 1892.
723. Неправда – не просвіта // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 393-400. – Рец. на кн.: Чайченко В. Григорій Квітка, український письменник. Життєписне оповідання. – Львів: Т-во “Просвіта”, 1892.
724. Неправда – не просвіта // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2003. – С. 288-289.
725. Неправда – не просвіта // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2005. – С. 271.
726. Несколько вопросов проф. Ор. Ф. Миллеру : (письмо в редакцию “Общего дела”) // Общее дело. – 1880. – № 31-32. – Январь-февраль. – [У кінці дата: Женева, 19 февраля (2 марта) 1880 г.].

-
727. Несколько вопросов проф. Ор. Ф. Миллеру (Письмо в редакцию “Общего дела”) // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 313-314.
728. Нечто о чистоте средств. По поводу нового заявления “Исполнительного Комитета” // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 21, 3 янв. – С. 3-4.
729. Нечто о чистоте средств. По поводу нового заявления “Исполнительного Комитета” // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 369-372.
730. Нинішній юридичний стан українського письменства в Росії // Діло. – 1888. – № 109-110, 17 (29) трав. – С. 1.
731. Ничего не изменяющее изменение // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 29, 4 марта. – С. 4.
732. Ничего не изменяющее изменение // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 446.
733. Нова іграшка з іменем Шевченка // Народ. – 1894. – № 5, 1 берез. – С. 81-82. – [Про заборону уряду просвітнього товариства “Общество имени Шевченка”].
734. Нова руська кафедра в університеті // Народ. – 1892. – № 19, 22 жовт. – С. 209-210.
735. Нова українська програма (М. Міхновський “Profession de foi молодих українців) // Народ. – 1893. – № 10, 22 трав. – С. 92. – Без підп.
736. Новый взгляд на великорусский богатырский эпос Влад. Стасова (Вестник Европы за 1868 г.) // Правда. – 1869. – № 26 27. – 22 лип. – С. 226-227; № 28. – 30 лип. – С. 239-240; № 29. – 8 серп. – С. 247-248; № 30.-15 серп. – С. 256; № 31. – 22 серп. – С. 262-264. – [У кінці дата: 18 червня 1869. – Підп.: Українець].
737. Новый взгляд на великорусский богатырский эпос Влад. Стасова (Вестник Европы за 1868 г.) // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство [в 4-х т.]. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 1-13.
738. Новый российский журнал “Община” в Женеве. Його напрямом. Звістки про процеси 193 соціалістів у Петербурзі... // Громадський друг. – 1878. – № 1. – С. 80-83.
739. Нові брехні в “Правді” // Народ. – 1893 – № 18, 15 верес. – С. 213-214. Нові варіанти кобзарських співів / передав з замітками М. Драгоманов.

- Посвята Л. П. К. [Ларисі Петрівні Косач]. – Попередня замітка // Житє і слово. – 1895. – Т. 3, кн. 2. – С. 265-273 ; Т. 4, кн. 4. – С. 14-34.
740. Нові видання Російського географічного товариства // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство : [в 4-х т.]. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 14-19.
741. Нові дослідження в південно руській історії / передм., пер. з рос. Л. Т. Комзюк // Волинь. – Луцьк, 1993. – 13 лип. (№ 78). – С. 2.
742. Нові книги // Народ. – 1893. – № 9, 8 трав. – С. 82. – Рец.: История английского народа /Грина ; Le passe etl'venir des trades unions /par G. Howel : [переклад на фр. з англ.] ; La Revue des Revues (Париж).
743. Нові книги // Народ. – 1891. – № 13-14, 15 лип. – С. 216. – Рец.: Tableau des origines et de l'evolution de la famille et de la propriete /М.Kovalevsky. – Paris, 1890; Modern customs and ancient laws of Russia/М.Kovalevsky. – London, 1891.
744. Нові слова в “Правді” // Народ. – 1895. – № 11, 1 черв. – С. 170-174. – [З приміт. на с. 170-174. – З приводу статті Січовика (І. Стешенка) “Історичний розвиток і сучасне становище української справи в Росії”].
745. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880). – Женева : Печатня “Работника” й “Громади”, 1881. – [4], 132 с.
746. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880). – 2-е вид. – Київ : Криниця, Друк. акц. Т-ва “П. Барський”, 1918. – 154 [6]с.
747. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880) // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 456-460.
748. Нові українські пісні про громадянські справи // Історія української культури : зб. матеріалів і документів / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – Київ, 2000. – С. 215-217.
749. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880) // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2003. – С. 289-291.
750. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880) // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2005. – С. 271-273.
751. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880) // Історія вітчизняної педагогіки: тексти до вивчення курсу. – 2-ге вид., доп. і випр. – Ніжин : НДУ, 2005. – С. 93-94.

-
752. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880) // Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. – Т. 2. Фольклористика. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 124-132.
753. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880) / М. Чернопиский, вступ. ст., текстол. опрац., коментарії. – 3-є вид. – Львів : Літопис, 2007. – 276 с.
754. Новоерські овочі з усеукраїнського погляду // Народ. – 1892. – № 13/14, 10 лип. – С. 174-177. – Про аспекти політики “Нової ери”.
755. Ново-Кельтское и провансальское движение во Франции // Вестник Европы. – 1875. – Т. 4, кн. 8. – С. 688-740; Т. 5, кн. 9. – С. 153-203.
756. Новости из австрийской Украины // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 32, 25 марта. – С. 4-5.
757. Новые движения среди русских галичан // Вестник Европы. – 1892. – Кн. 11. – С. 258-279.
758. Новые движения среди русских галичан // Драгоманов М. Из наукової спадщини / М. Драгоманов ; редкол. : В. П. Андрущенко, В. П. Бех, Г. І. Волинка, О. С. Падалка, В. Ф. Погребенник (відп. секретар, упоряд. та прим.). – К. : Знання України, 2010. – Кн. 1: Політологія. Культурологія. – С. 522-560.
759. Новые русские статьи по польскому вопросу // Вольное слово. – 1882. – № 21, 3 янв. – С. 6-8; № 22, 17 янв. – С. 5-7. – [Рец. : В. Д. Спасович “Маркиз А. Велепольский, его жизнь и политика в польско-русском конфликте и вопросе”, надрук. у “Вестнике Европы” 1880, кн. 10, с. 493-535; кн. 11, с. 241-280].
760. Новые русские статьи по польскому вопросу // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 552-564.
761. Новый университет на нашей границе в Буковине и недостойное поведение австро-русских депутатов // Киевский телеграф. – 1875. – № 65.
762. Новый урок судьбы галицким украинофилам // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 47, 15 окт. – С. 8-9.
763. Новый урок судьбы галицким украинофилам // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 640-642.

764. Новыя движенія среди русскихъ галичанъ // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 1: Центр и окраины. – С. 457-480.
765. Нравственность и мужество обвиняемых в шпионаже // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 22, 10 янв. – С. 2.
766. Нравственность и мужество обвиняемых в шпионаже // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 373-375.
767. Niewolnictwo wewnetrzne I wojna za oswobodzenie (przeklad z rosyjkiego). – (Krakow) : Czcionkami drukarni “ Czazu “, 1887. – 54 s.
768. Notizie letterarie slave // Rivista Europea. – Firenze, 1873. – [Груд.]. – Рец. на кн.: Труды этнографическо-статистической экспедиции западно-русский край, снаряженной Русским географическим обществом. – Т. 3. Народный календар / П. Чубинський. – СПб, 1872 та Костомаров Н. Истории в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. – СПб., 1873.
769. О давнейших и новейших российско-болгарских односинах. Софія, 7(19) лип. // Діло. – 1890. – Ч. 156, 12 лип. – С. 1-2.
770. О давнейших и новейших российско-болгарских односинах. Софія, 28 лип. // Діло. – 1890. – Ч. 173, 1 серп. – С. 1-2; Ч. 174, 2 серп. – С. 1-2.
771. О научном исследовании русско-украинских народных пословиц // Записки Юго-Западного Отдела географического общества. – Т. I. За 1873 год. – К., 1873. – Протоколы. – С. 55-57.
772. О научном исследовании русско-украинских народных пословиц // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1899. – Т. 1. – С. 50-52.
773. О неволе веры. – [Женева], 1903. – 24 с. – [Видана Ф. В. Волховським без вказівки на місце видання].
774. О необходимости педагогических собраний // Киевлянин. – 1864. – № 70, 10 дек. – С. 281-282.
775. О необходимости педагогических собраний // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 213-218.
776. О Пищевском грамотно-ремесленном училище Новоград-Волынского уезда // Киевлянин. – 1869. – № 118, 7 окт. – С. 465-466; № 119, 9 окт. – С. 470-471.

-
777. О русских кружках в Вене // СПб. ведомости. – 1868. – № 102, 16 (28) апр. – С. 1. – [Без підп.].
778. О русских кружках в Вене // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 296-302.
779. О состоянии женщины в первый век Римской империи: пробная лекция, читанная в Университете Св. Владимира для получения звания приват-доцента М. Драгомановым. – Киев : Университетская тип., 1864. – 33 с.
780. О состоянии женщины в первый век Римской империи: пробная лекция, читанная в Университете Св. Владимира для получения звания приват-доцента М. Драгомановым // Университетские известия. – К., 1864. – № 5, май. – С. 1-33.
781. О состоянии женщины в первый век Римской империи: пробная лекция, читанная в Университете Св. Владимира для получения звания приват-доцента М. Драгомановым // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 110-141.
782. Об арестах в Галиции // Вольное слово (Женева). – 1882. – № 28.
783. Обаятельность энергии // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 34, 8 апр. – С. 1-3. – [Оценка деятельности русских революционеро Г. В. Плеханова, В. И. Засулич и др.].
784. Обаятельность энергии // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 380-390.
785. Обговорення реферату О. Ф. Міллера “Великорусские былины и малорусские думы” прочитаного на III-му Археологічному з'їзді // Труды Третьего Археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 г. : в 2-х тт. – К., 1878. – Т. 1. – С. LXII-LXIX.
786. Обор малорусских песен о кровосмешении в связи со сказаниями о том же предмете у разных европейских народов // Труды Третьего Археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 г. : в 2-х т. – К., 1878. – Т. 1. – С. LIX-LX.
787. Общество (литературное) “Просвіта” в Галиции // Киевский телеграф. – 1875. – № 80, 81, 82.
788. Огляд російського життя // Громадський друг. – 1878. – № 1. – С. 80-85. – [Підп.: М. Д.].

789. [Оголошення редакції “Громади” про намір публікувати спадщину М. Бакуніна] // *Община*. – Женева, 1878. – № 5. – С. 6.
790. Один из казенных российских юбилеев // *Вольное слово = La Parole Libre* : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 53, 20 янв. – С. 16. – [Подп.: М.Д.].
791. Одклінищини // *Житє і слово*. – 1895. – Т. 4. – Кн. 4. – С 31-33.
792. Одкритий лист з України (До редакції “Правди”) // *Правда*. – 1873. – № 19. – С. 660-661.
793. Одповіді впорядника і замітки впорядника // *Громада*. – Женева, 1878. – № 2. – С. 673-685; № 4. – 1879. – С. 359-382.
794. Одповідь та запити сотрудникам і редакції “Правди” // *Народ*. – 1891. – № 24. – С. 350.
795. Одповідь на лист кружка молодих українців // *Народ*. – 1895. – № 15/16, 1-15 серп. – С. 240-243.
796. Опізнаймося: (лист в редакцію “Правди”) // *Друг*. – 1877. – № 1, 8 січ. – С. 12-14; № 2, 23 січ. – С. 28-31.
797. Оповідання про заздрих богів (Посвящається М. Павликові) // *Хлібороб*. – 1894. – № 1-2, 15 січ. – С 7-9 ; № 3-4, 1 (15) лют. – С. 15-20; № 5, 1 берез. – С. 35-38 ; № 6, 15 берез. – Зміст: 1. Початок думок про заздрих богів; 2. Грецькі оповідання про бога Зевса, півбога Прометейя та жінку Пандору; 3. Жидівські оповідання про бога Ягве і першу пару людей; 4. Пізніші переробки оповідання про Зевса і Прометейя; 5. Пізніші товмачення до оповідання про бога Ягве і першу пару людей; 6. Поступ людський через науку і вартість оповідань про Прометейя.
798. Оповідання про заздрих богів. – Коломия, [заходом М. Павлика], друк Я. Брука і Спілки, 1894. – 56 с. – (Передрук з “Хлібороба”).
799. Оповідання про заздрих богів. – 2-е вид. / заходом і з переднім слівцем М. Павлика. – Львів : Друк. Наук. т-во ім. Т. Шевченка, 1901. – 52 с.
800. Оповідання про заздрих богів. – 3-тє вид. / з переднім слівцем М. Павлика. – Вінніпег : Накладом руської друкарні, 1904. – 28 с.
801. Оповідання про заздрих богів. – К. : Ранок, 1906. – 52 с.
802. Оповідання про заздрих богів. – [Відень] : Наклад і друк парт. Друкарні, 1915. – 58 с. – (Партія Укр. соціалістів-революціонерів ; Політична б-ка ; Ч. 5).

-
803. Оповідання про заздрих богів. – Нью-Йорк : Українська книгарня ім. Т. Шевченка, 1918. – 32 с.
804. Оповідання про заздрих богів. – Ірвінгтон : Вид-во “Кирило-Методіївського братства”, [1974]. – 28 с.
805. Опыт украинской политико-социальной программы: Свод и объяснения М. Драгоманова. – Женева: Типогр. “Громады”, 1884. – 110 с. – [У надзаг.: Вольный союз. – Вільна спілка. На обклад, слова “Вільна спілка” подано шістьма іншими мовами Union libre: Essai d'un programme politique et social Ukrainien. Par M. Dragomanov]. – Зміст: *Предварительная заметка. – С. 3-5; I. Проект основания устава украинского общества “Вольный союз” — “Вільна спілка”, с. 7-24; II. Объяснительная записка к проекту устава оснований украинского общества “Вольный союз” — “Вільна спілка”. – С. 25-109.*
806. Освіта на Україні в XVIII ст. // Житє і слово. – 1895. – Т. 3, кн. 3. – С. 343.
807. “Основа” и поляки “ // Пам’ять століть. – 1996. – № 2. – С. 30-36.
808. От издателя // Мария : поэма / Тарас Шевченко ; пер. с укр.; с перед. словом, замеч. М. Драгоманова. – Женева, 1885. – С. III-VIII.
809. От группы социалистов-евреев : [О пропаганде социализма среди евреев Восточной Европы и об основании с этой целью в Женеве “Вольной еврейской типографии”]; [Обращение к социалистам-евреям украинской области]; Программа для собирання литературных материалов о евреях России и Галиции. – Женева : Работник ; Громада, 1880. – 8 с.
810. От комитета Общества пособия политическим изгнанникам из России / Ив. Бохановский, М. Драгоманов, Н. Жуковский, С. Каминер, Вл. Мейер. – Женева : Работник ; Громада, 1879. – 4 с.
811. От Комитета Общества пособия политическим изгнанникам из России // Радянське літературознавство. – 1966. – № 9. – С. 63.
812. От нового редактора “Вольного слова” М. Драгоманова // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 52, 8 янв. – С. 1-2.
813. От нового редактора “Вольного слова” М. Драгоманова // Страницы прошлого / Б. Кистяковский. – Москва, 1912. – С. 61-64.
814. От редактора “Вольного слова” // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 58, 1 апр. – С. 11. – Подп.: М. Д.

815. От редактора “Вольного слова” // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 648-651.
816. Ответ г. Юзефовичу по поводу возражений его на наши статьи об украинофилах // СПб. ведомости. – 1866. – № 126, 11 (23) мая. – С. 1-2. – [Без підп.].
817. Ответ г. Юзефовичу по поводу возражений его на наши статьи об украинофилах // Хроніка’2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 286-293.
818. Ответ Драгоманова на письмо Лимановского // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 602-603.
819. Отголосок рыцарской поэзии в русских народных песнях: Песни о “Королевиче”: Читал в годичном собрании отдела 17 февраля 1874 г. д[ействительный] член М. П. Драгоманов / посвящается А. Н. Пыпину // Записки Юго-Западного отдела Императорского Русского географического общества. – К., 1875. – Т. 2. – С. 47-70.
820. Отголосок рыцарской поэзии в русских народных песнях: Песни о “Королевиче”: Читал в годичном собрании отдела 17 февраля 1874 г. д[ействительный] член М. П. Драгоманов / посвящается А. Н. Пыпину. – К. : [Типогр. М.П.Фрица], 1875. – 24 с.
821. Отголосок рыцарской поэзии в русских народных песнях: Песни о “Королевиче”: Читал в годичном собрании отдела 17 февраля 1874 г. Д. член М. П. Драгоманов / посвящается А. Н. Пыпину. – Укр. мовою // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т.Шевченка, 1899. – Т. I. – С. 66-87. – [Поправки // Там же. – Т. 3. – С. 354-355].
822. Отзывы французской журналистики об Археологическом съезде в Киеве // Киевский телеграф. – 1875. – № 3, 6 янв.; № 4, 8 янв.
823. Открытое письмо редактору “Московских ведомостей” // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 367-368.
824. Отношение великорусских социалистов 70-х годов в народно-федеральному направлению // Киевская старина. – Т. 93, кн. 5-6. – С. 1-42; кн. 7-8. – С. 275-337.

-
825. Отношения Тургенева к украинской литературе // Киевская старина. – 1902. – Т. 77, кн. 4. – С. 21-22. – [Без подп.]
826. Отцы отечества в столичной прессе // Одесский вестник. – 1876. – № 151. – С. 1. – [Полемика з Д. Мордовцем у трактуванні національного питання].
827. Очерки историографии в древней Греции: статья приват-доцента Драгоманова // Университетские известия [Киев]. – 1868. – № 1, Январь. – С. 1-27; № 5, Май. – С. 1-13; № 6, Июнь. – С. 1-12.
828. Очерки историографии в древней Греции: статья приват-доцента Драгоманова // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 162-210.
829. Origines bouddhistes de l'Empereur Constantin et leurs traces dans le folklore slave // Congrès International des Traditions Populaires, Première session. – Paris, 1889 : Compte rendu des séances. – Paris, 1891. – P. 44-52.
830. Палатинский холм в Риме по новейшим раскопкам (1847-1872) (Посв. К. О. Полевичу) // Журнал Министерства народного просвещения. – 1873. – Ч. 169, № 10, октябрь. – С. 221-259. – [До статті додані рисунки].
831. Пам'яті Михайла Драгоманова. 1895-1920. – Х. : Поюр, 1920. – 112 с. – Фонд НБ НПУ. – [Статті М. Драгоманова: “Байка Богдана Хмельницького”, “Віра й громадські справи (із серії популярних видань)”, “Заздрі боги”. Стаття Якова Довбищенка “Михайло Драгоманов”; Список творів Драгоманова, Короткий показчик літератури про Драгоманова.
832. Паралелі по обох боках Збруча // Народ. – 1893. – № 19-20, 1-15 жовт. – С. 245-246; № 23-24, груд. – С. 321-322.
833. Педагогическая хроника Киевского округа // Киевлянин. – 1865. – № 9, 21 янв. – С. 33-34; № 10, 23 янв. – С. 37-39; № 13, 30 янв. – С. 49-50; № 90, 3 авг. – С. 355-356; № 93, 10 авг. – С. 367-368; № 94, 12 авг. – С. 371-372. – [У № 9 і 10 заг.: Педагогическая хроника южно-русских учебных округов].
834. Педагогическое значение малорусского языка // СПб. ведомости. – 1866. – № 93, 8 (20) апр. – С. 1-2. – [Підп.: Учитель].
835. Педагогическое значение малорусского языка // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / за заг ред. З. Н. Борисової. – К. : Вища школа, 2004. – С. 229-240.

836. Педагогічне значення малоруської мови // Мовознавство. – 1995. – № 2-3. – С. 60-67.
837. Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – К., 1926.
838. Передмова // Письмо до видавця “Колокола” / М. Костомаров ; переклав В. Гнатюк. – Львів, 1902. – С. 3-14. – (Літ.-наук. б-ка [Української видавн.спілки] / відповідає за ред. В. Гнатюк ; Ч. 33).
839. Передмова до “КОВЗАР’А” Т. Шевченка // Ї : незалежний культурологічний часопис. – Львів, 2002. – № 23. – С. 171-172.
840. [Передмова до] статті Моріса Верна “Біблія або Старий Заповіт” у перекладі Л.У. [Лесі Українки] // Народ. – 1894. – № 11-12, 1-15 черв. – С. 186-188.
841. Передмова // Біблія або книги Святого Завіта / М. Верн ; пер. Л. Українки ; передм. М. Драгоманова. – Львів, 1903. – 80 с. (Літ.-наук. б-ка ; № 60/61).
842. Передне слово // В поті чола : образки з життя робучого люду / написав Іван Франко. – Львів, 1890. – С. I-IV.
843. Передне слово // З починів українського соціалістичного руху. Мих. Драгоманов і женецький соціалістичний гурток / Inststut sociologsque Ukrainien ; зладив М. Грушевський. – Wien, 1922. – С. 103-150.
844. Передне слово // Повісті Осипа Федьковича / Осип Федькович ; з переднім словом про галицько-руське письменство[та приміт.] Мих. Драгоманова. – К., 1876. – С. I-LVI.
845. Передне слово “Громади” // Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького. – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т.1. – С.93-147
846. Передне слово [до Громади 1878 р.] // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 276-326.
847. Передне слово [до Громади 1878 р.] // Історія філософії України : хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русін, А. К. Бичко та ін. – Київ, 1993. – С. 373-375.
848. Передне слово [до Громади 1878 р.] // Українознавство : хрестоматія-посібник : у 2 кн. Кн. 1 / В. С. Крисаченко. – 1996. – № 2. – С. 30-36.
849. Передне слово [до Громади 1878 р.] (фрагменти) // Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст. : хрестоматія / уклад. О. І. Семків та ін. ; за ред. О. І. Семківа. – Львів, 1996. – С. 7.

850. Переднє слово [до Громади 1878 р.] (фрагменти) // Тисяча років української суспільно-політичної думки = One thousand years of ukrainian social and political thought : у 9 т. – Т. 5, кн. 2 (кінець ХІХ-поч. ХХ ст.) / упорядкув. і прим. О. Сліпушко ; ред. тому Ю. Косенко ; редкол. : Т. Гунчак, О. Сліпушко, В. Литвинов та ін. – Київ, 2001. – С. 253-254.
851. Переднє слово [до Громади 1878 р.] : (уривки) // Україна : антологія пам'яток державотворення Х-ХХ ст. : Дорога до себе : у 10 т. – Т. 6 : Змагання за українську ідею (від 60-х років до кінця ХІХ ст.) / упоряд. , передм. та прим. О. Сліпушко ; редкол. І. М. Дзюба [та ін.]. – Київ, 2008. – С. 347-348.
852. Переднє слово [до Громади 1880 р.] // Україна : антологія пам'яток державотворення Х-ХХ ст. : Дорога до себе : у 10 т. – Т. 6 : Змагання за українську ідею (від 60-х років до кінця ХІХ ст.) / упоряд., передм. та прим. О. Сліпушко ; редкол. І. М. Дзюба [та ін.]. – Київ, 2008. – С. 348-352.
853. Переднє слово до збірника “Політичні пісні українського народу ХVІІІ-ХІХ ст. І. Кінець козацтва” // Виймки з української народної літератури. Ч. 3. Виймки з народного письменства ХІХ в. від смерті Тараса Шевченка / уложив Олександр Барвінський. – 4-те перероб. вид. – Львів, 1922. – С. 162-171.
854. Переднє слово до книжки : Іван Франко. В поті чола // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 297-299.
855. Переднє слово до книжки : [Іван Франко. В поті чола. Образки з життя робочого люду. – Львів, 1890] // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. : навч. посіб. – Кн. 2 / упоряд. П. М. Федченко. – Київ, 1998. – С. 68-71.
856. Переклад на польську мову у статті І.Франка “Prof. Dragomanow o sytuacji w Rosji // Kurjer Lwowski. – 1894. – N 318. – 16 listop. – S. 2-3. – [Стаття М. П. Драгоманова перекладена також на німецьку мову в газ. “Kreuz. Zeitung”. Див. також: Переписка. – Т. 8. – С. 165].
857. Переписка : зібрав і зладив М. Павлик. – Львів : Накладом Укр.-руської видавничої спілки, 1901. – Т. 1. – 184 с.
858. [Переписка В. Засулич с М. Драгомановым] // Група “Освобождение труда” : (из архивов Плеханова Г. В., Засулич В. И., и Дейча Л. Г.) : сб.; в 6-ти кн. Сб. № 5 / под ред. Л. Г. Дейча при ближайшем участии Л. И. Аксельрод, Р. М. Боград-Плехановой, С. Я. Вольфсона, Э. М. Зиновьевой-Дейч и И. Н. Кубикова ; Комитет по увековечению памяти Г. В. Плеханова. – Москва-Ленинград, 1926. – С. 73-90.

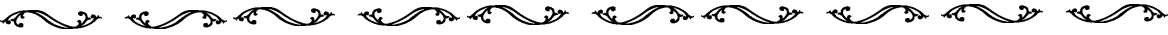

859. Переписка з Наталією Кобринською (1893-1895) / зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1905. – 24 с.
860. Переписка Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським. 1871-1877 / зладив М. Павлик. – Львів : Наклад Наукового Товариства Шевченка, 1910. – 353 с., XIII.
861. Переписка Михайла Драгоманова з Наталією Кобринською (1893-1895) / зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1905. – 24 с.
862. Переписка Михайла Драгоманова з Наталією Кобринською (1893-1895) / зладив і видав М. Павлик // Руська хата. – 1905. – № 2. – С. 4-12. – Зміст: *Передне слово, 4-7. – Оpubліковано 6 листів М. П. Драгоманова до Н. Кобринської.*
863. Переписка М. Драгоманова з д-ром Теофілем Окуневським (1883, 1885-1891, 1893-1895). Зладив і видав М. Павлик // Діло. – 1905. – № 12-15, 20-21, 23-24, 28-29, 34, 37, 42.
864. Переписка М. Драгоманова з д-ром Теофілем Окуневським (1883, 1885-1891, 1893-1895). Зладив і видав М. Павлик. – Львів : З “Народової друкарні” Манецких, 1905. – 281 с., I-XI .
865. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 1. – Львів : Накладом Укр. – руської видавничої спілки, 1901. – 184 с.
866. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 2. (1876-1878). – Чернівці, 1910. – 317, 1 с.
867. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 3. (1879-1881). – Чернівці, 1910. – 519, XI с.
868. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 4. (1882-1885). – Чернівці, 1911. – С. 440, VIII с.
869. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 5. (1886-1889). – Чернівці, 1912. – 414 с, 10 с.; (1890-1891). – 288 с.
870. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 6. (1890-1891). – Чернівці, 1910. – 288, УІІІ с.
871. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 7. (1892-1893). – Чернівці, 1911. – 343, УІІІ с.

-
872. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 8. (1894-1895). – Чернівці, 1911. – 293, VI с.
873. Переписка М. П. Драгоманова з № № , репрезентантом групи галицько-польських демократів (1888-1889) // Житє і слово. – 1896. – Т. 5, кн. 2. – С. 106-116.
874. Переписка М. Драгоманова з Гр. Купчанком [1872, 1873, 1881-1882, 1886 рр.] // Діло. – 1904. – № № 126-132, 134-135, 138-140, 144-146, 148, 151 за час від 7 (20) черв, до 8 (21) лип.
875. Переписка Михайла Драгоманова з д-ром Теофілем Окуневським (1883, 1885-1891, 1893-1895) / зладив і видав М. Павлик. – Львів : З “Народової друкарні” Манецких, 1905. – XXIV, 281, XI с. – Передне слово. – С. IX-XXIV. – Павлик М. У кінці дата: Львів, 20 VI 1905.
876. Перли рутенства // Народ. – 1891. – № 2, 15 січ. – С. 22-23. – [Без підп.].
877. Перший лист до редакції “Друга” // Друг. – 1875. – № 11. – С. 265-270.
878. Перший лист до редакції “Друга” // Михайло Драгоманів : його життя, наукова, політична та громадська діяльність / Я. Є. Довбищенко. – 2-ге вид., перероб. і допов. : іл. – Х., 1919. – С. 60-66.
879. Перший лист до редакції “Друга” // Літературно-публіцистичні праці: у двох томах / редкол. : О. І. Дей, О. Є. Засенко (голова), О. Я. Лисенко. – К. : Наук, думка, 1970. – Т. 1. – С. 397-401.
880. Перший лист до редакції “Друга” // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. : навч. посіб. Кн. 2 / упоряд. П. М. Федченко. – Київ, 1998. – С. 64-68.
881. 1-й лист М. П. Драгоманова до Гр. Купченка. Флоренція, 15 грудня 1872 р. // Діло. – 1904. – 8 черв. (ч.127). – С. 1; 9 черв. (127/128, дод.). – С. 1.
882. 1-й лист М. П. Драгоманова до NN // Житє і слово. – 1896. – Т. 5, кн. 2. – С. 111-114.
883. Петербурзькі українолюбці // Народ. – 1894. – № 6. – С. 96-97. – [Осудження банкету, який відбувся в Петербурзі в честь Т. Г. Шевченка].
884. Письма з Болгарії. Софія, 31 жовт. // Діло. – 1888. – 12 листоп., ч. 252. – С. 1.
885. Письма з Болгарії. Софія, 29 листоп. // Діло. – 1888. – 7 груд., ч. 270. – С. 1-2.
886. Письма з Болгарії. Софія, 13 груд. // Діло. – 1888. – 19 груд., ч. 279. – С. 1-2.

887. Письма з Болгарії. Софія, 19 груд. // Діло. – 1888. – 24 груд., ч. 284. – С. 2.
888. Письма з Болгарії. Софія, 28 ст. ст. жовтня // Діло. – 1889. – № 247/248, 3 лист. – С. 1.
889. Письма з Болгарії. Софія, 3 липня // Діло. – 1890. – № 144, 27 черв. – С. 2.
890. Письма з Болгарії. Софія, 4 січ. // Діло. – 1891. – Ч. 6, 8 січ. – С. 1-2.
891. Письма з Болгарії. Софія, 4 січ. // Діло. – 1891. – Ч. 14, 17 січ. – С. 2.
892. Письма з Болгарії. Софія, 25 січ. // Діло. – 1891. – Ч. 23, 27 січ. – С. 2.
893. Письма з Болгарії. Софія, 29 січ. // Діло. – 1891. – Ч. 28, 5 лют. – С. 1.
894. Письма з Болгарії. Софія, 14 трав. // Діло. – 1891. – Ч. 112, 29 трав. – С. 1.
895. Письма з Болгарії. Софія, 1 черв. // Діло. – 1891. – Ч. 116, 23 трав. – С. 2.
896. Письма з Болгарії. Варна, 9 жовт. // Діло. – 1891. – Ч. 234, 16 жовт. – С. 3.
897. Письмо з Болгарії // Діло. – 1893. – Ч. 137.
898. Письма К. Д. Кавелина и И. С. Тургенева к Ал. Ив. Герцену. С объяснительными примечаниями М. Драгоманова. – Женева: Укр. типография, 1892. – ХП, 227 с.; [Драгоманов М. Воспоминание о знакомстве с И. С. Тургеневым. – С. 213-227].
899. Письма Т. Г. Шевченко к Бр. Залесскому (1853-1857 гг.) // Киевская старина. – 1883. – № 1. – С. 161-176; № 3. – С. 611-622; № 4. – С. 853-866.
900. Письма Т. Г. Шевченко к Бр. Залесскому (1853-1857 гг.). – Киев: Тип. Г. Т. Корчак-Новицького, 1883. – 39 с.
901. Письмо в редакцию // Древняя и новая Россия. – Санкт-Петербург, 1876. – № 8. – С. 393.
902. Письмо в редакцию “Друг” // Киевский телеграф. – 1875. – № 90, 30 июля.
903. Письмо в редакцию “Друга” // Друг. – 1875. – № 11. – С. 265-270. – [Підп.: Українець. – З приміт. редакції. – Редакція переклала цей лист на так зване “язичіє”].
904. Письмо в С.-Петербургское благотворительное общество : [від 24 січ. 1885 р.] // Известия Санки-Петербургского славянского благотворительного общества. – 1885. – № 2. – С. 79-80.

-
-
905. Письмо В. Г. Белинского к Н. В. Гоголю: С предисловием М. Драгоманова. Издание редакции украинского сборника “Громада”. – Женева: Типография “Работника” и “Громады”, 1880. – XX, 10 с. – [У надзаг. : Lettre de V.Belinskij a N.Gogol. Avec la Preface de M. Dragomanov].
906. Письмо В. Г. Белинского к Н. В. Гоголю: С предисловием М. Драгоманова // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 231-250.
907. Письмо г. Михайла Драгоманова в С.-Петербургское Славянское Благотворительное общество // Известия С.-Петербургского славянского благотворительного общества. – 1885. – № 2. – С. 79-80.
908. Письмо з Росії: прояви настрою суспільності в Росії при нагоді смерті писателя Н. Г. Чернишевського // Дело. – 1890. – № 3.
909. Письмо к редактору // СПб. ведомости. – 1870. – № 73, 15 (27 марта). – С. 3.
910. Письмо к редактору // Хроніка’2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 331-334.
911. Письмо к редактору “Киевлянина” // Киевлянин. – 1874. – № 109, 12 сент. – С. 1-3.
912. Письмо М. П. Драгоманова к А. С. Суворину (конец 70-х годов) // Каторга и ссылка: историко-рев. вестник. – 1993. – № 9(106). – С. 130-132.
913. Письмо М. П. Драгоманова к Ф. М. Достоевскому / публ. подготовил В. Ф. Осмоловский // Вопросы русской литературы. – 1975. – Вып. 1. – С. 125-128.
914. Письмо Н. И. Костомарова к издателю “Колокола”: [с предисловием М. Драгоманова]. – Женева : Громада, 1885. – IX, 13 с. – [Женева, 1 июля 1885 г.]
915. Письмо Н. И. Костомарова к издателю “Колокола”: с предисловием М. Драгоманова // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 741-755.
916. Письмо С. Степняку-Кравчинському 24 августа 1888 г. // Прийма Ф. Я. Шевченко и русская литература XIX века. – М.-Л., 1961. – С. 337.
917. Письмо С. Степняку-Кравчинському 24 августа 1888 г. (Текст укр. мовою) // Вітчизна. – 1965. – № 8. – С. 158-159. – [У тексті статті В. Ящука “Тарас Шевченко над Темзою”].

918. Підновлена рутенщина // Народ. – 1894. – № 3. – С. 40-46. – Рец. на кн.: Беседа: літ. прилож. к журн. “Страхопуд” за 1893 р. / ред.-изд. О. А. Мончаловский.
919. Підновлена рутенщина // Дело. – 1894. – № 61, 16(28) берез. – С. 1; № 62, 17(29) берез. – С. 1-2.
920. “Пісня Українця”: [поезії] // Мужі чину : історичні парсуни / Ю. Хорунжий. – Київ, 2005. – С. 79-81.
921. По вопросу о малорусской литературе (панславизм, панруссизм и панмалоруссизм). – Вена: В болгарской типографии И. С. Ковачева, 1876. – XIV. – 66 с. – *Приложение: Гильфердинг о малоруссах и Славянстве и сербохорваты о малорусской поэзии.* – С. 54-61. *P.S. [Постскриптум].* – С. 63-65.
922. По вопросу о малорусской литературе // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 153-199.
923. По вопросу о малорусской литературе // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 349-396.
924. По вопросу о малорусской литературе // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. : навч. посіб. – Кн. 2 / упоряд. П. М. Федченко. – Київ, 1998. – С. 59-64.
925. По вопросу о малорусской литературе // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2003. – С. 269.
926. По вопросу о малорусской литературе // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2005. – С. 269.
927. По поводу заметки о моей диссертации : (личное дело и общий вопрос) // Киевский телеграф. – 1864. – № 25, 6 марта. – С. 95-96.
928. По поводу заметки о Н. И. Пирогове // Русская Речь. – 1861. – № 54, 6 июля. – С. 29-31.
929. По поводу изгнания П. Л. Лаврова из Франции // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 28, 25 февр. – С. 4-5.
930. По поводу изгнания П. Л. Лаврова из Франции // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 442-445.

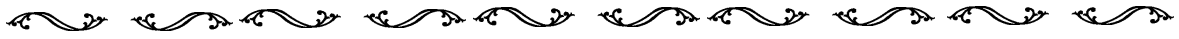

-

-
931. По поводу киевских застольных речей: письмо в редакцию // Вестник Европы. – 1873. – Т. VI, кн. 12, декабрь. – С. 903-906. – [Подп.: А. А. У кінці дата: Киев, 16-го ноября. – Про непослідовність Юзефовича в поглядах на класичну освіту].
932. По поводу студенческих волнений в Киеве // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 461-464.
933. Побожні легенди болгар // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 129-148.
934. Повісті Осипа Федьковича / з переднім словом про галицько-руське письменство М. П. Драгоманова. – Киев : Типогр. М. П. Фрица, 1876. – XVI, 95 с.
935. Погляд М. П. Драгоманова на українську історію: (Єго стаття по поводу переписки д. Куліша з Крашевським і Павликом) // Народ. – 1895. – № 17, 20 серп. – С. 263-268. – [З приміт. М. Павлика, с. 263, 266, 267. – Стаття М. П. Драгоманова написана в 1893 р.].
936. Подолинський С. Про те, як наша земля стала не наша. – Женева, 1877. [3/4 цієї праці написав М. Драгоманов. Про це див.: Житє і слово. – 1894. – Т. 1. – Кн. 2. – С. 289].
937. Поездка министра народного просвещения [гр. Д. Толстого] на Юг // Вестник Европы. – 1875. – Т. 6, кн. 12. – С. 815-822.
938. Поезії Шевченка в народних устах // Листочки до вінка на могилу Шевченка в ХХІХ роковони его смерті. – Львів, 1890. – С. 20-23.
939. Поклик до братів слов'ян (“Чи довго ще кривді й надсилі тлумити”) // Правда. – 1872. – № 1. – 15 (27) квіт. – С. 9. – [Підп.: Гетьманець. У кінці номера додані ноти до цієї пісні].
940. “Поклик до братів слов'ян” : [поезія] // Мужі чину : історичні парсуни / Ю. Хорунжий. – Київ, 2005. – С. 81-83.
941. [К. И.] Полевич // Русская школа. – 1908. – № 5/6. – С. 23-36.
942. Политическая программа общества “Земський союз”. – [Женева : Изд. и тип. газ. “Вольное слово”], 1882. – 34 с.
943. Политические сочинения / М. П. Драгоманов ; под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – Т. 1. Центр и окраины. – М., 1908. – XXXII, 486 с. – [Кистяковский Б. М. П. Драгоманов. Его политические взгляды, литературная деятельность. – С. IX-XXXV]. – [Зміст: Передмова Б. Кістяковського “М. П. Драгоманов. Его политическіе взгляды, литературная деятельность и жизнь”. Далі праці М. Драгоманова:

Восточная политика Германии и обрусение. – С. 1-216; Евреи и поляки в Юго-Западном крае. – 217-267; Русские в Галиции. – С. 268-342; Литературное движение в Галиции. – 343-417; Литературно-общественная партия в Галиции. – 418-456; Новыя движенія среди русских галичан. – С. 457-480; Всеобщее голосование и русины в Австрии]. – С. 481-486.

944. Политические сочинения / М. П. Драгоманов ; под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – Т. 2. – М., 1908. – [Зміст: *Внутреннее рабство и война за освобождение: Хуже невозможно. – Меньше нельзя* /перекл. на польську мову. – С. 75-109; *Детоубийство, совершаемое русским правительством: Женщины процесса московских социалистов. – С. 122-136; Были бы болото, а черти будут!* (Из Общего Дела, № 35). – С. 266-284 ; *Вниманию социалистов-эмигрантов из России. – С. 315-318. Безцеремонность г. Каткова и его лжесвидетелей. – С. 455-460; Всеобщее голосование русинов в Австрии. – С. 481-482; Г. Галаган – для духу. – С. 490; Германство на Востоке и московщина на Западе. – С. 491-511; Балтийский федералист. Политическое, безцензурное либеральное ежемесячное издание / *Der baltische Fuderalist. Politische unzensirte Liberale Monatschrift N 1, August 1882. Geneve, Libraire Elpidine. – С. 521-524; Беденькие самодержцы! – С. 590-591; Гете и Шекспир в переводе на украинский язык. – С. 599; Война с памятью о Шевченко. – С. 600-601; Всеобщий переполох в Галиции. – С. 604-608; Батьківщина об арестах в Галиции. – С. 612-614; Динамитно-анархическая эпидемия и самоуправление. – С. 682-707; Высочайшая резолюция о проектах о земских начальниках гр. Дм. Толстого. – С. 858-863].**
945. Політика і економічні справи // Народ. – 1893. – № 21, 1 листоп. – С. 247-248.
946. Політика принципіальна і політична // Народ. – 1894. – № 1, 1 січ. – С. 11-14. – [Критика “нової ери”].
947. Політико-соціальні думки в нових піснях українського (малоруського) народу // Славянський альманах / ред. С. Л. Дрималик, Г. Цеглинський та ін. – Відень [Ve Vidni: Izdatelj Radivoj Poznik], 1880, 1880. – Вип. 2. – С. 55-91.
948. Політико-соціальні думки в нових піснях українського (малоруського) народу // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 59-96.
949. Політичні пісні українського народу XVIII-XIX ст. 3 увагами М. Драгоманова. Ч. 1, розділ 1. – Женева : Печатня “Громади”. – 1883. –

- V, LV, 137 с. – У надзаг.: *Chanson pilitiques du peuple Ukrainien XVIII-XIX ss. Textes annotes par M. Dragomanov. Premiere partie. Section I. Посвящається моїй любій дружині Людмилі Драгомановій.* ” – Зміст: *Од видавця. – С. I-IV. Женева, 15 декабрия 1882 р. – Кінець козацтва. Переднє слово. – С. III-XX. – Запорозці з 1709 до 1739 р. – Увод. – С. XXI-LV.* – [Дата: Женева 30 декабрия 1882].
950. Політичні пісні українського народу XVIII-XIX ст. з увагами М. Драгоманова. Ч. 1, розділ 2. – Женева : Печатня “Громади”, 1885. – XII, 227 с. – Зміст: *Гетьманщина й Слобідчина 1709-1765. – Увод, с. V-XII.* – Женева, 23 сент. 1885 р.
951. Положение и задачи науки древней истории // Журнал Министерства народного просвещения. – 1874. – Ч. 175, № 10, октябрь. – С. 152-181.
952. Положение и задачи науки древней истории // Драгоманов М. П. *Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук.* – Київ : Либідь, 1991. – С. 60-83.
953. Положение и задачи науки древней истории // Драгоманов М. П. *Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. – Т. 1. Кн. 1. Історія. Педагогіка. Публіцистика / М. П. Драгоманов ; ред. В. П. Андрущенко.* – Київ : Знання України, 2006. – С. 15-52.
954. Польская и великорусская политическая печать 70-х годов по вопросу о народно-федеральном направлении // Киевская старина. – 1906. – Т. 93, кн. 7-8. – С. 275-337.
955. Польская цензура и москвофильское бесстыдство // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 41, 15 июля. – С. 18.
956. Польская цензура и москвофильское бесстыдство // Драгоманов М. *Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского.* – М., 1908. – Т. 2. – С. 625.
957. Польский вопрос в Познани и у нас // Киевский телеграф. – 1875. – № 18, 9 февр. ; № 19, 11 февр.
958. Польским громадивцам в Росіи // *Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького.* – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т. 1. – С. 224-227.
959. Польскому большинству галицкого сойма // Киевский телеграф. – 1875. – № 52.

960. Польський демократ про українство й соціалізм // Громада. – Женева, 1879. – Кн. 4. – С. 354. – [Рец. на ст.: Milkowski Z. Sprawa ruska... // Dziennik Poznanski. – 1879. – № 17. – Р. 323].
961. Помилка хорватського професора, не поправлена руським // Друг. – 1877. – № 3-4, 23 марта. – С. 49.
962. Поминки Шевченко во Львові і Вене // Київський телеграф. – 1875. – № 46, 18 апр.
963. Поправки до біографії [М. Драгоманова] // Житє і слово. – 1894. – Т. I, кн. 2. – С. 288-289. – [Поправки до статті І. Франка “Михайло Петрович Драгоманов”].
964. Порабощающий народ // Народ. – 1895. – № 5, 5 березн. – С. 60-63. – Рец. на брошуру: Порабощаемый народ / Ф. Вовк. – Львів, 1894.
965. Порча українських народних пісень // Київська старина. – 1893. – Т. 41, кн. 6. – С. 459-473. – Подп.: Р.Л.Н.
966. Порча українських народних пісень. – Київ : Тип. Г. П. Корчака-Новицького, 1893. – [2], 15 с.
967. Последняя метаморфоза редактора “Києвлянина” // Київський телеграф. – 1874. – № 53.
968. Послесловие // Речи на конгрессе Лиги мира и свободы / М. А. Бакунин ; послесловие М. Драгоманова. – Берлин, [1904]. – 54 с. ([Собрание лучших русских произведений ; Ч. 103]).
969. Початок “Українсько-руської Академії наук” // Народ. – 1893. – № 11, 8 черв. – С. 100.
970. Почерки новейшей литературы малорусского наречия // Вестник Европы. – 1873. – Кн. 9. – С. 73-114.
971. Почесний вихід з вузької церковности // Народ. – 1891. – № 20-21, 24 жовт. – С. 269-270. – [Підп.: М.Др. Дата: Salmansdorf bei Wien 25 сент. 189].
972. [Пояснення з приводу видання “Исторические песни малорусского народа” і відповіді на деякі рецензії] // Київський телеграф. – 1874. – № 117, 120.
973. “Правда” за місяць червень 1892 : огляд // Народ. – 1892. – № 15-18, 1 жовт. – С. 201-203. – [З приміт. на с. 201. – Зокрема мова про праці В. Чайченка “З подорожі по Україні Чуб-а”, і Шефле “Беззглядність соціальної демократії”].
974. Правительственная чехарда // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 51, 23 дек. – С. 1-2.

-
975. Предисловие // Письма В. Г. Белинского к Н. В. Гоголю / В. Г. Белинский. – Geneve : H. Georg, 1880. – С. III-XX.
976. Предисловие // Письма К. Д. Кавелина и И. С. Тургенева к А. И. Герцену / К. Д. Кавелин, И. С. Тургенев ; с объяснит. примеч. [и предисл.] М. Драгоманова. – Женева, 1892. – С. V-XII.
977. Препарація М. І. Костомарова в “Правді” // Народ. – 1892. – № 13-14. – С. 177-178. – [Підп.: М. Др. – Про оцінку М. Ф. Комаровим поглядів М. І. Костомарова про українофільство].
978. Прибавки към печатаните до сегф наши статии въ Сборника. 1. Къмъ сказанията за пожертвуванието на собственното дете // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – София, 1891. – Т. 6. – С. 304-307.
979. Прибавление к польскому переводу статьи “Земский либерализм в России” // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 838-843. – [У кінці дата: Женева, 2 мая 1889 г.].
980. Пригода д. Іловайського в Галичині: маленька картинка із слов’янської патології // Громадський друг. – 1878. – № 1. – С. 49-64.
981. Приложение. Гильфердинг о малорусах в славянстве и сербо-хорваты о малорусской поэзии // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 483-490.
982. Приложение к протоколу Совета 3 мая: мнения доцентов Фортинского и Драгоманова о сочинениях магистра Лучицкого // Университетские известия [Киев]. – 1874. – № 7. – Июль. – С. 49-56.
983. Примітка та “Уваги впорядчика” до праці: Вовк Ф. К. Т. Г. Шевченко та його думки про українське життя, с. 37-95. – [Примітка, с. 39, підп.: М.Д.; Уваги впорядчика. – С. 96-99].
984. [Примітки М. П. Драгоманова до листа Х. Д. Алчевської (Українки) адресованого О. І. Герцену] // Житє і слово. – 1895. – Т. 3, кн. 3. – С. 341.
985. Причина отставки барона Николаи // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 43, 15 авг. – С. 3.
986. Про багатство та бьедносць: переклад з українсаго. – Женьева : Друк. “Работника”, “Громады”, 1881. – 32 с. – [На обкладинці є дописка М. П. Драгоманова].
987. Про братство хрестителів або баптистів на Україні. I. Початок віри баптистів. II. Баптисти по чужих сторонах. III. Віра українських

баптистів. IV. Переслідування баптистів на Україні // Хлібороб (Коломия). – 1892. – № 21-22, 25 листоп. – С 160-162; 1893. – № 23-24, 1 січ. – С. 173-175; 1893. – № 1, 1 січ. – С. 2-4.

988. Про Брацтва Хрестителів або Баптистів на Україні / написав Михайло Драгоманов, бувший учитель у Вищому Училищі в Києві.- Коломия: Накладом М. Павлика ; друк М. Білоуса, 1893. – 23 с.
989. Про вдову // Жите і слово. – 1895. – Т. 4. – Кн. 4. – С. 25-27.
990. Про віча / вид. Г. Р. Молодик. – Львів: З друк. Т-ва ім. Т. Шевченка, 1877. – 64 с. – Підп.: Д.В. і П.К [криптоніми М. Драгоманова і М. Павлика, Г. Р. Молодик — псевдонім М. Павлика і декількох членів “Академічного братства”]; *Зміст: Михайло Петрович Драгоманов: 1841-1895: Його ювілей. – С. XXII. – Давні українсько-руські віча: Державні й судові; Теперішні українські сільські віча; Теперішні віча народні; Новіші русько-українські віча; Ремісницькі віча в руській Галичині; Початок віч мазурських; Додаток про сподівані зміни громадські в соймі.*
991. Про волю віри / написав М. Драгоманов. – Переклала з великоруської рукописі Н. С. Ж. (Л. Українка); Видав М. Павлик. – Львів : Друкарня Шевченка, 1895. – 45 с.
992. Про волю віри. – 2-ге вид. – Київ: Ранок ; [Друк П. Барського], 1907. – 16 с. – (Вид-во “Ранок”, № 8).
993. Про волю віри. – Нью-Йорк : Мирослав Січинський, 1918. – 30,[2] с.
994. Про волю віри. – Ірвінгтон : Вид-во “Кирило-Методіївського братства”, 1974. – 32 с.
995. Про волю віри / подав Т. Борисюк // Січ. – 1991. – № 9. – С. 3-12.
996. Про галицько-руське письменство: уривок про О. Ю. Федьковича // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах / [упоряд. і приміт. Г. І. Гуменюк, А. П. Коржупової, Ф. П. Погребенника та ін.]. – Київ, 1958. – С. 32-39.
997. Про думу “Про бурю на Чорнім морі” // Жите і слово. – 1894. – Т. 1. – Кн. 2. – С. 302-303. – Рец. праці І. Франка “Розбір думи про бурю на Чорнім морі”, друк. у журн. “Жите і слово”, 1894, т. 1, кн. 2.
998. Про “Історію Русів” / подали до друку О. А. Крук, І. В. Верба // Наука і суспільство. – 1995. – № 11-12. – С. 26-30.
999. Про календар / написав М. Драгоманов ; пул. і приміт. М. Павлика // Промінь. – 1905. – № 5, 1 марта. – С. 64-65; № 6. – 15 марта. – С. 77-79. – [Про запровадження григоріанського календаря].

-
1000. Про козаків // Про “Івана Підкову” та про козаків в творах Т. Г. Шевченка : збірка статтів [передм. І прим. П. Тихого]. – [Х.]: Вид. Обл. союзу споживчих кооперативів півдня Росії, 1920. – С. 31-33.
1001. Про комерс з “Бояном” у Відні // Народ. – 1891. – № 17-18, 1 верес. – С. 241-243. – [Підп.: Українець].
1002. Про Коновченка // Житє і слово. – 1895. – Т. 4. – Кн. 4. – С 19-23.
1003. Про неволю віри / пер. укр. М. Кашуби // Історія української філософії : хрестоматія /Мін-во освіти і науки України ; ЛНУ ім. І. Франка ; упоряд. М. В. Кашуба. – Львів, 2004. – С. 291-292.
1004. Про Олексія Поповича // Житє і слово. – 1895. – Т. 4. – Кн. 4. – С. 18-19.
1005. Про рай і поступ // Народ. – 1894. – № 6, 15 бер. – С. 86-91; № 7-8, 1-15 квіт. – С. 115-122. – № 9, 1 трав. – С. 141-142; № 10, 15 трав. – С. 143-151; № 11-12, 1-15 черв. – С. 159-178.
1006. Про рай і поступ. – Коломия : Вид. Ред. “Народа” : Друк. М. Білоуса, 1894. – [2], 160 с.
1007. Про татар та турків // Ілюстрована бібліотека для молодіжи, мешчан и селян / ред. Омелян Попович. – Чернівці, 1891. – Кн. 1/12. – С. 98.
1008. Про те, як наша земля стала не наша / С. Подолинський, М. Драгоманов. – Женева, 1877.
1009. Про українських козаків, татар та турків. – К. : В тискарні В. И. Давиденко, Року Божого 1876. – [2], 69 с.
1010. Про українських козаків, татар та турків. – Чернівці, 1903. – 32 с. (Наука і розвага ; Народна б-ка ; Ч. 2).
1011. Про українських козаків, татар та турків / Т-во “Просвіта” у Києві, № 1; З додатком про життя Драгоманова Д. Дорошенка. – К. : [Друк. Т-ва Н. А. Гирич], 1906. – 64 с. –(Т-во “Просвіта”у Києві ; № 1). – Фонд НБ НПУ.
1012. Про українських козаків, татар та турків / зложив М. Драгоманов ; з додатком про життя Драгоманова. – Київ : [Друк. Першої друк. спілки], 1909. – 61 с. – (Т-во “Просвіта”у Києві ; № 33).
1013. Про українських козаків, татар та турків / [передм. І. Крип’якевича]. – 3-тє вид., виправл. – Львів : Вид-во Т-ва “Просвіта”; Друк. Наук. тов. ім. Шевченка, 1913. – 56 с, іл. – (Вид-во Тов-ва “Просвіта”, ч. 367).
1014. Про українських козаків, татар та турків. – 3-є вид. – К. : Криниця ; Друк В. П. Бондаренка та П. Ф. Гніздовського, 1913. – 52 с. – (Вид-во Т-ва “Криниця” ; № 10).

1015. Про українських козаків, татар та турків / з додатком про життя М. Драгоманова [Д. Дорошенко]. – 4-е вид. – К. : Друк. Т-ва “Час”, 1917. – 50 с. – (Т-во “Просвіта” у Києві. № 1).
1016. Про українських козаків, татар та турків. – Чернівці : Видання тов. “Руської бесіди”, 1924. – 64 с. – Бібліотека пластового “куреня в Клепарові”. – Фонд НБ НПУ.
1017. Про українських козаків, татар і турків : наукова праця. З додатком про життя Михайла Драгоманова / М. П. Драгоманов. – Київ : Вид-во хідожньої літератури “Дніпро”, 1991. – 45 с. – Фонд НБ НПУ.
1018. Про українських козаків, татар та турків // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 175-203.
1019. Про українських козаків, татар та турків // Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 1. Історія. Педагогіка. Публіцистика / М. П. Драгоманов ; ред. В. П. Андрущенко. – Київ : Знання України, 2006. – С. 195-239.
1020. Про хліборобство. Розмова третя : як де земля поділена і як би треба її держати / С. Подолинський, [М. Драгоманов]. – [Лейпциг], 1877. – 176 с.
1021. Провансальское движение во Франции // Вестник Европы. – 1875. – Т. 11, август. – С. 688-740.
1022. Програма “Громада” – 1880 р. // Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького. – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т. 1. – С. 148-151.
1023. Програма “Громади” (1880 р.) // Тисяча років української суспільно-політичної думки = One thousand years of ukrainian social and political thought : у 9 т.Т.5, кн. 2 (кінець ХІХ-поч. ХХ ст.) / упорядкув. і прим. О. Сліпушко ; ред. тому Ю. Косенко ; редкол. : Т. Гунчак, О. Сліпушко, В. Литвинов та ін. – Київ, 2001. – С. 254-258.
1024. Програма Громади / М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолинський // Вибрані твори / С. Подолинський ; упоряд. матеріалів та бібліогр. Р. Сербина. – Монреаль, 1990. – С. 145-150.
1025. [Програма Драгоманова] // Вісті Київського губерніального революційного комітету. – 1920. – 22 черв. (ч. 129). – С. 2.
1026. Программа по истории Древнего Востока, представленная Историко-филологическому факультету приват-доцентом М. Драгомановым // Университетские известия. – 1865. – № 10, октябрь. – С. 1-6.

-
1027. Проект основания устава украинского общества “Вольный союз” — “Вільна спілка”(1884). – II. Объяснительная записка к проекту устава оснований украинского общества “Вольный союз” – “Вільна спілка” // Опыт украинской политико-социальной программы: Своди объяснения. – Женева : Типогр. “Громады”, 1884. – С. 7-109.
1028. Проект солидарной демонстрации русинов и поляков в Галиции // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 33, 1 апр. – С. 6.
1029. Проект солидарной демонстрации русинов и поляков в Галиции // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 623-624.
1030. Проект оснований устава украинского общества “Вольный союз” – “Вільна спілка”(1884) // История политических и правовых учений : хрестоматия для юридических вузов и факультетов / Нац. Юрид. Академия Украины им. Я. Мудрого ; сост. и общ. ред. Г. Г. Демиденко. – Харьков, 1999. – С. 714-720.
1031. Проект основания Устава украинского общества “Вольный союз” – “Вільна спілка”(1884) // Історія української Конституції : навч. посіб / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – Київ, 1993. – С. 52-60.
1032. Промова М. П. Драгоманова на прощальному бенкеті з нагоди проводів у відставку попечителя Київського навчального округу М. І. Пирогова // Прощание Киевского учебного округа с Н. И. Пироговым. – К., 1861. – С. XIV-XVI.
1033. Промова М. П. Драгоманова на прощальному бенкеті на честь М. І. Пирогова // Русский вестник (СПб.). – 1861. – № 19-20.
1034. Промова М. П. Драгоманова на прощальному бенкеті з нагоди проводів у відставку попечителя Київського навчального округу М. І. Пирогова // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 211-212.
1035. Пропаший час: Українці під Московським царством (1654-1876), з передмовою Михайла Павлика. – Львів, Друк. І. Айхельбергера і Сп., 1909. – 38 с.
1036. Пропаший час : українці під Московським царством (1654-1876) /з передмовою М. Павлика ; уклад. В. Е. [В. М. Блакитний]. – 2-е вид. – К. : Серп і молот, 1918. – 39 с. – (Вид-во “Серп і молот”. – № 7).
1037. Пропаший час // Вільна Україна. – Детройт, 1955. – Ч. 6. – С. 26-29.

-
1038. Пропащий час // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 559-574.
1039. Пропащий час. Українці під Московським царством (1654-1876) / вступ., упоряд. прим. В. Довгича // Пам’ятки України. – 1991. – № 1. – С. 2-7.
1040. Пропащий час. Українці під Московським царством (1654-1876) / упоряд. прим. Л. Г. Іванової // Український історичний журнал. – 1991. – № 9. – С. 131-143.
1041. Пропащий час. Українці під Московським царством (1654-1876). 3 передмовою М. Павлика / голов. ред. С. З. Заремба – К., 1992. – 46 с. – Пам’ятка полемічної літератури.
1042. Пропащий час // Історія філософії України : хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русін, А. К. Бичко та ін. – Київ, 1993. – С. 380-382.
1043. Пропащий час. Українці під Московським царством (1654-1876) / передмова М. Павлика // Пам’ять століть. – 2002. – № 5. – С. 3-19.
1044. Пропащий час. Українці під Московським царством (1654-1876) / вступ П. Мовчана // Віче. – 2002. – № 11. – С. 48-55.
1045. Пропащий час. Українці під Московським царством (1654-1876) // Переяславська рада 1654 року : (історіографія та дослідження) / НАНУ, Ін-т укр. археограф. та джерелозн. ім. М. С. Грушевського ; редкол. П. Сохань (гол. ред.), Я. Шашкевич (заст. голов. ред.), І. Гирич та ін. – Київ, 2003. – С. 221-236.
1046. Пропащий час // Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 220-244.
1047. Просьби до д. Коцовського // Народ. – 1893. – № 17, 1 верес. – С. 191-192. – Підп.: М. Г.
1048. Противупопівська сатира і сектанти на Україні // Житє і слово. – 1894. – Т. 2, кн. 4. – С. 153-155. – Рец. на статтю : Хв. Кудринського “О Кирике и жадном попе” // Киевская старина. – 1894. – № 3. – С. 543-548.
1049. Противупопівська сатира і сектанти на Україні // Киев. старина. – 1894. – Кн. 3. – [Рец. на статтю Хв.Кудринського “О Кирике и жадном попе”].
1050. Процесс, постыдной во всех отношениях // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 43, 15 авг. – С. 7-11.

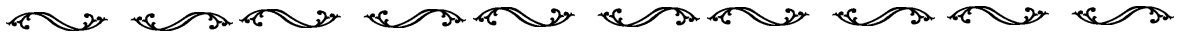
-
1051. Процесс, постыдной во всех отношениях (О Галиции) // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 626-637.
1052. Pro domo // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 343.
1053. Прямая и косвенная ложь в газете “честного” г. Аксакова // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 30, 11 марта. – С. 10.
1054. Публічні збори русинів у Львові // Громада: українська часопись. – 1881. – Рік V. – Число 1. – С. 120-122.
1055. Публікації в газеті “Киевлянин” (1864-1865) // Історія української Конституції : навч. посіб / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – Київ, 1993. – С. 213-254.
1056. Публікації в “Санкт-Петербургских ведомостях” (1865-1870) // Хроніка’2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 255-334.
1057. Пьянство, искусство и свобода // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 33, 1 апр. – С. 3-6.
1058. Пьянство, искусство и свобода // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 543-551.
1059. Пьянство, штука і свобода / переклад І. Франка // Світ. – 1882. – № 18-19 (6-7), 25 червня. – С. 322-325.
1060. 5-ий лист М. Драгоманова до Гр. Купченка. Флоренція, 15 лют. 1873 р. // Діло. – 1904. – 14 черв. (ч. 131). – С. 1-2.
1061. Рай і поступ. – Коломия: ред. “Народа”, 1894. – 160 с.
1062. Рай і Поступ / написав Михайло Драгоманов ; передмова М. Павлика. – 2-е вид. Заходом М. Павлика ; Друк. народово Ст. Манецького і Спілки. – Львів, 1899. – 138 с. – Хронологічна таблиця або часовий показ важніших пригод у поступі людей: с.
1063. Рай і поступ / [передм. О. К. Коваленка]. – 3-є вид. – Київ : Вид-во “Ранок” [Друк П. Барського, 1906]. – 96 с.
1064. Рай і поступ / [передм. М. Павлика]; – 4-те вид. – [Відень]: Наклад і друк партійної друкарні, 1915. – [3], 72 с. – (Партія укр. соціалістів-революціонерів).

1065. Рай і поступ / [передм. О. К. Коваленка]. – [Вінніпег]: Накладом руської книгарні, 1916. – 80 с.
1066. Рай і поступ. – Ірвінгтон : Вид-во “Кирило-Методіївського братства”, [1974]. – 80 с.
1067. Революція й еволюція // Павлик М. Михайло Драгоманов і его роля в розвою України. – Львів : Друкарня Уділової, 1907. – С. 69-73.
1068. Регуль // Руска читанка : для другої кляси середніх шкіл / [уклад.] Антін Крушельницький ; [ілюстрації В. Кобринського]. – Львів, 1912. – С. 58-59.
1069. Редакція “Слова” – скопці // Друг. – 1876. – № 14/15. – С. 244.
1070. [Рецензія] // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 44, 1 сент. – С.4-5. – Рец.: Балтийский федералист : политическое, безцензурное либеральное месячное издание = Der Baltische Federalist : politische unzensirte Liberale Monarschrift. – Geneve, 1882. – № 1.
1071. [Рецензія] / М. Драгоманов, І. Франко // Житє і слово. – 1894. – Т. 1, кн. 2/3. – С. 300, 302. – Рец.: Дума об Алексее Поповиче / Н. Ф. Сумцов. – Киев, 1894.
1072. [Рецензія] // Древняя и новая Россия. – 1876. – № 1. – С. 90-93. – Рец. : Дополнение к очерку славянорусской библиографии В. М. Ундольского, соержащее книги и статьи, пропущенные в первом выпуске хронологического указателя славяно-русских книг церковной печати в 1441 года по 1864 год, в особенности же перечень галицко-русских изданий церковной печати / сост. Як. Головацкий. – СПб., 1874.
1073. [Рецензія] / прим. І. Франка // Етнографічний збірник. – Львів, 1898. – Т. 5. – С. 117-120. – Рец.: Три пісні із збірки О. Боденського.
1074. [Рецензія] // Киевский телеграф. – 1875. – № 30, 9 марта. – Рец. на кн. : Повісті Івана Левицького / І. С. Нечуй-Левицький. – К., 1874.
1075. [Рецензія] // Народ. – 1893. – № 9, 8 трав. – С. 75-78 ; № 10, 22 трав. – С. 83-85. – Рец. : Арабажин К. Галицко-русское литературно-общественное движение /К. Арабажин // Энциклопедический словарь /изд. Брокгауза и Ефрона. – Москва, 1892. – Т. 7А. – С. 913-922.
1076. [Рецензія] // Народ. – 1893. – № 9, 1 трав. – С. 127-134. – Рец.: Виїмка з народної літератури українсько-руської ХІХ в. : для висших клас середніх шкіл. Ч. 2 / уложив Ол. Барвінський. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Львів, 1893.

-
1077. [Рецензія] // Народ. – 1893. – № 14, 15 лип. – С. 128-129; № 17, 1 верес. – С. 186-188; № 18, 15 верес. – С. 207-208; – Рец. : Записки Наукового Товариства імені Шевченка : вид., присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Т. I. / впорядкував др. Юліан Целевич. – Львів, 1892. – 212 с.
1078. [Рецензія] // Народ. – 1893. – № 19/20, 1-15 жовт. – С. 235-237. – Рец. : Записки Наукового Товариства імені Шевченка : вид., присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Т. 2 / спорудив О. Барвінський. – Львів, 1893.
1079. [Рецензія] // Народ. – 1893. – № 7, 8 квіт. – С. 128-129. – С. 71-73. – Рец. : Соняшний промінь : повість Василя Чайченка [Б. Грінченка]. – Зоря (Львів), 1892. – № 11-22.
1080. [Рецензія] // Народ. – 1893. – № 22, 15 лист. – С. 274-279 ; № 23/24, груд. – С. 298-302 – Рец. : Твори Василя Чайченка [Б. Грінченка]. Т. 1. Оповідання ; Т. 2. Соняшний промінь ; Т. 3. На розпутті.
1081. [Рецензія] // Народ. – 1891. – № 22, 7 листоп. – С. 302-304. – Рец. на кн.: Левицький [Нечуй] І. Над Чорним морем: повість. – Львів, 1891. – 279 с.
1082. [Рецензія] // СПб. Ведомости. – 1874. – № 314. – С. 2. – Рец. на кн.: Кулиш П. История воссоединения Руси. Т. 1-2 / П. Кулиш.
1083. [Рецензія] // СПб. Ведомости. – 1874. – № 315, 14 нояб. – С. 2. – Рец. на кн.: Storia dell'Italia Antica, scritta da Atto Vannucci, illustrata con monumenti. Vol. 1-III, dispeuse 1-53, Milano, 1872-1874.
1084. [Рецензія] // Вестник Европы. – 1871. – Кн. 1. – С. 441-445. – Рец. на кн.: Народная беллетристика : народные южнорусские сказки. Вып. 1-2 / издал И. Рудченко. – Киев, 1869-1870.
1085. [Рецензія] // Народ. – 1892. – № 13-14, 10 лип. – С. 185-186. – Рец. на кн.: Руська читанка для висших клас шкіл середніх / уложив О. Барвінський. – Ч. 1. Усна словесність. – 2-е видане доповнене і перероблене. – Львів, 1892. – (Накладом фонду краєвого).
1086. [Рецензія] // Народ. – 1894. – 1 травня, № 9. – С. 127-134. – Рец. на кн.: Виїмка з народної літератури українсько-руської ХІХ в.: для висших клас середніх шкіл. Ч. 2 / уложив О. Барвінський. – 2-е вид., переробл. і доповн. – Львів, 1893.
1087. [Рецензія] // Народ. – 1894. – № 17, 1 верес. – С. 255-258 ; № 18, 15 верес. – С. 271-274. – Рец. : Царствие Божие внутри вас, или христианство не как мистическое учение, а как новое жизнепонимание / Л. Н. Толстой. – Берлин, 1894.

-
1088. [Рецензія] // Народ. – 1891. – № 9, 1 трав. – С. 152. – Рец.: Handwörterbuch der Staatswissenschaften / hrsg. Von Dr. J. Conrad, Dr. Z. Elster, Dr. W. Lexis, Dr. E. Laening, XII-te Zeiferung.
1089. [Рецензія] // Народ. – 1891. – № 10/12, 15 серп. – С. 175-176. – Рец.: La Confederation Suisse / par Ott. Adams : Additions par H. G. Loumyer. – Bale : Geneve & Lyon, 1890 ; Etudes Historiques et nationales. Les Alpes suisses. Les Alpes es la liberte / E. Rambert. – Lausanne, 1889.
1090. [Рецензія] // Народ. – 1891. – № 15/16, 15 серп. – С. 223-224. – Рец.: Manuel d'ancien francais : La litterature francaise an moyen age (XI-XIV siecle) par Gaston. – 2-e ed. – Paris, 1891.
1091. [Рецензія] // Народ. – 1892. – № 15/18, 1 жовт. – С. 203-206. – Рец. : Studi sul socialismo contemporaneo : il socialismo cattolico / di Francesco Nitti/ – 2. ed. – Roma, 1891.
1092. [Рецензія] // Сборник за народни умотворения, наука и книжника. – София, 1891. – Т. 4. – С. 1-8. – Рец.: Живая старина... – СПб., 1891. – Вып. 1-3.
1093. Речь М. П. Драгоманова // Записки Юго-Западного отдела Императорского географического общества. – К., 1874. – Т. 1. – С. 68-77.
1094. Робітницький рух за границею // Громада: українська часопись. 1881. – Рік V. – Число 1. – С. 129-135.
1095. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1899. – Т. 1. – [П], 260 с. – (Збірник філолог. секції Наук. тов. імені Шевченка. – Т. 1). – Зміст: *Україна в її словесності.* – С. 1-47; *Про доконечність досліду народньої словесності в Прикарпатській Русі.* – С. 43-49; *Про науковий дослід русько-українських народних пословиць.* – С. 50-52; *Промова про М. А. Максимовича...* – С. 53-61; *М. А. Максимович. Єго літературне й суспільне значінє.* – С. 62-65; *Відгук лицарської поезії в руських народних піснях.* – С. 66-87; *До питання про сліди великоруського богатырського епоса на Україні.* – С. 88-94; *Замітки про систематичне виданє творів української народної словесності.* – С. 95-102; *Учена експедиція в Західно-руську країну.* – С. 103-127; *Матеріали й уваги про українську народню словесність.* – С. 128-155; *Корделія-Замурза. Літературно-критичний уривок.* – С. 174-184; *Найстраші руські драматичні сцени.* – С. 185-216; *Турецькі анекдоти в українській народній словесності.* – С. 217-260.
1096. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук. тов. імені

Шевченка, 1900. – Т. 2. – 238 с. – (Збірник Філологічної секції Наукового тов. Імені Шевченка. – Т. 3). – Зміст: *Байка Богдана Хмельницького*. – С. 1-24; *Українські пісні про волю селян*. – С. 25-65; *Два українські “фабльо” та їх жерела: Нарис із історії загальної порівняльної літератури*. – С. 66-94; *Шолудивий Буняка в українських народних оповіданнях*. – С. 95-166; *До оповідань про Шолудивого Буняка*. – С. 167-172; *Українські народні оповідання у французькій мові*. – С. 173-178; *Ще про українські народні оповідання у французькій мові*. – С. 178-181; *Фатальна вдова: (Карно-психологічна тема в українській народній пісні)*. – С. 182-196; *Псоване українських народних пісень*. – С. 197-212; *Покажчик до тт. I і II..* Зладив М.Павлик. – С. 213-236.

1097. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик. – Т.3. – Львів: Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1906. – VI, 362 с – (Збірник філологічної секції Наук, товариства імені Шевченка. – Т. 7). – Зміст: *Переднє слово*. – С. V-VI. – Підп.: М. Павлик. Львів, 2 VI 1906. – *Новий погляд на великоруський богатирський епос Влад. Стасова*. – С. 1-13; *Нові видання Російського Географічного Товариства*. – С. 14-19; *До рецензії “Трудів” П. Чубинського й “Истории в жизнеописаниях” Костомарова*. – С. 20-21; *Київський відділ Російського Географічного товариства й останній кобзар України*. – С. 22-25; *Етнографічні студії в Києві*. – С. 26-30; *Археологічний з’їзд у Києві (кореспонденція з Україн)*. – С. 31-39; *Археологічний конгрес у Києві в серпні 1874 р.* – С. 40-46; *Студії народній словесності в Великій і Малій Русі*. – С. 47-58; *Політико-соціальні думки в нових піснях українського (великоруського) народу*. – С. 59-96; *Веселка на Україні*. – С. 97; *Байки Ляфонтена та східні оповідання*. – С. 98; *Ще l’Apologie des saint-Maixentais*. – С. 98-100; *Народні оповідання Росії*. – С. 101-107; *Із історії вірші на Україні. Критичний вривок*. – С. 108-116; *Науковий метод в етнографії*. – С. 117-128; *Побожні легенди Болгар*. – С. 129-148; *Славянські оповідання про пожертвуване власної дитини*. – С. 149-183; *Буддійські початки “слова” Le Dit de l’empereur Constant та їх риси у слав’янському фольклорі*. – С. 184-192; *Славянські оповідання про народина Константина Великого*. – С. 193-294; *Слов’янські варіанти однієї євангельської легенди*. – С. 295-308; *“Живая Старина” /Рец./*. – С. 295-329; *Для початкуючих фольклористів на Україні*. – С. 330-331; *Додатки. До статті “Оповідання про пожертвуване власної дитини”*. – С. 335-337; *Народня беретристика. Народные южнорусские сказки. Издал И. Рудченко. Выпуск I-ый. 1869. Выпуск II-ой, 1870, Киев*. – С. 338-353. – *Додатки і поправки до ст. “Відгук лицарської поезії в руских народніх піснях”, “До питання про сліди великоруського богатирського епоса на Україні”, “Найстарші руські драматичні*

сцени”, “Турецькі анекдоти в українській народній словесності”, “Байка Богдана Хмельницького”, “Українські пісні про волю селян”, “Два українські “фабльо” та їх жерела”, “Шолудивий Буняка в українських народних оповіданнях”. – С. 354-362.

1098. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М.Павлик. – Т. 4. – Львів: Накладом наукового товариства імені Шевченка, 1907. – /4/, 399 с., 3 листки ілюстр. – (Збірник філологічної секції наукового товариства імені Шевченка. – Т. 10). – Зміст: *Славянські перерібки Едінової історії*. – С. 1-141; [Павлик М.] *Історія розвідки М. Драгоманова про кровосумішку (чотири її редакції)*. – С. 141-197; Підп.: М. П.; *Замітки про славянські релігійні та й етичні легенди*. – С. 197-399.
1099. Розумний примір : (про вживання французькими соціалістами мужицьких мов) // Народ. – 1893. – № 5, 8 бер. – С. 46-47.
1100. Росія перед переменою уряду // Народ. – 1894. – № 22, 15 листоп. – С. 339-341. – Рец. на кн.: *Russland vor einem Regime-Wechsel*. Von A. Westlander. – Stuttgart, 1894.
1101. Руководство к древней истории Востока до персидских войн. Франсуа Ленорман /перевод под редакцией М. Драгоманова // Университетские известия [Киев]. – 1875. – № 3. – С. 1-32; № 4. – С. 33-56; № 5. – С. 57-80; № 6. – С. 81-96; № 7. – С. 97-128; № 8. – С. 129-144; № 9. – С. 145-168; № 10. – С. 169-209; № 12. – С. 211-234; 1876. – № 3. – С. 235-258; № 4. – С. 259-274. – Окр. видання: Киев: Университ. типогр., 1876. – 209, 3 с, табл.
1102. Русія и балканско питање. Од М. Драгоманова / превод с рус. – Нови Сад: Издање Николе Марковича, Штампари а А.Пајевина у Новоме Саду, 1877. – XI, 63 с.
1103. Русини в Галичині : [виклад змісту ст. М. Драгоманова] // Правда. – 1874. – № 1. – С. 36-41; № 2. – С. 80-87; № 3. – С. 129-134; № 4. – С. 182-187; № 5. – С. 224-229; № 6. – С. 273-278; № 7. – С. 316-323; № 8. – С. 357-362; № 9. – С. 393-398.
1104. Русини в “Revue Britannique” // Зоря. – 1889. – № 10. – С. 176.
1105. Русини в “Revue Britannique” / подає М. Павлик // Житє і слово. – 1897. – Т. 6, кн. 1. – С. 76-77. – Стаття написана в 1889 р.
1106. Русини про Болгарію. Софія, 23 ст. ст. жовт. // Діло. – 1888. – Ч. 241, 29 жовт. – С. 1-2.
1107. Русская оппозиционная партия и украинцы // Освобождение. – Париж, 1905. – № 77, 13 сент. – С. 467-470.

-
1108. Русские в Галиции: литературные и политические заметки // Вестник Европы. – 1873. – Кн. 1. – С. 115-152; кн. 2. – С. 769-798. – Подп.: М. Т-овъ.
1109. Русские въ Галиціи // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 1: Центр и окраины. – С. 268-342.
1110. Русские в Галиции // Драгоманов М. Из наукової спадщини / М. Драгоманов ; редкол. : В. П. Андрущенко, В. П. Бех, Г. І. Волинка, О. С. Падалка, В. Ф. Погребенник (відп. секретар, упоряд. та прим.). – К. : Знання України, 2010. – Кн. 1. Політологія. Культурологія. – С. 325-408.
1111. Русские литературные общества в Галиции (корреспонденция “Вестника Европы”) / О. П. Драгоманова-Косач, М. П. Драгоманов // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 221-246.
1112. Русские студенческие общества в Вене // Неделя. – 1875. – № 12. – С. 210-213.
1113. Русские украинофилы и польская печать в 60-х годах // Выдумки “Киевлянина” и польских газет о малорусском патриотизме [статьи из “Киевского телеграфа” О. Миллера и др.]. – Киев, 1874. – С. 56-90.
1114. Русский кулак и болгарская свобода // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 42, 1 авг. – С. 10-12.
1115. Русский кулак и болгарская свобода // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 513-520.
1116. Русским писателям в день открытия памятника А. С. Пушкину 26 мая 1880 г. – [Женева, 1880]. – 1 с.
1117. Русько-українські селяни під угорськими лібералами // Всесвіт. – 1991. – № 12. – С. 187-190.
1118. Рух науковий в Болгарії // Діло. – 1888. – Ч. 199.
1119. “Ряд рефератов по вопросу о федерализме и централизме в деле социалистической пропаганды в Восточной Европе теперь можно считать законченным...”. – Женева : Работник ; Громада, 1880. – 1 с.
1120. Rusin do rusinow // Kurjer Lwowski. – 1886. – 3 marca. – Про ушанування 25-х роковин з дня смерті Т. Г. Шевченка
1121. Rusin do rusinow // Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших. 1881-1886. – Львів, 1906. – С. 192-195.

-
1122. Russische Nivellierung Politik // Neue Freie Presse. – Vienna, 1876. – № 4273, 19 juli.
1123. “С галицкой границы” : (Письма в редакцию Санкт-Петербургских ведомостей) // СПб. ведомости. – 1867. – № 267, 27 сент. (9 окт.). – С. 1-2; № 268, 28 сент. (10 окт.). – С. 1-2; № 270, 30 сент. (12 окт.). – С. 1; № 273, № (15) окт. – С. 1-2; № 305, 4 (16) нояб. – С. 1; № 319, 18 (30) нояб. – С. 1; № 331, 30 нояб. (12 дек.). – С. 1-2; № 347, 16 (28) дек. – С. 1-2. – [Підп.: Воłyнец].
1124. “С галицкой границы” : (Письма в редакцию Санкт-Петербургских ведомостей) // Пам’ять століть. – 1996. – № 2. – С. 27-30.
1125. Самодержавие и женский труд в России. –Фальшивые восторги охранителей. – История “Бахметьевского фонда”. – Тема египетская и песьи мухи. – Паріи в Россіи. – Война с памятью о Шевченко // Вольное слово. – 1882. – № 46. – С. 1-4.
1126. Самодержавие, местное самоуправление и независимый суд // Свободная Россия. – 1889. – № 1. – Февраль.
1127. Сирітство нашого мужицтва. Відірваність інтелігенції від него. Осілість. Український соціалізм. Недостача техніки по наших селах / М. Драгоманов // Павлик М. Михайло Драгоманов і его роля в розвою України. – Львів : Друкарня Уділової, 1907. – С. 64-69.
1128. Славянский съезд в Москве: изложение статьи Ю. Клячко о славянском вопросе // СПб. ведомости. – 1867. – № 285, 15 (27) окт. – С. 1-2; № 287, 17 (29), окт. – С. 1; № 325, 24 нояб. (6 дек.). – С. 1-2. – [Без підп.].
1129. Славянските сказания за пожертвуване собствено дете // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – София, 1889. – Т. 1. – С. 65-96.
1130. Славянските сказания за пожертвуване собствено дете. – София : Държавна Печатница, 1889. – 32 с.
1131. Славянските сказания за рождението на Константина Велики // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – София, 1890. – Т. 2. – С. 132-184; Т. 3. – С. 206-246.
1132. Славянските сказания за рождението на Константина Велики. – София, 1890. – 53, 41 с.
1133. Славянските варианта на една евангелска легенда. От Мих. Драгоманов // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – Т. 4. – София, 1890. Научень отдъл. – С. 257-269.
1134. Славянските варианта на една евангелска легенда. От Мих. Драгоманов. – София. – 1890. – 13 с.

-
1135. Славянските варианта на една евангелска легенда. От Мих. Драгоманов /текст укр. мовою // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 295-308.
1136. Славянските преправки на Едиповата история: От М. Драгоманов // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – 1891. – Т. 5. – С. 267-310.
1137. Славянските преправки на Едиповата история. – София, 1892. – 115 с.
1138. Славянските преправки на една евангелска легенда // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – Софія, 1891. – Т. 4. – С. 257-269.
1139. Славянските преправки на една евангелска легенда. – Софія, 1891. – 13 с.
1140. Славянските сказания за пожертвование собственогo дьте. Ст. Мих. Драгоманов // Сборник за народни умотворения и книжнина. – София, 1889. – Научен отдел. – Кн. 1. – С. 65-96.
1141. Славянските сказания за пожертвование собственогo дьте. Ст. Мих. Драгоманов // Сборник за народни умотворения и книжнина. – София, 1889. – Научен отдел. – Кн. 1. – С. 65-96.
1142. Славянските сказания за пожертвование собственогo дьте. Ст. Мих. Драгоманов. – Софія, 1889. – 32 с.
1143. Славянските сказания за рождението на Константина Великий // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – Т. 2. – София, 1890. – С. 132-184.
1144. Славянските сказания за рождението на Константина Великий. – София: Научен отдел, 1890. – Т. 3. – С. 206-246. – [У кінці дата: 6. Април 1890 г., София].
1145. Славянските сказания за рождението на Константина Великий. – София, 1890. – 41 с.
1146. Славянское и русское значение Шевченко [огляд літератури про Т. Шевченка російською, сербською і польською мовами] // Киевский телеграф. – 1875. – № 65, 1 июня.
1147. Славянское обозрение // СПб. ведомости. – 1868. – № 105, 19 апр. (1 мая). – С. 1-2. Без підп; № 117, 1 (13) мая. – С. 1-2. № 145, 30 мая (11 июня). – С. 1.; № 153, 7 (19) июня. – С. 1. [Підп.: Славянин].
1148. Славянское обозрение // Хроніка'2000. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту :

- А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. – С. 302-330.
1149. Славянські оповідання про пожертвування власної дитини // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 149-183.
1150. Слівце з поводу “Profession de- foі молодих українців” // Народ. – 1893. – № 23-24, груд. – С. 293-296.
1151. Слівце про цинізм у літературі // Народ. – 1893. – № 17, 1 верес. – С. 188-189. – Післямова М. Павлика, с. 189-190. – [В ній М. Павлик виступає проти неправильної, на його погляд, оцінки М. П. Драгомановим поезії Т. Г. Шевченка “Н.Т.”, “Великомученице кумо”].
1152. Слівце про цинізм у літературі // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 434-435.
1153. Слівце філософу “Бесіди” // Народ. – 1894. – № 13-14, 1-15 лип. – С. 219-220.
1154. Сліпі проводирі // Народ. – 1891. – № 20-21, 24 жовт. – С. 280-282. – [Підп. : М. Др. – У кінці дата: Salmansdorf bei Wien сент.18].
1155. Сліпі проводирі (журнал “Зоря”) // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 368-371.
1156. Сліпі проводирі (журнал “Зоря”) // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. : навч. посіб. Кн. 2 / упоряд. П. М. Федченко. – Київ, 1998. – С. 71-73.
1157. Слова кобзаря Магадина // Житє і слово. – 1895. – Т. 4. – Кн. 4. – С. 27.
1158. “Словесность” замість політики // Народ. – 1892. – № 13-14, 10 лип. – С. 170-174. – [З приводу документу “Народна програма”, складеного політ. тов-вом “Народна рада” і надрук. у газ. “Діло”].
1159. Словце філософу “Бесьды” // Народ. – 1894. – № 13-14. – С. 219-220.- [З приводу заміток О. Мончаловського в “Бесьді”, 1894, № 10 про статтю”].
1160. Слов’янські варіанти однієї євангельської легенди // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 295-308.

-
1161. Слов'янські оповідання про народини Константина Великого” // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів: Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 193-294.
1162. Слов'янські перекази о пожертвованню власної дитини. 1. Вступні уваги. Значіне народної словесності. Міжнародний елемент в народній словесності // Руська школа (Чернівці). – 1891. – Т. 1, вип. 2. – С. 51-63.
1163. Служба людей з теперішнього панства мужицьким громадам // Життя і знання. – Львів, 1935. – Ч. 93, № 6. – С. 163-164.
1164. Смерть Александра II // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 341-343.
1165. Сміх і горе : про наукову несумлінність галицьких газет народовської орієнтації // Товариш. – 1888. – Ч. 1. – С. 66-72.
1166. Собрание политических сочинений М. П. Драгоманова=Oeuvres politique : в 2 т. – Paris: Societe nouvelle de Libraire et d'edition, Печатається по инициативе и на средства украинцев-демократов. Изд. ред. “Освобождения”. 1905-1906. – Т. 1. – 1905. – VIII, 376 с. 1. *Историческая Польша и великорусская демократия. 1881-1882. – С. 1-268; Специальное оглавление к этому тому. – С. 269-272 ; Вольный союз : опыт украинской политико-социальной программы. – С. 273-375. – Т. 2 / предисл. И биогр. почерк Б. К[истяковский]. – 1906. – LX, 874 с., портр. – Зміст: Русско-турецкая война и политическая свобода. Украина, славянство и федерализм. Терроризм и свобода. Пропаганда социализма на плебейских языках. Русское революционное движение и централизм. Галицкие русины в борьбе за свободу личности. Земство и либерализм в России. 1876-1894. – 1906. – 874 с., кор. – [Кистякивский Б.]. – Предисловие ко второму тому. – С. VII-VIII. [М. П. Драгоманов] [Биография]. – С. IX-LIX. – [Подп.: Б.К.].*
1167. Совісність “Правди” // Народ. – 1893. – № 17, 1 верес. – С. 190-191. – [Про історію побудови пам'ятника Б. Хмельницькому в Києві. – Програмова стаття М. П. Драгоманова у “Правді” 1888 р.].
1168. Соловья баснями не кормят: письмо к генералу Лорис-Меликову. – Geneve ; Vale ; Leon. : H.Georg, 1876. – 30 с.
1169. Соловья баснями не кормят: письмо к генералу Лорис-Меликову М. Драгоманова. – [Женева], 1880. – 8 с. – [У кінці дата: Женева, 4 марта, 1880].

1170. Соловья баснями не кормят: письмо к генералу Лорис-Меликову / М. Драгоманов. – [Санкт-Петербург] : Летучая тип. “Народной воли”, 1880. – 12 с.
1171. Соловья баснями не кормят: письмо к генералу Лорис-Меликову / М. Драгоманов. – [Санкт-Петербург] : Летучая тип. “Народной воли”, [1880-1883]. – 25 с.
1172. Соловья баснями не кормят: письмо к генералу Лорис-Меликову М. Драгоманова // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 255-265.
1173. Соняшний промінь: повість Василя Чайченка // Зоря . – 1892. – Ч. 11-22.
1174. Соняшний промінь: повість Василя Чайченка // Народ. – 1893. – № 7. – С. 62-63; № 8. – С. 71-73.
1175. Соняшний промінь: повість Василя Чайченка // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 386-392.
1176. Соті роковини прилучення Грузії до Росії // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1901. – Т. 16, № 12. – С. 179-180.
1177. Соціальний рух і селяне // Народ. – 1893. – № 18. – С. 193-194. – [Підп.: М.Др.].
1178. Спроба української політико-соціальної програми // Драгоманівський збірник: “Вільна спілка” та сучасний український конституціоналізм / Фонд сприяння розвитку української правничої думки та пропаганди державницьких традицій “Право для України” ; за ред. Т. Г. Андруссяка. – Львів : Вид-во Світ, 1996. – С. 5-72.
1179. Спроба української політико-соціальної програми // Антологія української юридичної думки : в 6 т. Т. 4 : Конституційне (державне) право / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ ; за ред. Ю. С. Шемшученка ; упоряд. В. Ф. Погоріло, О. В. Батанов, В. Л. Федоренко. – Київ, 2003. – С. 164-232.
1180. Среди галицкой сумятицы I-IV // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 619-622.
1181. Старейшие русские драматические сцены // Киевская старина. – 1885. – Т. 13, кн. 11. – С. 371-407. – [Подп.: П. Кузьмичевский].
1182. Старейшие русские драматические сцены. – Киев, 1885. – 37 с.
1183. Старий варіант пісні про “Попадю” // Житє і слово. – 1895. – Т. 3, н. 2. – С. 273.

-
1184. Старі потреби перед новим царем // Народ. – 1894. – № 20, 15 жовт. – С. 303-304.
1185. Старі потреби перед новим царем. – Львів: З друкарні В. Манецкого, 1884. – 46 с. – [Текст рос. мовою під заг.: “Старые нужды перед новым царем”].
1186. Старі потреби перед новим царем // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 870-872.
1187. Старі хартії вільності: (історичні начерки) // Житя і слово. – 1894. – Т. 1, кн. 1. – С. 102-115, кн. 2. – С. 238-258; Т. 2, кн. 4. – С. 107-125; Кн.5. – С. 252-264; Кн. 6. – С. 451-473. – Зміст: I. *Вступні замітки.* II. *Середньовічні англійські хартії. 1. Політичні порядки саксонської Англії. – 2. Державні порядки норманської Англії і перші хартії вольності. – 3. Католицький клерикалізм і початок свідомого лібералізму в Англії. – 4. Великі хартії вольності.*
1188. Старі хартії вільності: Історичні начерки. – Львів: Наклад ред. “Житя і слова”, 1895. – 91 с. – У кінці приміт. І. Франка. Цю працю І. Франко переклав з рос. мови.
1189. Старі хартії вільності: історичні нариси / [приміт. І. Франка]. – 2-е вид. – Київ : Вид-во “Ранок” [Друк [П.] Барського], 1907. – 84 с. – (Вид-во “Ранок”, № 11). – Фонд НБ НПУ.
1190. Старі хартії вільності [в Англії]. – [Відень]: Наклад і друк, партійної друкарні, 1915. – 80 с. – (Політична бібліотека / [під ред. М. Залізняка].
1191. Старі хартії вільності // Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст. : хрестоматія / уклад. О. І. Семків та ін. ; за ред. Т. Андрусика. – Львів, 1996. – С. 8-31.
1192. Стилізація незгоди // Народ. – 1894. – № 6, 15 берез. – С. 95-96. – [Про незгоди між галицькими політичними партіями].
1193. Страхи українського сепаратизма // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 50, 1 дек. – С.14-15.
1194. Страхи українського сепаратизма // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 593-598.
1195. А. И. Стронин // Русская школа. – 1908. – № 7/8. – С. 43-68.
1196. Студенческий манифест // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 453-454.

1197. Студії народної словесності в Великій і Малій Русі // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1899. – Т. 3. – С 47-58.
1198. Сучасна Болгарія // Діло. – 1891. – Ч. 188, 22 січ. – С. 1-2; Ч. 219, 28 верес. – С. 1-2; Ч. 220, 30 верес. – С. 1; Ч. 254, 11 лист. – С. 1-2; Ч. 281, 16 груд. – С. 1-2.
1199. Сфінкс, що вважа себе Едіпом // Народ. – 1893. – № 12-13, 1 лип. – С. 117-118. – Підп.: М.Др. – [З приводу некролога на смерть Вас. Н. Карачевського-Вовка у “Зорі”, написаного Ів. Сердешним (І. М. Стешенком)].
1200. 7-ий лист М. Драгоманова до Гр. Купченка. Флоренця, 26 берез. 1873 р. // Діло. – 1904. – 14 черв.(ч. 132). – С. 2.
1201. Старите харти за свободата // Български преглед. – 1893. – Декабрь. – С. 76-81; 1894. – Февраль. – С. 59-73; Апрель. – С. 69-80; Июль-август. – С. 220-232; декабрь. – С. 42-52.
1202. Studi etnografici a Kiev // Rivista Europea. – Firenze, 1874. – Рубрика : Notizie letterarie di Russi.
1203. Szescset lat wolnoscі w Szwajcaryi. – Lwow : Wydawnictwo Towarzystwa “Przyjaciol Oswiaty“, 1892. – 39 s.
1204. Т. Г. Шевченко // Неделя. – 1874. – № 37. – С. 1356-1365. – [Нарис літературної діяльності Т. Г. Шевченка і М. Драгоманов].
1205. Т. Шевченко в чужій хаті его імені // Народ. – 1893. – № 10, 22 трав. – С. 83-86; № 11, 8 черв. – С. 95-98; № 15, 1 серп. – С. 137-140. – Рец. на кн.: Кобзар Тараса Шевченка / виданє Товариства імені Шевченка. – Ч. I-II. – Львів, 1893.
1206. Т. Шевченко в чужій хаті його імені : [Рец. на кн.: Кобзар Тараса Шевченка. Видання Товариства імені Шевченка, ч. I-II, у Львові, 1893] // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 404-415.
1207. Твори Василя Чайченка: критичний огляд М. Драгоманова. Твори Василя Чайченка. Том I. Оповідання. Том II. Соняшний промінь. Т. III: На розпутті // Народ. – 1893. – № 22. – С 274-279; № 23-24. – С. 298-302. – [У кінці дата: Париж, 18 юля 1893].
1208. Твори Василя Чайченка: критичний огляд М. Драгоманова // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 416-432.

-
1209. Творці козацьких дум // Житє і слово. – 1894. – Т. 1, кн. 2. – С. 289-292. – Підп.: Р.Л.Н. – [Рец. на кн.: Житецький П. Творцы и певцы народных малорусских дум // Киевская старина. – 1892. – Кн. 11. – С. 213-231].
1210. Терроризм и свобода, муравьи и корова: ответ на ответ “Голоса”. – [Женева] : Impr. Du “Rabotnik” et de la “Hromada”, [1880]. – 16 с. – [У кінці дата: Женева, 3 июня 1880].
1211. Терроризм и свобода, муравьи и корова: Ответ на ответ “Голоса” М. Драгоманова // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 285-310.
1212. [Тираноубийство в России и поведение Западной Европы] / пер. с фр. – [Б.м.], 1881. – 45 с.
1213. Тирановбивство в Росії й акція Західної Європи : уривок з праці історика // Просвіта. – Львів, 2002. – № 5. – С. 3-19.
1214. Ti l’as voulu Georges Dandin // Киевлянин. – 1874. – № 4. – 8 янв. – С. 3. – [Відгук М. Драгоманова на статтю у № 1 “Киевлянина” за 1874 р.].
1215. Третьє письмо Украинца в редакцию “Друга” // Друг. – 1876. – № 13. – С. 201-203; № 14-15. – С. 222-228.
1216. 3-ий лист М. Драгоманова до Гр. Купченка. Флоренця, 24 січ. 1873 р. Пропап // Діло. – 1904. – 10 черв. (ч. 129). – С. 1.
1217. Три листи до редакції “Друга” // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С. 397-427.
1218. Три листи до редакції “Друга” // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 3. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 3-42.
1219. Три пісні із збірки О. Бодяньського // Етнографічний збірник. – Львів, 1898. – Т. 5. – С. 117-120. – [З приміт. І. Франка].
1220. Труды Г. А. Кирпичникова и комп. на пользу российского юношества // СПб. ведомости. – 1869. – № 234, 26 авг. (7 сент.). – С. 1-2. – [Подп.: Учитель].
1221. Турецкие анекдоты в украинской народной словесности // Киевская старина. – 1886. – Т. 14, кн. 2. – С. 209-236; Кн. 3. – С. 445-446. – [Підп.: П. Кузьмичевский].
1222. Турецкие анекдоты в украинской народной словесности. – Киев, 1886. – 49 с.
1223. Турки внутренние и внешние: письмо к издателю “Нового времени”. – Geneve – Vale – Lyon: H. Georg, Libraire-editeur, 1876. – 30 с. – Надзагол.: фр. і нім. мовами.

1224. Турки внутренние и внешние // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 234-253.
1225. Турки внутренние и внешние // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2003. – С. 291-292.
1226. Турки внутренние и внешние // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2005. – С. 274-275.
1227. Турки внутренние и внешние // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1, кн. 1. Історія. Педагогіка. Публіцистика / М. П. Драгоманов ; ред. В. П. Андрущенко. – Київ : Знання України, 2006. – С. 287-316.
1228. Taming of the shrew, in the folk-lore of Ukraine // The International Folklore Congress of the World's Columbian Exposition (Chicago. July, 1893). Vol 1. – Chicago, 1898. – P. 368-373. – *Виступ М. Драгоманова, підготовлений для виголошення на Третньому Міжнародному конгресі фольклористів у Чикаго (липень 1893).*
1229. Towards an intellectual History of Ukraine : Anthology of Ukrainian's thought from 1710-1995 /eds. Ralph Lindheim, George S. N. Luskyj. – Toronto : Univ, of Toronto in assoc. with Shevchenko Scientific Society, 1996. – 420 p.
1230. Толцыте и отверзется // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 56, 1 марта. – С. 1-3; № 57, 15 марта. – С. 1-3.
1231. The Kiev section of Russian geographical society and the last minstrel of Ukraine // Atheneum. – London, 1873. – 29 novem.
1232. Tu l'as voulu Georges Dandin // Киевлянин. – 1874. – № 4, 8 янв. – С. 3.
1233. У Львові в вересні 1888 // Правда. – 1888. – Річник 14. – Т.1, вип. 1. За місяць жовтень. – С. 1-13. – [Підп.: Видавництво “Правди”. – Вступне слово від видавництва].
1234. [Увага до з'їздів для примирення русинів] // Народ. – 1894. – № 5, 1 берез. – С. 75-76.
1235. Увага до пісень // Житє і слово. – 1895. – Т. 4. – Кн. 4.
1236. Уваги до Квестіонару для II з'їзду русько-українських радикалів // Народ. – 1891. – № 19, 15 верес. – С. 262-264.
1237. Уваги М. Драгоманова на листи до Купченка від 8/20 січ. 1873 р. // Діло. – 1904. – 10 черв. (ч. 129). – С. 1.

-
1238. [Уваги] // Мария : поема / Тарас Шевченко ; пер. с укр. ; с. перед. словом, замеч. М. Драгоманова. – Женева, 1885. – С. 29-47.
1239. Узость стремлений польских политиков в Галичине // Киевский телеграф. – 1875. – № 74.
1240. “Указ проти української мови” // Дзвін. – 2005. – № 10. – С. 122-125.
1241. Украинская “Громада” в рецензии г. Стефановича // Община. Социально-революционное обозрение. – 1878. – № 8/9. – С. 49-56. – [У кінці дата: 10 февраля 1878].
1242. Украинская “Громада” в рецензии г. Стефановича // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 200-230.
1243. Украинские народные рассказы на французском языке // Киевская старина. – 1888. – Т. 22, кн. 8. – С. 39-49. – У рубриці “Критика”. – [Подп.: П. К-ій].
1244. Украинский вопрос в его историческом освещении (М. П. Драгоманов. Историческая Польша и великорусская демократия) // Киевская старина. – 1905. – Т. 91. – Кн. 11-12. – С. 143-172. – [З передмовою, с. 143-146. – Підп.: В. Н.].
1245. Украинщина или Рутенщина? : второе письмо в редакцию “Друга” // Друг. – 1876. – № 5, 1 берез. – С. 77-80.
1246. Україна в її словесності // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т.Шевченка, 1899. – Т. 1. – С. 1-47. – [Пісні про звільнення селян в Австрії та Росії, про повстання в Угорщині 1848 р., польське повстання 1863 р.].
1247. Україна і Москва в історичних взаєминах. – Львів, 1937. – 32 с. – (“Самоосвіта”. Відділ історичних наук. – Ч. 95). – [Книга складена з уривків праці М. Драгоманова “Историческая Польша и великорусская демократия”, 1881 р.].
1248. Україна і центри. – К. : Видання Криниці, 1918. – [Видання повністю загинуло в друкарні].
1249. Українофільство у зв’язку зо східною політикою Пруссії і “обрусінєм” західного краю // Правда. – 1872. – № 3. – 15 (27) черв. – С. 123-137; № 7. – 15 (27) жовт. – С. 323-340; № 8. – 30 лист. – С. 400-404. – [Підп.: Сіроманець. (В. Навроцький)].
1250. Українство перед Польщею та Росією // Народ. – 1893. – № 3, 8 лют. – С. 27-29; № 4, 22 лют. – С. 39.

1251. Українська література, проскрибована російським урядом. – Львів, 2001. – 94 с. – Фонд НБ НПУ.
1252. Українська література, проскрибована російським урядом : доповідь, зачитана 1878 р. літературному конгресові в Парижі // Українська мова. – 2002. – № 1. – С. 78-102.
1253. Українська одежа в праці на Україні / М. Драгоманов // Павлик М. Михайло Драгоманов і его роля в розвою України. – Львів : Друкарня Уділової, 1907. – С. 64.
1254. Українська штунда й мудрагелі нашої хати // Народ. – 1891. – № 2, 15 січ. – С. 34. – [Підп.: М.Др.].
1255. Українське письменство 1866-1873 років. Недрукована праця М. Драгоманова // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1902. – Т. 20, кн. 10. – С. 1-15; кн. 11. – С. 57-82; кн. 12. – С. 121-143. – 3 російського переклав М.Павлик] / приміт. І. Франка: кн. 10. – С. 1, 6, 10, 14; кн. 11. – С. 57; кн. 12. – С. 142. – [Праця М. П. Драгоманова написана у кінці 1873 або в початку 1874 років під заг.: *Очерк новейшей литературы малорусского наречия*”. Перша її частина друкована у вересневій кн. *“Вестника Европы”* за 1874 р. з увагою *“Окончание будет”*. Другу частину набрано, але цензура вирізала її й друкувати було неможливо].
1256. Українське письменство 1866-1873 років // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – С.247-308.
1257. Українське письменство 1866-1873 років // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. : навч. посіб. – Кн. 2 / упоряд. П. М. Федченко. – Київ, 1998. – С. 47-59.
1258. Українське письменство 1866-1873 років // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. – Т. 2. Фольклористика. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 326-405.
1259. Українські громадівці перед польським соціалізмом і польським патріотизмом // Громада: укр. збірка, впорядкована М. Драгомановим. – № 5. – Женева : Печатня “Громади”, 1982. – Ш. – С 225-230. – [Підп.: М. Д.]
1260. Українські громадівськи перед польським соціалізмом і польським патріотизмом // Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького. – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т.1. – С.216-223.
1261. Українські народні оповідання у французькій мові // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. –

-
- Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1900. – Т. 2. – С. 173-188.
1262. Українські пісні про волю селян : письмо М. Драгоманова, опублікованное в журнале “Самоуправление” // Самоуправление. – 1887. – № 1.
1263. Українські селяне в неспокійні роки (1880-1882) // Громада: укр. збірка, впорядкована М. Драгомановим.– Женева: Печатня “Громади”, 1982. – № 5. – Ш. – С. 242-270. – [Дата: 23 мая 1882].
1264. Українцеві, що боронив “Угоду” // Народ. – 1891. – № 13-14, 15 лип. – С. 232. – [Без підп.].
1265. Университетская автономия и чиновнический произвол // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1883. – № 55, 15 февр. – С. 1-2.
1266. Университетская автономия и чиновнический произвол // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 658-663.
1267. Університетське свято в Лозанні // Народ. – 1891. – № 13-14, 15 лип. – С. 215-216. – [Без підп.].
1268. Учащаяся молодежь и политическая агитация. – Geneve : Impr. De la Parole Libre, 1882. – 8 с.
1269. Учащаяся молодежь и политическая агитация // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 50, 1 дек. – С. 1-8.
1270. Учащаяся молодежь и политическая агитация // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 447-452.
1271. Ученая экспедиция в западнорусский край // Вестник Европы. – 1877. – Кн. 3. – С. 85-109. – Рец. на кн.: Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, снаряженный императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел: материалы и исследования, собранные [Д. Чл.] П. П. Чубинским, в семи томах .
1272. Ученая экспедиция в Западнорусский край // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 254-275.
1273. Ученая экспедиция в Западнорусский край // Драгоманов М. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 2. Фольклористика. Літературознавство. – Київ : Знання України, 2007. – С. 91-123.

1274. Ученая экспедиция в Западнорусский край // Драгоманов М. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук, товариства імені Шевченка, 1899. – Т. 1. – С. 103-127.
1275. Учителя-идеалисты: К. И. Полевич, А. И. Стронин, Н. М. Ядринцев // Русская школа. – 1908. – № 5-6. – С. 23-26; № 7-8. – С. 43-68.
1276. Une Fable de La Fontaine et les Contes Orientaux // Mellusine. – Paris, 1885. – 5 dek.
1277. Фатальная вдова: (уголовно-психологическая тема в украинской народной песне) // Киевская старина. – 1888. – Т. 23, кн. – 12. – С. 459-477. – [Подп: П. К.].
1278. Фатальна вдова: (Карно-психологічна тема в українській народній пісні) // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1900 – Т. 2. – С. 182-196.
1279. Фатальна вдова (карно-психологічна тема в українській народній пісні) // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 2. Фольклористика. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 133-150.
1280. Федералістський панславізм // Драгоманівський збірник: “Вільна спілка” та сучасний український конституціоналізм / Фонд сприяння розвитку української правничої думки та пропаганди державницьких традицій “Право для України”; за ред. Т. Г. Андрусяка. – Львів : Вид-во Світ, 1996. – С. 84-90.
1281. Фольклористичні студії : у 4 т. – Т. 1: Історичні пісні малоруського народу /з поясненнями В. Антоновича та М. Драгоманова / М. Драгоманов; упоряд., передм. С. Мишанич. – Донецьк : Норд-Прес, 2006. – 468 с. – (Пам’ятки української словесності). – Фонд НБ НПУ.
1282. Фольклористичні студії : у 4 т. Т. 2 : Українські народні перекази і оповідання / упоряд. М. Драгоманов, передм. С. Мишанич. – Донецьк : Норд-Прес, 2006. – 468 с. – (Пам’ятки української словесності). – Фонд НБ НПУ.
1283. Фольклористичні студії : у 4 т. Т. 3: Політичні пісні українського народу ; Нові українські пісні про громадські справи / М. Драгоманов ; упоряд., передм. С. Мишанич. – Донецьк : Норд-Прес, 2006. – 544 с. – (Пам’ятки української словесності). – Фонд НБ НПУ.
1284. Фольклористичні студії : у 4 т. Т. 4 / М. Драгоманов ; упоряд. , передм. С. Мишанич. – Донецьк : Норд-Прес, 2008. – 588 с. – (Пам’ятки української словесності). – Фонд НБ НПУ.

-
1285. [Фрагменти листів М. Драгоманова до М. Чернишевського і редакції журналу “Вперед”] // Русская мысль. – 1911. – № 9. – С. 144-149.
1286. Франко І. Листування І. Франка і М. Драгоманова / І. Франко, М. Драгоманов. – Київ : Всеукр. АН, 1928. – 508 с.
1287. Французький переклад “Катерини” // Листочки до вінка на могилу Шевченка в ХХІХ роковони его смерті. – Львів, 1890. – С. 14-20.
1288. Французькі селяне і соціалізм // Народ. – 1893. – № 22, 15 лист. – С. 273-274. – [Підп.: М.Др.].
1289. Херсонская земская управа и Галицкий земский комитет // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1881. – № 20, 20 дек. – С. 11.
1290. Херсонская земская управа и Галицкий земский комитет // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 599-600.
1291. Хлопоманія : конец “Основы” // Пам’ять століть. – 1996. – № 2. – С. 36-40.
1292. Ход до монастиря Архангела і на Шишмановий град // Діло. – 1888. – Ч. 139.
1293. Хто винен?: лист до редакції “Зорі” // Зоря. – 1889. – № 4. – С. 65-68. – [Підп.: Чудак].
1294. “Царство Божие внутри нас” Л. Толстого. – 2-е вид. – К. : Вид-во “Ранок” [Друк П. Барського], 1907. – 16 с. – (Вид-во “Ранок”, № 10).
1295. Церковне панство та світські чоловіколюбці // Хлібороб (Коломия). – 1893. – № 4, 1 берез. – С. 19-22.
1296. Ziemstwa rosyjskie i policy // Kurjer Lwowski. – № 127. – S. 2-3; № 128. – S. 2.
1297. 4-ий лист М. Драгоманова до Гр. Купченка, початий після 20 січ., а закінчений 4 лют. 1873 р. // Діло. – 1904. – 11 черв.(ч. 130). – С. 1-2.
1298. Чистое дело требует чистых рук // Молва : газета политическая, общественная и литературная / ред. кн. В. В. Оболенський. – 1876. – № 41, 10 октяб. – С. 701-722.
1299. Чистое дело требует чистых рук // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 20-45.
1300. Члены славянских благотворительных комитетов и Галичине во время Археологического съезда в Киеве (Корреспонденция СПб ведомостей).

- Київ, 10 жовтня // Спб. вѣдомости. – 1874. – № 286, 17 (29) окт. – С. 1-2.
1301. Что такое украинофильство? // Русское богатство. – 1881. – № 11. – С. 93-126. – [Подпись: М. Петрик].
1302. Что такое украинофильство? // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 430-455.
1303. Что такое украинофильство? // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 3-40.
1304. Чудацькі думки: (листи на увагу мудрим людям через редакцію “Народа”) // Народ. – 1891. – № 7, 1 квіт. – С. 97-103; № 9, 1 трав. – С. 141-145; № 10-11, 15 черв. – С. 165-173; № 13-14, 15 лип. – С. 197-204; № 17-18, 1 верес. – С. 233-237; № 20-21, 24 жовт. – С. 277-280; № 22, 7 лист. – С. 297-302; № 23, 20 лист. – С. 321-324; № 24, 7 груд. – С. 344-350. – [У кінці дата: Salmansdorf bei Wien, 1891, сент. 15].
1305. Чудацькі думки про українську національну справу: написав Михайло Драгоманов. – 2-е вид. – Львів : Накладом Івана Франка, 3 народної друкарні Войтіха Манецкого під управою В. Годака, 1892. – 303 с.
1306. Чудацькі думки : про українську національну справу. – 3-є вид. – Київ : Вид-во “Криниця”, Друкарня А. І. Гросмана, 1913. – 159 с.
1307. Чудацькі думки про українську національну справу / [передм. І. Я. Франка ; післямова М. К. Залізняка]. – [Відень]: Наклад і друк, партійної друкарні, 1915. – 124 с. – (Партія Українських соціалістів-революціонерів).
1308. Чудацькі думки про українську національну справу // Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького. – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т. 1. – С. 228-323.
1309. Чудацькі думки про українську національну справу // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С.312-367.
1310. Чудацькі думки про українську національну справу // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 461-558.
1311. Чудацькі думки про українську національну справу // Історія філософії України : хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русін, А. К. Бичко та ін. – Київ, 1993. – С. 379-380.

-
1312. Чудацькі думки про українську національну справу // Політологічний огляд. – Київ, 1995. – Вип. 2. – С. 38-47.
1313. Чудацькі думки про українську національну справу // Син України : Володимир Боніфатійович Антонович : у 3 т. – Т. 2 / упоряд. Віктор Короткий, Василь Ульяновський. – Київ, 1997. – С. 240-243.
1314. Чудацькі думки про українську національну справу // Тисяча років української суспільно-політичної думки = One thousand years of ukrainian social and political thought : у 9 т. Т. 5, кн. 2 (кінець ХІХ-поч. ХХ ст.) / упорядкув. і прим. О. Сліпушко ; ред. тому Ю. Косенко ; редкол. : Т. Гунчак, О. Сліпушко, В. Литвинов та ін. – Київ, 2001. – С. 262-264.
1315. Чудацькі думки про українську національну справу // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2003. – С. 286-288.
1316. Чудацькі думки про українську національну справу // Історія української філософії : хрестоматія / Мін-во освіти і науки України ; ЛНУ ім. І. Франка ; упоряд. М. В. Кашуба. – Львів, 2004. – С. 289-291.
1317. Чудацькі думки про українську національну справу // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2005. – С. 269-270.
1318. Чудацькі думки про українську національну справу // Драгоманов М. П. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – С. 49-194.
1319. Чудацькі думки про українську національну справу // Україна : антологія пам'яток державотворення Х-ХХ ст. : Дорога до себе : у 10 т. Т. 6 : Змагання за українську ідею (від 60-х років до кінця ХІХ ст.) / упоряд., передм. та прим. О. Сліпушко ; редкол. І. М. Дзюба [та ін.]. – Київ, 2008. – С. 357-358.
1320. Чужинці на Україні // Павлик М. Михайло Драгоманов і його роля в розвою України. – Львів : Друкарня Уділової, 1907. – С. 77-78.
1321. Швейцарська республіка / [передм. М. Павлика]. – 2-ге вид. – Львів : Громадський голос, 1899. – 32 с. – Фонд НБ НПУ.
1322. Швейцарська спілка / написав Мих. Драгоманов. – Львів : Накладом Укр. радик. партії, 1905. – 40 с. – (Вид. Укр. радик. партії ; Ч. 5).
1323. Швейцарська спілка. – 4-е вид. – К. : Вид-во “Ранок”, 1907. – [2]16 с. – (Вид-во “Ранок”; № 6).
1324. Швейцарська спілка. – Київ, 1912. – 32 с. – (Т-во “Криниця”. – № 41).

1325. Швейцарська спілка. – Київ: Вид. кооп. изд-ва “Революционное знамя”, 1917. – 32 с. – (Партія соціалістів-революціонерів, № 18).
1326. Швейцарська спілка. – Київ: Видавниче тов-во “Криниця”, [Друк. М. Заїздного] 1917. – 32 с. – (Вид-во “Криниця”, № 41).
1327. Швейцарська спілка // Голос України. – 1991. – 14 лип. (№ 136). – С. 12-13.
1328. Шевченко как друг поляков // СПб. ведомости. – 1866. – № 127.
1329. Шевченко как друг поляков // Історія української Конституції : навч. посіб / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – Київ, 1993. – С. 293-295.
1330. Шевченко Т. Г. Кобзар : [в 2-х ч.], ч. 1 / Т. Г. Шевченко. – Женева : Заход. М. Драгоманова, 1878. – ХХІ, 126 с.
1331. Шевченко Т. Г. Марія: Поэма. С передним словом и замечаниями М. Драгоманова. Пер. с укр. – Женева : Типогр. “Громады”, 1885. – VIII, 47 с. – [Драгоманов М. Передне слово. – С. III-Vni; Уваги. – С. 29-47].
1332. Шевченко Т. Г. Марія: Поэма. С передним словом и замечаниями М. Драгоманова // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 757-758.
1333. Шевченко, українофіли й соціалізм. – 2-ге вид. [з передмовою І. Франка]. – Львів : Наклад Укр.-руської видавничої спілки, 1906. – XI, 163 с. – [Драгоманов М. Передне слово. – С. III-XI].
1334. Шевченко, українофіли і соціалізм / з передмовою і примітками А. Ніковського. – 3-є вид. – [Київ : Т-во “Криниця”; Друк. В. П. Бондаренко та П. Ф. Гніздовського, 1914.] – X., 184 с.
1335. Шевченко, українофіли й соціалізм / з передмовою і примітками А. Ніковського. – 4-є вид. – [Київ: Вид.Т-во “Криниця”; Друк. В.П.Бондаренко та П.Ф.Гніздовського, 1917.]. – X., 184 с.
1336. Шевченко, українофіли і соціалізм // Вибрані твори : збірка політичних творів / з приміт. і за заг. ред. Павла Богацького. – Прага ; Нью-Йорк : Накладом укр. поступових товариств в Америці, 1937. – Т. 1. – С. 162-192.
1337. Шевченко, українофіли і соціалізм // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : в 3 т. – Т. 1: Т. Г. Шевченко у вітчизняному дожовтневому літературознавстві / вступ. стаття, упоряд. та приміт. М. П. Комишанченка. – Київ, 1964. – С. 136-138.
1338. Шевченко, українофіли й соціалізм // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 7-133.

-
1339. Шевченко, українофіли і соціалізм // Драгоманов М. П. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Мішук. – Київ : Либідь, 1991. – С. 327-429.
1340. Шевченко, українофіли і соціалізм // Історія філософії України : хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русін, А. К. Бичко та ін. – Київ, 1993. – С. 375-378.
1341. Шевченко, українофіли й соціалізм // Тисяча років української суспільно-політичної думки = One thousand years of ukrainian social and political thought : у 9 т. – Т. 5, кн. 2 (кінець ХІХ-поч. ХХ ст.) / упорядкув. і прим. О. Сліпушко ; ред. тому Ю. Косенко ; редкол. : Т. Гунчак, О. Сліпушко, В. Литвинов та ін. – Київ, 2001. – С. 258-262.
1342. Шевченко, українофіли й соціалізм : (уривки) // Україна : антологія пам’яток державотворення Х-ХХ ст. : Дорога до себе : у 10 т. Т. 6 : Змагання за українську ідею (від 60-х років до кінця ХІХ ст.) / упоряд., передм. та прим. О. Сліпушко ; редкол. І. М. Дзюба [та ін.]. – Київ, 2008. – С. 352-357
1343. Шевченко, українофіли й соціалізм // Філософія як рефлексія духу : хрестоматія / Л. Рижак ; МОН України ; ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 2009. – С. 425-443.
1344. Шевченковский день в Австрии и России // Вольное слово. – 1882. – № 32. – С. 5-7.
1345. Шевченковский день в Австрии и России // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 32, 25 марта. – С. 5-7.
1346. Шевченковский день в Австрии и России // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 583-590.
1347. Шестой национальный конгресс рабочих во Франции // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 49, 15 нояб. – С. 13-16.
1348. Шелудивый Буняка в украинских народных сказаниях // Киевская старина. – 1887. – Т. 18, кн. 8. – С. 676-713. – [Без подп. – У покажчику змісту автор: П. Кузьмичевский. – Т. 19. – Кн. 10. – С. 233-276. – Подп.: П. Кузьмичевский].
1349. Шістьсот років Швейцарської спілки (1291-1891) – Львів : Вид. ред. “Народа”, 1892. – 33 с.
1350. Шолудивий Буняка в українських народних оповіданнях. – Киев, 1887. – 81 с.

1351. Шолудивий Буняка в українських народних оповіданнях // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. т-ва імені Т. Шевченка, 1906. – Т. 2. – С. 95-166. – Поправка: Т. 3. – С. 359-362.
1352. 6-ий лист М. Драгоманова до Гр. Купченка. 24 берез. 1873 р. Пропава // Діло. – 1904. – 14 черв.(ч. 132). – С. 2.
1353. Штундарі в Росії й крокодилячі сльози в Галичині // Народ. – 1891. – № 10-12, 15 черв. – С. 188-189.
1354. Ще на тему :”Хто винен?” // Зоря. – 1889. – № 4. – С. 65-68.
1355. Ще раз “Бесіда” О. А. Мончаловського // Народ. – 1894. – № 7-8, 1-15 квітня. – С. 99-107.
1356. Ще слівце про Ф. К Кістяківського (додаток до прилоги III-ї частини) // Австро-руські спомини (1867-1877). – Част. 1-5. – Львів: 3 друкарні Товариства імені Шевченка, 1889-1892. –Част. 3-4. –1890. – С. 328-330.
1357. Що треба робити? // Жар : збірник, присвячений 40-річчю від дня смерті М. Драгоманова. – Львів, 1935. – С. 14-15.
1358. Эмигранты и революционные действия в России // Вольное слово = La Parole Libre : еженедельное издание. – Женева, 1882. – № 23, 17 янв. – С. 5.
1359. Эмигранты и революционные действия в России // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 376-377.
1360. Эпический характер крестьянских мечтаний // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 50, 1 дек. – С. 13.
1361. Эпический характер крестьянских мечтаний // Драгоманов М. П. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 591-592.
1362. Юрий Федорович Самарин [Некролог] // Правда. – 1876. – № 8, 30 (18) квітня. – С. 323-324. – [Підп.: М.].
1363. Языки, конфискованные Святейшим Синодом // Вольное слово = La Parole Libre : двухнедельное издание. – Женева, 1882. – № 26, 11 февр. – С. 3-6.
1364. Языки, конфискованные Святейшим Синодом // Драгоманов М. Политические сочинения / под ред. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – М., 1908. – Т. 2. – С. 573-583.

1365. Як три брата з Азова втікали // Житє і слово. – 1895. – Т. 4. – Кн. 4. – С. 15-18.

1366. Manuel d'ancien francais. La litterature francaise au moyen age (XI-XIV siecle) par Gaston Paris. 2-te ed. 1891 [Рец.] // Народ. – 1891. – № 15-16. – С. 223-224. – Підп.: М.Др.

Додатки

Додаток № 1

Список творів М. П. Драгоманова, виданих окремими книжками

1. Австро-руські спомини [М. Драгоманова] (1867-1877). – Част. 1-5. – Львів : 3 друкарні Товариства імені Шевченка, 1889-1892. – 456 с.; **Вип. 1-й**: Вступне слово. – Огляд на моє українство до знайомства з галичанами. – Мої перші писання про Галичину. – 1889. – 47 с. – (Літ.-наук. б-ка. – Кн. 2); **Вип. 2-й**: Перші мої стосунки з галичанами до переїзду через Галичину в 1873 році. – Листи Є. Желехівського до М. Драгоманова з 1872-1873 рр. [1889. – С 49-150. – (Літ.-наук. б-ка. – Кн. 4); **Вип. 3-4-й**: Перший пробуток у Львові в 1873 році. – Лист січовика до М. Драгоманова. Відень 22 квітня 1873 р. [Додаток]. – Дипломатія з Правдянами. Австрійські русини на Археологічному з'їзді у Києві. – Бібліотека "Січі". – Чубинський і українські програми в 1862-1873 роках. – Ще слівце про Ф. К. Кістяковського. – 1890. – С. 151-330. – (Літ.-наук. б-ка. – Кн. 7-9); **Вип. 5-й**: 1875 рік і мій обїзд австрійської русі. – 1892. – С. 331-456. – (Літ.-наук. б-ка. – Кн. 15).
2. Автобіографія. – К. : Криниця, 1917. – 59 с .
3. Архів Михайла Драгоманова. Т. 1: Листування Київської старої громади з М. П. Драгомановим (1870-1895 рр.). – Варшава, 1938. – 442 с. – Фонд НБ НПУ. – [Листування М. П. Драгоманова з Антоновичами, Житецькими, В. Л. Беренштамом, О. Ф. Кістяківським, Т. Г. Лебединцевим, М. В. Лисенко, О. І. Лоначевським-Петруняком, Старицькими, Є. К. Тригубовим, Ю. Ю. Цвітківським та ін.]. – [Видання підготував Г. О. Лазаревський].
4. Бакунин М. А. Речи на конгрессе Лиги мира и свободы / М. А. Бакунин; післямова М. П. Драгоманова. – Берлин : Г. Штейниц, 1904. – 54 с. – (Собрание лучших русских произведений).
5. Бачинський Ю. Моя переписка з Михайлом Драгомановим / Ю. Бачинський. – Л., 1990. – 72 с.
6. Были бы болото, а черти будут! – Женева, 1880. – 16 с. – [Из Общего Дела, № 35].

-
7. В справі Угорської Русі: посмертний голос М. Драгоманова / видав М. Павлик. – Львів : Друк. В. Манецького, 1895. – 15 с.
8. Великорусский интернационализм и польско-украинский вопрос. – Казань : Типогр. Окружного штаба, 1906. – 135 с.
9. Вибране : “...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні” / М. П. Драгоманов ; упоряд. Р. С. Міщук. – Київ : Либідь, 1991. – 688 с. – (Бібліотека “Пам’ятки історичної думки Україні” : заснована в 1989 р.). – Фонд НБ НПУ.
10. Вибрані листи [До М. Бучинського, В. Навроцького, П. Лаврова, І. Франка, до “Старої громади”, до Ю. Яворського, Ом. Огоновського] // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2-х т. / редкол. : О. І. Дей [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 445-554.
11. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 1. Кн. 1. Історія. Педагогіка. Публіцистика / М. П. Драгоманов ; ред. В. П. Андрущенко. – Київ : Знання України, 2006. – 344 с. – Фонд НБ НПУ.
12. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. – Т. 1. Кн. 2. Історія. Публіцистика. Політологія / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – 272 с. – Фонд НБ НПУ.
13. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 2. Фольклористика. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – 439 с. – Фонд НБ НПУ.
14. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. Т. 3. Літературознавство / М. П. Драгоманов. – Київ : Знання України, 2007. – 299 с. – Фонд НБ НПУ.
15. Вибрані твори: збірка політичних творів з примітками під заг. ред. Павла Богацького. – Т. 1 / ред. колегія : Л. Білецький, П. Богацький (гол.), Н. Григорійв, А. Животко (секретар), О. Мицюк, М. Скадан. – Співробітники: Гриб Т., Остапович М., Пилькевич С., Станіславський К., Шаповал М., Шаповалова О. – Прага – Нью-Йорк: Накладом українських поступових товариств в Америці. 1937. – XVI, 415 с, портр., іл., факс. (Укр. соціологічний ін-т в Празі). – **Зміст:** В імені видавців. – С. V-X; Пам’яті ініціатора видання Болеслава Миколаєвича Залеського – 24 вересня 1937. – С. XI; Від редакції. – С. XII-XVI; Григорійв Н. Доба Драгоманова. – С. 1-30; Шаповал М. Михайло Драгоманов, як ідеолог нової України (з нагоди 35-ліття смерті і 50-ліття програми укр. соціалізму). – С. 31-55; Автобіографія М. П. Драгоманова. – С. 56-88; Відповідь М. Драгоманова на юбілейні привітання 16. XII 1894. – С. 89-92; Переднє слово до “Громади”. – С. 93-147; “Програма”. – С. 148-151. – Підп.: М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолінський. Дата: 1 сентября (вересня) 1880 р.; Малоруський інтернаціоналізм / *der Kleinrussische Internationalismus*. – С. 152-160. Дата: 1880 Женева;

- Шевченко, українофіли і соціалізм. Ш. – С. 162-192. – Дата: 28 грудня 1878 р.; Мужицькі бунти й письменні бунтарі. – С. 193-205. – Дата: 1880 Женева; Наука з попередніх оповідань. – С. 206-215. – Дата: 1880 Женева; Українські громадівці перед польським соціалізмом і польським патріотизмом. – С. 216-223. – Дата: 1882 “Женева; Польським громадівцям в Росії. – С. 224-227; Дата: 1881 Женева; Чудацькі думки про українську національну справу. – С. 228-323. Salmansdorf bei Wien 1891 вересня 15. -Примітки. – С. 325-402; Прим. склали М. Остапович, К. Станіславський та П. Богацький]. – Словничок. – С. 402-404. -Підп.: П.[Богацький]; Покажчик імен. Підп.: П. Богацький; Список малюнків. – С. 410-411; Зміст книги. – С. 412-415.*
16. Видумки “Киевлянина” и польських газет о малорусском патріотизме. – К. : Киевский телеграф, 1874. – 90 с.
  17. Віра і громадські справи. – Коломия, 1892. – 14 с. – (Біб-ка “Хлібороба”, № 3).
  18. Віра і громадські справи. – Львів: Вид. Просвітнього кружка при III секції Укр. студентського союзу, 1912. – 16 с. – (Дешева б-ка, ч. 9).
  19. Віра і громадські справи. – [Б.м.] : Друкарня і наклад партійної друкарні, 1915. – 16 с. – (Партія укр. соц.-революціонерів).
  20. Віра й громадські справи. – К. : Криниця, 1917. – 13 с.
  21. Віра і громадські справи. – Львів, 1917. – 16 с.
  22. Віра і громадські справи. – Київ, 1918. – 15 с.
  23. Вниманию социалистов-эмигрантов из России. – Женева, 1880. – 4 с. – [У кінці дата: 15 мая 1880 г].
  24. Внутреннее рабство и война за освобождение. – Geneve – Vale-Lyon: H. Georg, Libraire-editeur, 1877. – Imprimerie Russe du Roubotnik, Geneve. – 34 с. – Зміст: I. *Хуже невозможно.* II. *Меньше нельзя.* – Перекладено на польську мову.
  25. Вопрос об историческом значении Римской империи и Тацит [Из “Университетских известий” 1869 года № 1-11]. – К. : Университет. типогр., 1869. – Ч. 1. – 370 с.; Ч. 2. – 415 с.
  26. Воспоминание о знакомстве с И. С. Тургеневым. – Казань : Центр типогр., 1906. – 2, 20 с.
  27. Выигрыши последней войны М. Драгоманова (Перепеч. с Жевевск. изд.). – Пб. : [О-во “Земля и воля”], Вольная петерб. тип., 1878. [2], 14 с.
  28. Галицько-руське письменство (передне слово до “Повістей” Осипа Федьковича). – Львів, 1876. – 38 с. – [Федькович О. Повісті. – К., 1876. – С. I-LVI. – Огляд творів галицьких письменників Шашкевича,

-
- Федьковича та багатьох інших, аналізує мову письменників та сприйняття їх читачами]. – Фонд НБ НПУ.
29. Герцен, Бакунин, Чернышевский и польский вопрос. – Казань : Типогр. Д. М. Гран, 1906. – 68 с. – [А. И. Герцен и его отношение к польско-украинскому вопросу].
  30. Государственные реформы Диоклециана и Константина Великого: Вторая пробная лекция, чит. в Ун-те Св. Владимира кандидатом М. Драгомановым, для получения звания приват-доцента. – Киев, 1865. – 21 с.
  31. Громада: українська збірка. Впорядкована Михайлом Драгомановим. № 1. Переднє слово [до “Громади”]. – Женева. Печатня “Громади”, 1878. – 101 с. – [Дата: Женева 30 Апр[іля] 1878.]
  32. Громада: українська збірка. Впорядкована Михайлом Драгомановим. № 2. Звістки про Україну 1876-1877. – Женева : Печатня “Громади”, 1878. – XIV. – 586, 4 с. – [Зміст: *Од впорядчика. – С VII-XIV. Підп.: М. Драгоманов. Дата: Женева 15 Апр. 1878; Народні школи. – С. 120-278; Україна і центри: (Замість фейлетона і бібліографія). – С. 393-570. – Підп.: М. Драгоманов; Відповіді впорядчика. – С. 571-583. – Без підп.*]. – Фонд НБ НПУ.
  33. Громада: українська збірка. Впорядкована Михайлом Драгомановим. – № 4. – Женева: печатня “Работника” й “Громади”, 1879. – 382 с. – М. П. Драгоманову належать: *Добавка од впорядчика (Хиба російської й української печаті про мужицьке життя).* – С. 34-36. Підп.: М. Драгоманов.
  34. Громада: українська збірка. – Рік V. – 1980. – № 1. – Ноябрь-декабрь. – 136 с. – Зміст: *Програма. – С. 1-4. Підп.: Впорядчики “Громади”: М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолинський. Дата: 1 сентября 1880 р. – Звістки з України. 1. Україна російська. – С. 66-95. – Підп.: М. Драгоманов. – Публічні збори Русинів у Львові. – С. 120-122. – Підп.: М. Драгоманов. – Робітницький рух за границею. – С. 129-135. Підп.: М. Драгоманов. У кінці дата: 14 января.*
  35. Громада: українська часопись впорядкована М. Драгомановим, М. Павликом і С. Подолинським. Рік V. Число 2. – Geneve, 1881. – 240 с. – [М. П. Драгоманову належать праці: *Наука з попередніх оповідань. – С. 213-228. – Польським громадівцям в Росії. – С. 237-240*]. – Фонд НБ НПУ.
  36. Громада: українська збірка впорядкована М. Драгомановим. – № 5. – Женева : Печатня “Громади”, 1882. – III, 271 с. – [М. П. Драгоманову належать праці: *Од впорядника. – С. I-III. Дата: Женева 25 мая 1882 р.* –

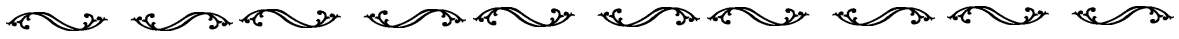

- Од впорядника (до рубрики “Звістки з України”), с. 59-62. – Дата: 10 мая 1879].*
37. Два учителі: спомини. – Львів: Друк. Наук. тов. ім. Т.Шевченка, 1902.
  38. 79 с.
  39. Детоубийство, совершаемое русским правительством: Женщины процесса московских социалистов. – Женева : Изд. ред. укр. сборника “Громада” (Община), 1877. – 16 с.
  40. Діалоги про українську національну справу / Б. Грінченко, М. Драгоманов. – К., 1994. – 266 с.
  41. До суду земляків. – Женева[20 VI.1886]. – Львів, 1886. – 4 с.
  42. До чего довоевались? – Женева : Georg, Libraire-editeur, 1878. – 26 с. – [У надзаголовку: (Les avantages de la dernieure guerre par M.Dragomanov)].
  43. Драгоманівський збірник: “Вільна спілка” та сучасний український конституціоналізм / Фонд сприяння розвитку української правничої думки та пропаганди державницьких традицій “Право для України”; за ред. Т. Г. Андрусяка. – Львів : Вид-во Світ, 1996. – 254 с.
  44. Духовност и свобода : избрани статии, дневник и писма на учения / М. Драгоманов ; съставительство и превод П. Кънева. – София : Полис, 2005. – 157 с. – болг. – Фонд НБ НПУ.
  45. Євангельська віра в старій Англії: написав М. Драгоманов. – Женева : Українська друкарня, 1893. – 16 с.
  46. Євангельська віра в старій Англії / написав Михайло Драгоманов. – Чернівці, 1903. – 16 с. – (Наука і розвага. Народна б-ка. – Рік 1. – Ч. 7).
  47. Євангельська віра в старій Англії. – Львів : Волосенко, 1906. – 15 с.
  48. Євангельська віра в старій Англії. – К. : Вид-во Ранок, 1907. – Вид. 6. – 8 с. – (Вид-во “Ранок”, № 9).
  49. Евреи и поляки в юго-западном крае. – Б.м., 1875. – 179 с.
  50. За что старика обидели и кто его обижают?: (Размышления по делу Трепова). – Из “Общины”, № 3 и 4 1878. – Geneve: Impr. Du “Rabotnik”. 1878. – 16 с. – У кінці дата: 23-го апреля 1878 г.
  51. Забележки верху славянские религиозни и етически легенди. 2. Дуалестическото миротворение. – София: Державна печатница, 1892. – 60 с. – [Отделен отпечатък от “Сборника за Нар. Умотворения”, кн. VIII].
  52. Заздрі боги: оповідання. – 4-те вид. – К. : Ранок, 1907. – 18 с.

-
53. Записки украинца из времени польского восстания. 1861-1864 года. – К., 1869. – 61 с.
54. Іван Вікліф, доктор євангельський / написав М. Драгоманов. – Львів : Видала Редакція Народу коштом автора, 1892. – 16 с. – [У кінці дата: 23 марта 1892. – Брошура була конфіскована].
55. Историческая Польша и великорусская демократия. – Женева, 1881. – 511 с.
56. Историческая Польша и великорусская демократия. – Киев : Типо-лит. М. Заездного, 1917. – 143, [2] с.
57. Исторические песни малорусского народа. – К., 1874. – Т. 1. – 336 с.
58. Исторические песни малорусского народа. – К., 1875. – Т. 2. – 330 с.
59. Исторические песни Малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. – К. : Типогр. М. П. Фрица, 1874. – Т. 1. – XXIV. – 336 с.
60. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. – Т. 2, вып. 1: Песни о борьбе с Поляками при Богдане Хмельницком. – К. : Типогр. М. П. Фрица, 1875. – XI, 166 с.
61. Історія політичних думок у старині й середніх віках: (Як люди доходили до думок про свободу, рівність і право народу) / Обробив для самоосвіти К. Пушкар. – Львів(Яворів), 1933. – 48 с, іл. і портр.
62. Книжица читання для начинающих / Л. Д. Будинград, 1847. – 120 с.
63. Козаки. – Львів : Наклад Укр.-руської вид. спілки, 1906. – 50 с. – (Літ.-наук. б-ка. – Ч. 121).
64. Л. Н. Толстой. Царство Божіє внутри нас, или христианство не как мистическое учение, а как новое жизнепонимание. – Коломия : З друкарні М. Білоуса, видав М. Павлик, 1894. – 27 с.
65. Листи до Ів. Франка і інших, 1881-1886 / видав І. Франко. – Львів, 1906. – 260 с. – Фонд НБ НПУ.
66. Листи до Івана Франка і інших. 1881-1888. – Львів, 1906. – 266 с.
67. Листи до Івана Франка і інших, 1887-1896 / видав І. Франко. – Львів : Укр. – руська вид. Спілка, 1908. – 438 с. – Фонд НБ НПУ.
68. Листи до Ів. Франка і інших, 1887-1896 / видав І. Франко. – 2-ге вид. – Б. м., 1915. – 14 с.
69. Листи до Ів. Франка і інших, 1887-1896 / видав І. Франко. – К. : Криниця, 1917. – 123 с.

70. Листи до редакції російського соціал-революційного видання “Вперед”. – [З архіву “Вперед”]. – Львів, 1910. – 58 с.
71. Листи на Наддніпрянську Україну. – Коломия: Видане редакції “Народа”, 3 друкарні Михайла Білоуса, 1894. – 199 с. – [У кінці дата: Софія, 26 дец. 1893].
72. Листи на Наддніпрянську Україну / Партія Укр. Соціялістів-Револуціонерів. – 2-ге вид. – К.: Наклад і друк парт. Друкарні, 1915. – 114 с. – Фонд НБ НПУ.
73. Листи на Наддніпрянську Україну. – Київ: Криниця, 1917. – 123 с.
74. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова: до 150-річчя від дня народження Івана Франка / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України. – Львів, 2006. – 560 с.
75. Література російська, великоруська, українська і галицька. – Львів, 1973. – Ч. 1. – 62 с.; 1974. – Ч. 2. – 75 с.
76. Література українська, заборонена російським урядом М. Драгоманова. (Переклад з французького). – [Передрук з “Правди”]. Львів: 3 друкарні Товариства ім. Шевченка, 1878. – 39 с.
77. Літературно-публіцистичні праці: у двох томах / редкол.: О. І. Дей, О. Є. Засенко (голова), О. Я. Лисенко. – К.: Наук, думка, 1970. – Т. 1 / упорядкування і примітки І. С. Романченка; редактор тому О. І. Дей. – 531 с, іл. портр.; Т. 2. – Упорядкування та примітки І. С. Романченка і В. В. Лисенка; ред. тому О. Я. Лисенко. – 595 с., іл, портр. – Фонд НБ НПУ.
78. Літературно-суспільні партії в Галичині (до року 1880) / з рос. переклав М. Павлик]. – Львів: Видавнича спілка, 1904. – 63 с. – (Літ.-наук. б-ка, ч. 78). – Переписка М. Драгоманова з Гр. Купчанком [1872, 1873, 1881-1882, 1886 pp.]
79. Малорусские народные предания и рассказы. Свод Михаила Драгоманова. Издание Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического общества. – К.: Типогр. М. П.Фрица, 1876. – XXV, 436 с. – Предисловие. *Замечания о систематическом издании произведений малорусской народной словесности.* – С. XIV-XXV. – Зміст: I. Представления и рассказы о явлениях природы и изобретениях. II. Приметы и поверья. III. Знахарство, молитвы, заговоры и пародии их. IV. Верования и рассказы о чертях. V. Рассказы о мертвецах. VI. Верования и рассказы о людях с чудесною силою. VII. О кладях. VIII. Рассказы о церковных лицах и явлениях. IX. О явлениях жизни семейной и общественной. X. Предания о лицах и явлениях политических / исторических/. XI. Предания о местностях. XII. Былины. XIII. Сказки

фантастические, игра слов и остроумия. – Систематический указатель к “приказкам”.

80. Матеріали для культурної й громадської історії Західної України. Видає Комісія Західної України Всеукраїнської Академії наук. Т. І. Листування І. Франка і М. Драгоманова зібрано з автографів Наукового товариства імені Шевченка і Українського національного музею у Львові. – К., 1928. – 508 с.
81. Микола Іванович Костомаров: житєписний очерк. – Львів : Накладом Укр.-руської видавничої спілки, 1901. – 41 с.
82. Михаил Александрович Бакунин: критико-биограф. очерк М. П. Драгоманова. – Казань : Типогр. Д. М. Гран, 1905. – 97с.
83. Михайло Драгоманов: автожитєпис / укл., вступ. ст. та добір ілюстр.: І. С. Гриценко, В. А. Короткий, М. В. Томенко. – К. : Либідь, 2009. – 444 с.
84. Михайло Драгоманов: документи і матеріали. 1941-1994 / Ін-т української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наукове т-во ім. Т. Шевченка, Національний музей літератури України, Центральний державний історичний архів України у Львові. – Львів, 2001. – 731 с.
85. Михайло Петрович Драгоманов. 1841-1895. Єго юбилей, смерть, автобіографія і спис творів / упряд. М. Павлик. – Львів, 1896. – 441 с.+34 с. – Фонд НБ НПУ. – [Юбилей 30-літньої праці М. П. Драгоманова. – Смерть і похорони М. П. Драгоманова. – Автобіографія М. П. Драгоманова. Завершує збірник “Спис творів М. П. Драгоманова” з 1861 по 1895 роки].
86. Накануне новых смут [Женева, 25 мая 1886 г.]. – Женева, 1886. – 24 с. – Паралельний текст франц. мовою: A la veille de nouveau troubles. Par M. Dragomanov.
87. Нарис української соціалістичної програми (Передне слово до “Громади”. 2-е вид. З нагоди 40-х роковин укр. соц. журналістики (1878-1918). – Київ, 1918. – 101 с – (Вид-во “Серп і молот”, № 11).
88. Народні школи на Україні. Серед життя й письменства в Росії / з видання “Громада”, 1877. – (Женева) Geneve – Bale – Lyon : H.Georg Libraire Edit, 1877. – 152 с. – У надзаг. також: M. Dragomanow. Les ecoles populaires en Ukraine par.
89. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880). – Женева : Печатня “Работника” й “Громади”, 1881. – 132 с.
90. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880). – 2-е вид. – Київ : Криниця, 1918. – 154 с.

91. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880). – 3-є вид. / М. Чернопиский (вступ. ст., текстол. опрац. і коментарій). – Львів : Літопис, 2007. – 276 с.
92. О неволе веры. – [Женева], 1903. – 24 с.
93. Оповідання про заздрих богів. – Коломия : Видавець М. Павлик, 1894. – 56 с. – (Передрук з “Хлібороба”).
94. Оповідання про заздрих богів. – 2-е вид. Заходом і з переднім слівцем М. Павлика. – Львів : Друк. Наук. тов. ім. Шевченка, 1901. – 52 с.
95. Оповідання про заздрих богів. – К. : Ранок, 1906. – 51 с.
96. Опыт украинской политико-социальной программы: Своди объяснения. – Женева : Типогр. “Громады”, 1884. – 110 с. – У надзаг.: Вольный союз. – Вільна спілка. – Зміст: *Предварительная заметка.* – С. 3-5; *I. Проект основания устава украинского общества “Вольный союз”* — “Вільна спілка”, с. 7-24; *II. Объяснительная записка к проекту устава оснований украинского общества “Вольный союз”* — “Вільна спілка”. – С. 25-109.
97. От группы социалистов-евреев. – Женева, 1880. – 8 с.
98. Пам’яті Михайла Драгоманова. 1895-1920. – Х. : Поюр, 1920. – 112 с. – Фонд НБ НПУ. [Статті М. Драгоманова: “Байка Богдана Хмельницького”, про яку І. Франко писав: “Розвідка М. Драгоманова про “Байку Богдана Хмельницького” оповідану послам Любовицькому та Грондському, дуже гарно ілюструє перехід казкового мотиву про відносини гадюки до чоловіка із старовини до новітніх часів та з далекого сходу на захід і також до нас, на Україну. З погляду на методу оброблення теми та на багатство зібраного і визисканого в ній матеріалу статтю М. Драгоманова можна вважати бездоганною”. Друга стаття “Віра й громадські справи (із серії популярних видань). І третя – “Заздрі боги”. В статті Якова Довбищенка “Михайло Драгоманов” докладно висвітлено його життя, наукова, політична та громадська діяльність. Також приведений Список творів Драгоманова, виданих окремими книжками з 31 назви і Короткий показник літератури про Драгоманова. А. Луначарський в статті “Шевченко і Драгоманів” розглядає статтю М. Драгоманова “Шевченко, українофіли й соціалізм”, надруковану в четвертому числі його “Громади” за 1879 рік.
99. Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – К., 1926. – 12 с.
100. Переписка : зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 1. – Львів : Накладом Укр.-руської видавничої спілки, 1901. – IV, 184 с.

-
101. Переписка Михайла Драгоманова з Наталією Кобринською (1893-1895). Зладив і видав М. Павлик . – Львів, 1905. – 24 с.
102. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 1. – Львів : Накладом Укр. – руської видавничої спілки, 1901. – 184 с.
103. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 2. (1876-1878). – Чернівці, 1910. – 317, 1 с.
104. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 3. (1879-1881). – Чернівці, 1910. – 519, XI с.
105. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 4. (1882-1885). – Чернівці, 1911. – С. 440, VIII с.
106. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 5. (1886-1889). – Чернівці, 1912. – 414 с, 10 с.; (1890-1891). – 288 с.
107. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 6. (1890-1891). – Чернівці, 1910. – 288, УШ с.
108. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 7. (1892-1893). – Чернівці, 1911. – 343, УШ с.
109. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895) / зібрав і зладив М. Павлик. – Т. 8. (1894-1895). – Чернівці, 1911. – 293, VI с.
110. Переписка Михайла Драгоманова з д-ром Теофілем Окуневським (1883, 1885-1891, 1893-1895); зладив і видав М. Павлик. – Львів : З “Народової друкарні” Манецких, 1905. – XXIV, 281, XI с. – Переднє слово. – С. IX-XXIV. – Павлик М.
111. Письма К. Д. Кавелина и И. С. Тургенева к Ал. Ив. Герцену. С объяснительными примечаниями М. Драгоманова. – Женева : Укр. типография, 1892. – XII, 227 с.
112. Письмо В. Г. Белинского к Н. В. Гоголю: С предисловием М. Драгоманова. Издание редакции украинского сборника “Громада”. – Женева : Типография “Работника” и “Громады”, 1880. – XX, 10 с.

113. Письмо Н. И. Костомарова к издателю “Колокола”: С предисловием М. Драгоманова. – Женева : “Громада”, 1885. – IX, 13 с. – [Женева, 1 июля 1885 г.]
114. По вопросу о малорусской литературе. – Вена: В болгарской типографии Іанко С. Ковачева, 1876. – XIV. – 66 с. – Приложение: Гильфердинг о малоруссах и Славянстве и сербохорваты о малорусской поэзии. – С. 54-61.
115. Повісті Осипа Федьковича. З переднім словом про галицько-руське письменство М. П. Драгоманова. – Киев : Типогр. М. П. Фрица, 1876. – XVI, 95 с.
116. Политические сочинения / под ред. проф. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – Т. 1. Центр и окраины. – М., 1908. – XXXII, 486 с. – [Кистяковский Б. М. П. Драгоманов. Его политические взгляды, литературная деятельность. – С. IX-XXXV]. – [Зміст: Передмова Б. Кістяковського “М. П. Драгоманов. Его политическіе взгляды, литературная деятельность и жизнь”. Далі праці М. Драгоманова: *Восточная политика Германіи и обрусеніе. – Евреи и поляки в Юго-Западном крае. – Русские в Галиціи. – Литературное движение в Галиціи. – Литературно-общественнія партіи в Галиціи. – Новыя движенія среди русских галичан. – Всеобщее голосованіе и русины в Австріи*]. – Фонд НБ НПУ.
117. Політичні пісні українського народу XVIII-XIX ст. З увагами М. Драгоманова. Ч. 1. Розділ 1. – Женева : Печатня “Громади”, 1883. – V, LV, 137 с. – У надзаг.: *Chansons pilitiques du people Ukrainien XVIII-XIX ss. Textes annotes par M. Dragomanov. Premiere partie. Section I. Посвящається моїй любій дружині Людмилі Драгомановій.* ” – Зміст: *Од видавця. – С. I-IV. Женева, 15 декабрия 1882 р. – Частина I: Кінець козацтва. Передне слово. – С. III-XX. – Розділ I. Запорозці з 1709 до 1739 р. – Увод. – С. XXI-LV.*
118. Політичні пісні українського народу XVIII-XIX ст. з увагами М. Драгоманова. Частина 1, розділ 2. – Женева : Печатня “Громади”, 1885. – XII, 227 с. – Зміст: *Розділ II. Гетьманщина й Слобідчина 1709-1765. – Увод, с. V-XII.*
119. Про багатство та бѣдносьць / переклад з українскаго. – Жаньєва : Друк. “Работника”, “Громады”, 1881. – 32 с.
120. Про Брацтва Хрестителів або Баптистів на Україні / написав Михайло Драгоманов бувший учитель у Вищому Училищі в Києві. – Коломия : Накладом М. Павлика, 1893. – 21 с
121. Про віча / вид. Г. Р. Молодик. – Львів : З друк. Т-ва їм. Шевченка, 1877. – 64 с.

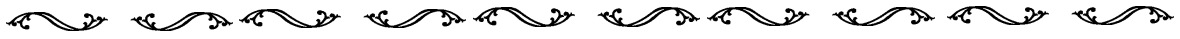

-
122. Про волю віри / написав М. Драгоманов. – Переклала з великоруської рукописі Н.С.Ж. / видав М. Павлик. – Львів : Друкарня Шевченка, 1895. – 45 с.
123. Про волю віри. – 2-ге вид. – К. : Вид-во “Ранок”, 1907. – 16 с.
124. Про українських козаків, татар та турків. – К. : В тискарні В. И. Давиденко, Року Божого 1876. – 69 с.
125. Про українських козаків, татар і турків / Т-во “Просвіта” у Києві № 1; 3 додатком про життя Драгоманова. – К., 1906. – 64 с. – Фонд НБ НПУ.
126. Про українських козаків, татар та турків. – Львів : Друк. Наук. тов. ім. Шевченка, 1913. – 56 с, іл. – (Вид-во Тов-ва “Просвіта”, ч. 367)
127. Про українських козаків, татар та турків. – 3-є вид. – К. : Криниця, 1913. – 52 с.
128. Про українських козаків, татар та турків. З додатком про життя М. Драгоманова. – Вид. 4-е. – К., 1917. – 50 с. – (Т-во “Просвіта” у Києві. № 1).
129. Про українських козаків, татар і турків. – Чернівці : Видання тов. “Руської Бесіди”, 1924. – 64 с. – Бібліотека пластового “куреня в Клепарові”. – Фонд НБ НПУ.
130. Про українських козаків, татар і турків : наукова праця. З додатком про життя Михайла Драгоманова / М. П. Драгоманов. – Київ : Вид-во художньої літератури “Дніпро”, 1991. – 45 с. – Фонд НБ НПУ.
131. Пропаций час: Українці під московським царством (1654-1876) з передмовою Михайла Павлика. – Львів, 1909. – 38 с.
132. Пропаций час. Українці під московським царством (1654-1876). З передмовою М. Павлика. – 2-е вид. – К., 1918. – 39 с. (Вид-во “Серп і молот”. – № 7).
133. Рай і поступ. – Коломия : ред. “Народа”, 1894. – 160 с.
134. Рай і Поступ. Написав Михайло Драгоманов. – 2-е видане. Заходом Михайла Павлика. – Львів, 1899. – 138 с.
135. Рай і поступ. – 3-є вид. – Київ : Вид-во “Ранок”, 1906. – 96 с.
136. Рай і поступ / написав Михайло Драгоманов; 4-те вид. – [Б.м.]: Наклад і друк партійної друкарні, 1915. – 3, 72 с. – (Партія укр. соціалістів-революціонерів).
137. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. тов-ва імені Т. Шевченка, 1899. – [П], 260 с. – (Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Т. Шевченка. – Т. 1). – Зміст: *Україна в її*

словесності. – С. 1-47; Про доконечність досліду народньої словесності в Прикарпатській Русі. – С. 43-49; Про науковий дослід русько-українських народних пословиць. – С. 50-52; Промова про М. А. Максимовича... – С. 53-61; М. А. Максимович. Єго літературне й суспільне значінє. – С. 62-65; Відгук лицарської поезії в руських народних піснях. – С. 66-87; До питання про сліди великоруського богатырського епоса на Україні. – С. 88-94; Замітки про систематичне видане творів української народної словесності. – С. 95-102; Учена експедиція в Західно-руську країну. – С. 103-127; Матеріали й уваги про українську народню словесність. – С. 128-155; Корделія-Замурза. Літературно-критичний уривок. – С. 174-184; Найстаріші руські драматичні сцени. – С. 185-216; Турецькі анекдоти в українській народній словесності. – С. 217-260.

138. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. – Львів : Накладом Наук. тов-ва імені Т. Шевченка, 1900. – Т. 2. – 238 с. – (Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Т. Шевченка. – Т. 3). – Зміст: *Байка Богдана Хмельницького.* – С. 1-24; *Українські пісні про волю селян.* – С. 25-65; *Два українські “фабльо” та їх жерела: Нарис із історії загальної порівняльної літератури.* – С. 66-94; *Шолудивий Буняка в українських народних оповіданнях.* – С. 95-166; *До оповідань про Шолудивого Буняка.* – С. 167-172; *Українські народні оповідання у французькій мові.* – С. 173-178; *Ще про українські народні оповідання у французькій мові.* – С. 178-181; *Фатальна вдова: (Карно-психологічна тема в українській народній пісні).* – С. 182-196; *Псоване українських народних пісень.* – С. 197-212; *Покажчик до тт. I і II..* Зладив М. Павлик. – С. 213-236.
139. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик. – Т. 3. – Львів: Накладом Наук. тов-ва імені Т. Шевченка, 1906. – VI, 362 с. – (Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Т. Шевченка. – Т. 7). – Зміст: *Переднє слово.* – С. V-VI. Підп.: М. Павлик. Львів, 2 VI 1906. -*Новий погляд на великоруський богатырський епос Влад. Стасова.* – С. 1-13; *Нові видання Російського Географічного Товариства.* – С. 14-19; *До рецензії “Трудів” П. Чубинського й “Истории в жизнеописаниях” Костомарова.* – С. 20-21; *Київський відділ Російського Географічного товариства й останній кобзар України.* – С. 22-25; *Етнографічні студії в Києві.* – С. 26-30; *Археологічний з’їзд у Києві /Кореспонденція з України./* – С. 31-39; *Археологічний конгрес у Києві в серпні 1874 р.* – С. 40-46; *Студії народній словесності в Великій і Малій Русі.* – С. 47-58; *Політико-соціальні думки в нових піснях українського (великоруського) народу.* – С. 59-96; *Веселка на Україні.* – С. 97; *Байки Ляфонтена та східні оповідання.* – С. 98; *Ще l’Apologie des saint-Maixentais.* – С. 98-100; *Народні оповідання Росії.* – С. 101-107; *Із*

- історії вірші на Україні. Критичний вивок. – С. 108-116; Науковий метод в етнографії. – С. 117-128; Побожні легенди Болгар. – С. 129-148; Славянські оповідання про пожертвуване власної дитини. – С. 149-183; Буддійські початки “слова” le Dit de l’empereur Constant та їх риси у слав’янському фольклорі. – С. 184-192; Славянські оповідання про народний Константина Великого. – С. 193-294; Слов’янські варіанти однієї євангельської легенди. – С. 295-308; “Живая Старина” /Рец./. – С. 295-308; С. 309-329; Для початкуючих фольклористів на Україні. – С. 330-331; Додатки. До статті “Оповідання про пожертвуване власної дитини”. – С. 335-337; Народня беретристика. Народные южнорусские сказки. Издал И.Рудченко. Выпуск 1-ый. 1869. Выпуск II-ой, 1870 Киев. – С. 338-353. – Додатки і поправки до ст. “Відгук лицарської поезії в руских народніх піснях”, “До питання про сліди великоруського богатирського епоса на Україні”, “Найстарші руські драматичні сцени”, “Турецькі анекдоти в українській народній словесності”, “Байка Богдана Хмельницького”, “Українські пісні про волю селян”, “Два українські “фабльо” та їх жерела”, “Шолудивий Буняка в українських народних оповіданнях”. – С. 354-362.*
140. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик. – Т. 4. – Львів : Накладом Наук. тов-ва імені Т. Шевченка, 1907. – /4/, 399 с., 3 листки ілюстр. – (Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Т. Шевченка. – Т. 10). – Зміст: *Славянські переробки Едіпової історії. – С. 1-141; [Павлик М.] Історія розвідки М. Драгоманова про кровосумішку (чотири її редакції). – С. 141-197; Підп.: М. П.; Замітки про славянські релігійні та й етичні легенди. – С. 197-399.*
141. Русија и балканско питан е. Од М. Драгоманова. Превод с руского. – Нови Сад. Издан е Николе Марковића, Штампарија А. Пајевића у Новоме Саду, 1877. – XI, 63 с.
142. Русским писателям в день открытия памятника А. С. Пушкину 26 мая 1880 г. – [Женева, 1880]. – 1 с.
143. Сборник политических сочинений, т. 1-2. – Париж, 1905-1906. – Т. 1: *Историческая Польша и великорусская демократия (1881-1882). – Опыт украинской политико-социальной программы (1884). – 1905. – 376 с.; Т. 2: Русско-турецкая война и политическая свобода. – Пропаганда социализма на плебейских языках. – Русское революционное движение и централизм. – Галицкие русины и борьба за свободу личности. – Земство и либерализм в России (1876-1894). – 1906. – 874 с.*
144. Славянскитъ приправки на Едиповата история: От М. Драгоманов // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – 1891. – Т. 5. – С. 267-310. – Науч. отд.; 1891. – Т. 6. – С. 239-299.

145. Славянскитъ приправки на Едиповата история: От М. Драгоманов – София, 1892. – 115 с.
146. Славянскитъ сказания за пожертвование собственного дъте. Ст. Мих. Драгоманов // Сборник за народни умотворения и книжнина. – София, 1889. – Научен. отдел. – Кн. 1. – С. 65-96.
147. Славянскитъ сказания за пожертвование собственного дъте / Мих. Драгоманов. – София, 1889. – 32 с.
148. Славянскитъ сказания за рождението на Константин Великий. – София, 1890. – 41 с.
149. Собрание политических сочинений М. П. Драгоманова. – Печатается по инициативе и на средства украинцев-демократов. Изд. ред. “Освобождения”. – Paris: Societe nouvelle de Libraire et d’edition, 1905-1906. – Т. 1. 1. *Историческая Польша и великорусская демократия. 1881-1882.* 2. *Опыт украинской политико-социальной программы.* – 1905. – VIII, 376 с. – Т. 2: *Русско-турецкая война и политическая свобода. Украина, славянство и федерализм. Терроризм и свобода. Пропаганда социализма на плебейских языках. Русское революционное движение и централизм. Галицкие русины в борьбе за свободу личности. Земство и либерализм в России. 1876-1894.* – 1906. – 874 с., кор. – [Кистякивский Б.]. – Предисловие ко второму тому. – С. VII-VIII. [М. П. Драгоманов] [Биография].
150. Соловья баснями не кормят: Письмо к генералу Лорис-Меликову М. Драгоманова. – [Женева], 1880. – 8 с.
151. Старі потреби перед новим царем. – Львів : З друкарні В. Манецкого, 1894. – 8 с.
152. Старі хартії вільності: Историчні начерки. – Львів : Наклад ред. “Житя і слова”, 1895. – 91 с.
153. Старі хартії вільності : історичні нариси. – 2-е вид. – Київ : Вид-во “Ранок”, 1907. – 84 с. – (Вид-во “Ранок”, № 11). – Фонд НБ НПУ.
154. Старі хартії вільності. – 3-е вид. – [Б.м.]: Наклад і друк, партійної друкарні, 1915. – 80 с.
155. Терроризм и свобода, муравьи и корова: ответ на ответ “Голоса” М. Драгоманова. – Женева, 1880. – 16 с.
156. Турки внутренние и внешние: письмо к издателю “Нового времени”. – Geneve – Vale – Lyon: H.Georg, Libraire-editeur, 1876. – 30 с.
157. У справі Угорської Руси. Посмертний голос М. Драгоманова. – Львів : Видав М. Павлик, 1895. – 15 с.
158. Україна і Москва в історичних взаєминах. – Львів, 1937. – 32 с.

-
159. Українська література, проскрибована російським урядом. – Львів, 2001. – 94 с. – Фонд НБ НПУ.
160. Фольклористичні студії : у 4 т. – Т. 1 / М. Драгоманов ; упоряд., передм. С. Мишанич. – Донецьк : Норд-Прес, 2006. – 468 с. – (Пам'ятки української словесності). – Фонд НБ НПУ.
161. Фольклористичні студії, у 4 т. Т. 2 / М. Драгоманов ; упоряд. , передм. С. Мишанич. – Донецьк : Норд-Прес, 2006. – 468 с. – (Пам'ятки української словесності). – Фонд НБ НПУ.
162. Фольклористичні студії : у 4 т. – Т. 3 / М. Драгоманов ; упоряд., передм. С. Мишанич. – Донецьк : Норд-Прес, 2006. – 544 с. – (Пам'ятки української словесності). – Фонд НБ НПУ.
163. Фольклористичні студії : у 4 т. – Т. 4 / М. Драгоманов ; упоряд., передм. С. Мишанич. – Донецьк : Норд-Прес, 2008. – 588 с. – (Пам'ятки української словесності). – Фонд НБ НПУ.
164. Хроніка'2000. – Вип. 2(84) : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина / авт. проекту : А. В. Толстоухов, В. П. Андрущенко. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2010. – 637 с.
165. Царство божие внутри нас Л. Толстого. – 2-е вид. – Київ: Вид-во “Ранок”, 1907. – 16 с.
166. Чудацькі думки про українську національну справу: написав Михайло Драгоманов. – 2-е вид. – Львів : Накладом Івана Франка, 3 народної друкарні Войтіха Манецького під управою В. Годака, 1892. – 303 с.
167. Чудацькі думки про українську національну справу. – 3-є вид. – Київ : Вид-во “Криниця”, 1913. – 159 с.
168. Чудацькі думки про українську національну справу. – [Б.м.]: Наклад і друк, партійної друкарні, 1915. – 124 с. – (Партія українських соціалістів-революціонерів).
169. Швейцарська республіка. – 2-ге вид. – Львів : Громадський голос, 1899. – 32 с. – Фонд НБ НПУ.
170. Швейцарська спілка. – Львів, 1905. – 32 с.
171. Швейцарська спілка. – 4-е вид. – К. : Вид-во “Ранок”, 1907. – 16 с.
172. Швейцарська спілка. – К., 1912. – 30 с. – (Криниця. – № 41).
173. Швейцарська спілка. – Київ : Вид. кооп. изд-ва “Революционное знамя”, 1917. – 32 с.
174. Швейцарська спілка. – Київ : Видавниче тов-во “Криниця”, 1917. – 30 с.

175. Шевченко Т. Г. Марія: поема / с передним словом и замечаниями М. Драгоманова; пер. с укр. – Женева : Типогр. “Громады”, 1885. – VIII, 47 с.
176. Шевченко, українофіли і соціалізм / з передмовою і примітками А. Ніковського. – Київ : Криниця, 1914. – 184 с.
177. Шевченко, українофіли й соціалізм. – 2-ге вид. / з передмовою І. Франка. – Львів : Наклад Укр.-руської видавничої спілки, 1906. – XI, 163 с.
178. Шістьсот років швейцарської спілки (1291-1891). – Львів : Вид. ред. “Народа”, 1892. – 33 с.

Автореферати дисертацій про творчість Михайла Петровича Драгоманова

1. Андрійчук Н. М. Підготовка вчителів народної школи в учительських семінаріях України (1860-1917 рр.) : автореф. дис. ... дис. канд. пед. наук : 13.00-01 / Н. М. Андрійчук ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2010. – 20 с. – Про М. П. Драгоманова с. 2, 8-9, 13, 17-18.
2. Андрусак Т. Г. Права людини в поглядах Михайла Драгоманова : автореф. дис. ... канд. юридич. наук 12.00.01. / Львів. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1993. – 17 л.
3. Білан Т. О. Проблема виховання ідеалу в українській філософії на рубежі ХІХ-поч. ХХ століття (М. Драгоманов, Олена Пчілка, Леся Українка : автореф. дис. ... канд. філософ. наук / Дрогобицький держ. пед. ун-т – Дрогобич, 1998. – 18 с.
4. Болдирєв О. В. Політичний світогляд українських громад другої половини ХІХ ст. : автореф. дис. ... канд. політ. наук. 23.00. 01 / Одес. ун-т ім. І. І. Мечникова. – О., 1995. – 17 с.
5. Буцевицкий В. С. Эволюция политической мысли на землях Западной Украины в ХІХ веке : автореф. дис. ... д-ра полит. наук : 12.00.01 / В. С. Буцевицкий ; Киевский гос. ун-т им. Т. Шевченко. – К., 1993. – 37 с. – Библиогр. в дис.: л. 329-379.
6. Горбаль В. М. Права людини у правовій думці Наддніпрянської України кінця ХVІІІ – початку ХХ століття (індивідуалістичні концепції) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. М. Горбаль ; Нац. ун-т внутрішніх справ. – Х., 2001. – 21 арк. – Бібліогр. в дис.: арк. 193-211.
7. Деркач В. В. Філологічна термінологія М. П. Драгоманова в системі української накової термінології кінця ХІХ-початку ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук / В. В. Деркач ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – К., 1999. – 16 с.
8. Дмитренко С. М. Громадсько-просвітницька діяльність української інтелігенції в Лівобережній Україні другої половини ХІХ століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук / С. М. Дмитренко ; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2000. – 17 с. – Про М. П. Драгоманова с. 4-5, 11-12, 14-15, 17.

9. Жиленкова І. М. Ліберально-демократична течія в суспільному русі України (друга половина ХІХ-поч. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / І. М. Жиленкова. – К., 2000. – 20 с.
10. Заверющенко Н. С. Михайло Драгоманов: газета “Вольное слово” (1881-1883) в полеміці з російською соціалістичною журналістикою : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Заверющенко Н. С. ; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2005. – 20 с.
11. Здорікова Н. В. Проблеми української національної самосвідомості в політичних поглядах М. Драгоманова : дис. ... канд. філос. наук : 23.00.01 / Н. В. Здорікова ; Киев. нац. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 1993. – 131 арк.
12. Іванова О. В. Фольклористичні праці М. Ф. Сумцова в контексті української фольклористики другої половини ХІХ-поч. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. В. Іванова ; Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 2002. – 22 с. [Синкретичний метод вивчення мови і побуту в працях О. Потебні, М. Драгоманова та ін.]
13. Іванова Р. П. Место Михайла Драгоманова в общественно-политическом движении России и Украины во второй половине ХІХ века : автореф. дис. ... канд. ист. наук / Иванова Р. П. ; Киев. гос. ун-т им. Т. Шевченко. – К., 1967. – 21 с.
14. Климчук Л. А. Педагогічні погляди М. П. Драгоманова : дис. ... канд. пед. наук / Л. А. Климчук ; Інститут педагогіки, АПН України. – К., 1995. – 18 с.
15. Козуб Л. В. М. П. Драгоманов – дослідник історії суспільно-політичного руху ХІХ століття в Україні : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Л. В. Козуб ; КНУ імені Т. Шевченка. – К., 2002. – 20 с.
16. Комзюк Л. Т. Драгоманівська концепція політичної самостійності України і ХХ століття : автореф. дис. ... канд. юридич. наук / Л. Т. Комзюк ; Університет внутрішніх справ. – Х., 1998. – 18 с.
17. Коршук Р. М. Особливості національної ідеї в політичних концепціях українського і російського консерватизму : автореф. дис. ... канд. політ. наук / Р. М. Коршук. – К., 2005. – 18 с.
18. Костенко Г. В. Світогляд і суспільно-політична діяльність Михайла Драгоманова: історіографія, проблеми : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Костенко Г. В. ; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2000. – 19 с.
19. Круглашов А. М. Політичні ідеї Михайла Драгоманова : автореф. дис. ... докт. політ. наук / Круглашов А. М. ; Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2001. – 44 с.

-
20. Крук С. А. Концепція історії України в науковій, публіцистичній та епістолярній спадщині М. П. Драгоманова : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / НАН України. Ін-т української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1996. – 18 с.
21. Куца О. П. Михайло Драгоманов і розвиток української літератури у другій половині ХІХ ст. : автореф. дис. ... докт. філол. наук / Куца О. П. ; Український державний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова ; Львівський ун-т. – К., 1996. – 35 с.
22. Куценко Ю. Ю. Історіографічний образ Михайла Драгоманова в українській історичній науці / Ю. Ю. Куценко : автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Херсон, 2005. – 18 с.
23. Ладига О. І. Суспільно-політична думка в Російській імперії другої половини ХІХ – на початку ХХ століття. Д. М. Овсяноко-Куликовський: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / О. І. Ладига; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2003. – 20 с. – Про М. П. Драгоманова с. 8, 13-14, 17.
24. Лукеренко В. Л. Философские взгляды М. П. Драгоманова : автореф. дис. ... канд. филос. наук / АН УССР. Секция общественных наук. – К., 1963. – 24 с.
25. Мельник Л. М. Ідеї національної еліти в історії української політичної думки другої половини ХІХ ст. : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Л. М. Мельник ; КНУТШ. – К., 2007. – 18 с.
26. Метельський Р. Е. Конституціоналізм Михайла Драгоманова : автореф. дис. ... канд. юридич. наук / Метельський Р. Е. ; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 1998. – 17 с.
27. Микитчук Н. М. Ідея української соборності у творчій спадщині й діяльності М. Драгоманова та І. Франка : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Микитчук Н. М. ; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.
28. Назаренко Ф. И. Социально-экономические взгляды М. П. Драгоманова : автореф. дис. ... канд. экон. наук / Назаренко Ф. И. ; Киев. ин-т нар. хоз-ва. – К., 1962. – 24 с.
29. Наумовська О. В. Фольклористична спадщина Михайла Драгоманова : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07 / О. В. Наумовська; Київ. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 1999. – 18 с.
30. Побірченко Н. С. Педагогічна і науково-просвітницька діяльність Громад у контексті суспільного руху Наддніпрянської України (друга

половина XIX-поч. XX ст.: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Н. С. Побірченко ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 39 с.

31. Rogosin B. I. The politics of Mikhail P. Dragomanov : Ukrainian Federalism and the question of political freedom in Russia: Ph. D. dissertation / B. I. Rogosin. – Cambridge, Mass. : Harvard University, 1966. – 890 p.
32. Світленко С. І. Народництво в Наддніпрянській Україні 60-80-х рр. XIX ст.: проблеми історіографії, джерелознавства та археографії: автореф. дис. ... докт. іст. наук : 07.00.06 / Дніпропетровський державний університет. – Дніпропетровськ, 2000. – 45 с.
33. Ситник О. І. Особливості політичних концепцій М. Драгоманова і Д. Донцова в контексті української ідеї : автореф. дис. ... канд. політ. наук / О. І. Ситник ; Київ. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 1996. – 23 с.
34. Сич О. І. Громадсько-культурна та педагогічна діяльність М. П. Драгоманова : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. І. Сич ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К. : НПУ, 2009. – 18 с.
35. Сокурєнко В. Г. Демократические учения о государстве и праве на Украине во второй половине XIX века (М. Драгоманов, С. Подолинський, О. Терлецький) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / В. Г. Сокурєнко ; Московський ун-т ім. М. Ломоносова, юридический фак-т. – М., 1967. – 44 с.
36. Трубенко Л. Б. Філософські та соціально-політичні погляди “громадівців” (історико-філософський аспект) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.05 / Л. Б. Трубенко ; Київ. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 2003. – 15 с. – Про М. П. Драгоманова с. 3, 7.
37. Ушій С. Н. Філософсько-педагогічний феномен Михайла Драгоманова : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10 – філософія освіти / Ушій С. Н.; НПУ імені М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 19 с. – Бібліогр. : 174 н.
38. Чепіль М. М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга пол. XIX-1939 р.): автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / М. М. Чепіль ; ХДПУ ім. Г. І. Сковороди, 2001. – 44 с.
39. Янишин Б. М. Народовський рух у Галичині як суспільно-політична течія (70-80-ті роки XIX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Б. М. Янишин ; НАНУ, Ін-т історії України. – К., 2003. – 24 с. Про М. П. Драгоманова с. 6, 14, 17-18.

Бібліографічні покажчики про М. П. Драгоманова

1. Бібліографія української історії філософії 1960-2005 рр. / Ін-т філософії НАН України ім. Г. С. Сковороди ; упоряд. С. Кудра. – К., 2009. – 182 с. – Про М. П. Драгоманова с. 5, 7, 9, 15, 28-29, 35, 39, 41, 44-45, 47, 49-50, 53, 56-57, 59-61, 66, 68, 81, 85, 88, 90-93, 101, 115, 130-131, 142-143, 146, 155, 157, 169.
2. Відомий-невідомий Михайло Драгоманов: науковий збірник до 170-річчя від дня народження М. П. Драгоманова / редкол. : В. Андрущенко, ...В. Бех, О. Падалка, Г. Волинка [та ін.] ; упоряд. : В. Погребенник [та ін.] ; Мін-во освіти, науки, молоді та спорту України ; НПУ імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Бібліографічна частина. – С. 218-379.
3. Вовк Г. Бібліографія праць Х. Вовка / Г. Вовк. – К., 1929. – [Про М. П. Драгоманова с. 6, 8, 10-12].
4. Дашкевич Я. Р. Матеріали до бібліографії Михайла Драгоманова / Я. Дашкевич. – Львів, 1944-1945. – 36 с.
5. Драгоманов М. П. Для починаючих фольклористів на Україні : (бібліографія праць з фольклористики, рекомендованих для ознайомлення з предметом) / М. П. Драгоманов // Народ. – 1991. – 15 серпня, № 15/16, 15 серп. – С. 228-229.
6. Іван Франко: бібліографія творів: 1874-1964 / склав М. О. Мороз. – К. : Наук. думка, 1987. – 521 с. – (Про М. П. Драгоманова див. с. 466 : “Драгоманов М. П.”).
7. Історія економічної думки на Україні : бібліографічний покажчик видань за 1917-1966 рр. / укл. С. В. Сороковська ; АН УРСР. Центр. наук. бібліотека. – К., 1968. – 189 с. – (Про М. П. Драгоманова див. іменний покажчик “М. П. Драгоманов”).
8. Козак С. “Українські вісті” в Європі й Америці (1945-2000) : бібліографічний покажчик змісту газети “Українські вісті” : у 2-х т. / упоряд. С. Козак ; Фондація ім. Івана Багряного. – К. : Літературна Україна: Ярославів Вал, 2010. – Т. 1: 1945-19067. – 591 с. – Про М. П. Драгоманова с. 7, 26, 31, 72, 111, 142, 189, 193, 389, 497, 521, 551.

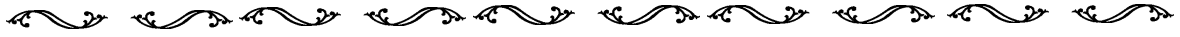

9. Короткий показчик літератури про Драгоманова // Пам'яті Михайла Драгоманова. 1895-1920: збірник. – Харків: Всеукр. державне видавництво, 1920. – С. 46.
10. Матеріали до Драгоманівської бібліографії Всенародної бібліотеки України / склали Д. О. Балака, Б. І. Зданевич // Україна. – 1926. – Кн. 4. – С. 170-176.
11. Михайло Петрович Драгоманов, 1841-1895: Его юбилей, смерть, автобіографія і **спис творів** / зладив і видав М. Павлик коштом українців. – Львів: Друк. В. Манецкого, 1896. – 442 с.
12. М. П. Драгоманов: до 30-річчя з дня його смерті: (короткий список видань М. П. Драгоманова і критичної літератури) // Життя і революція. – 1925. – № 6-7. – С. 135-136.
13. М. П. Драгоманов і Галичина: бібліографічний показчик / Львівск. держ. ун-т ім. І. Я. Франка; Кафедра історії слов'янських країн; укл.: М. Гордій, Г. Домбровська, Т. Романченко. – Львів, 1992. – 62 с. – Фонд НБ НПУ.
14. Михайло Петрович Драгоманов: бібліографічний показчик творів і критичної літератури 1861-1990 рр. / упоряд. М. О. Мороз. – Львів, 1990. – 166 с. – (1272 назви.). – Фонд НБ НПУ.
15. Назаревський О. Бібліотека Київського інституту народної освіти (Складання драгоманівської бібліографії) / О. Назаревський // Бібліологічні вісті. – К., 1927. – № 4. – С. 123-124.
16. Назаревський О. Студентські хвилювання у Києві р 1876 / О. Назаревський // Життя й революція. – К., 1927. – № 6. – С. 389-397. – Про М. П. Драгоманова с. 390, 392-397.
17. Побірченко Н. С. Бібліографія педагогічної спадщини членів українських громад (друга половина ХІХ-поч. ХХ ст.) [П. Куліш, М. Костомаров, М. Драгоманов, О. Русов та ін.] / Н. С. Побірченко. – К.: Наук. світ, 2000. – 125 с.
18. Побірченко Н. С. До історії створення та початків освітньої діяльності Київської громади (60-ті роки ХІХ ст.) / Н. С. Побірченко // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 126-138. – Бібліогр.: 19 н.
19. Побірченко Н. С. Етнографія “батьківства” в дослідженнях членів української громади (ІІ пол ХІХ – поч. ХХ ст.) / Н. С. Побірченко // Наука і сучасність. – 2000. – Т. 22, № 2, ч. 2. – С. 101-114. – Бібліогр.: 21 н.
20. Побірченко Н. Короткий біографічний словник членів Київської старої громади (друга половина ХІХ-поч. ХХ ст.) – К., 1999.

-
21. Побірченко Н. С. Педагогічна і просвітницька діяльність українських Громад у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття : у 2-х кн. / Н. С. Побірченко. – К., 2000. – Кн. 1: Київська громада. – 308 с. – Бібліогр.: с. 228-261; кн. 2: Громада Наддніпрянської України. – 185 с.
22. Побірченко Н. С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) / Н. С. Побірченко. – К., 2002. – 331 с. – Бібліогр.: 687 н.
23. Побірченко Н. С. Пору дитинства в етнографічній спадщині членів українських Громад (друга пол. ХІХ-поч. ХХ ст.) / Н. С. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2000. – 199 с. – Бібліогр.: 1292 н.
24. Побірченко Н. С. Образи дитинства в творчій спадщині українських громадівців (друга пол. ХІХ ст.) / Н. С. Побірченко. – К. : Тов.: Міжнар. фінансова агенція”, 1998. – 40 с. – Бібліогр.: 33 н.
25. Побірченко Н. С. Офіційні змагання громадівців за українську мову, школу, літературу, підручники (друга половина ХІХ – поч. ХХ ст.) / Н. С. Побірченко // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 117-126. – Бібліогр.: 17 н.
26. Побірченко Н. С. Проблеми освіти на сторінках часопису “Київська старина” (1882-1906) / Н. С. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2000. – 92 с. – Бібліогр. : 276 н.
27. Побірченко Н. С. Шкільні проблеми на сторінках часопису “Основа” (1861-1962) / Н. С. Побірченко. – К. : Наук. світ, 1999. – 34 с. – Бібліогр.: с. 31-34.
28. Спис праць М. П. Драгоманова (1861-1895) // Михайло Петрович Драгоманов. 1841-1895. Єго юбілей, смерть, автобіографія і спис творів / підготував М. Павлик. – Львів, 1896. – С. V-XXXIУ додатку).
29. Список творів Драгоманова, виданих окремими книжками // Пам’яти Михайла Драгоманова. 1895-1920 : збірник. – Харків : Всеукр. державне видавництво, 1920. – С. 45.
30. Стебницький П. Нові видання творів Драгоманова / П. Стебницький // Книгар. – 1919. – № 20.
31. Тарасова Н. І. Бібліографічні розвідки педагогічних праць М. П. Драгоманова / Н. І. Тарасова // Перші Міжнародні драгоманівські читання: матеріали (30 верес. – 2 жовт. 2003 р.) / МОН України, АПН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова [та ін.]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – Вип. 1. – С. 228-235. – Літ.: 8 н.

32. Франко І. Болгарські праці М. Драгоманова / І. Франко // Народ. – Львів, 1891. – № 15-16. – С. 225-228; № 19. – С. 258-262; 1892. – № 11-12. – С. 155-157.
33. Франко І. Болгарські праці М. Драгоманова // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. – К., 1986. – Т. 46, кн. 2: Історичні праці (1891-1897). – С. 24-42.

Зміст

В. П. Андрущенко, В. Ф. Погребенник

Михайло Драгоманов. Постать в інтер'єрі часу	5
Твори Михайла Петровича Драгоманова	30
ДОДАТКИ	142
<i>Додаток № 1</i>	
Список творів М. П. Драгоманова, виданих окремими книжками	142
<i>Додаток № 2</i>	
Автореферати дисертацій про творчість Михайла Петровича Драгоманова	159
<i>Додаток № 3</i>	
Бібліографічні покажчики про М. П. Драгоманова	163

Інформаційне видання

М. П. Драгоманов

Твори

Бібліографічний покажчик

Упорядник – Н. І. Тарасова

Наукові редактори – В. Ф. Погребенник,
Л. В. Савенкова

Бібліографічний редактор – Г. І. Шаленко

Комп'ютерне складання – О. А. Кадіна

Технічний редактор – Т. Ветраченко

Верстка – Т. Меркулова

Підписано до друку 29 червня 2011 р.

Формат 60x84/16 Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.

Умовн. друк. аркушів 10,5. Облік видав арк. 8,74

Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова. 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002

(044) 239-30-26

Інформаційне видання